

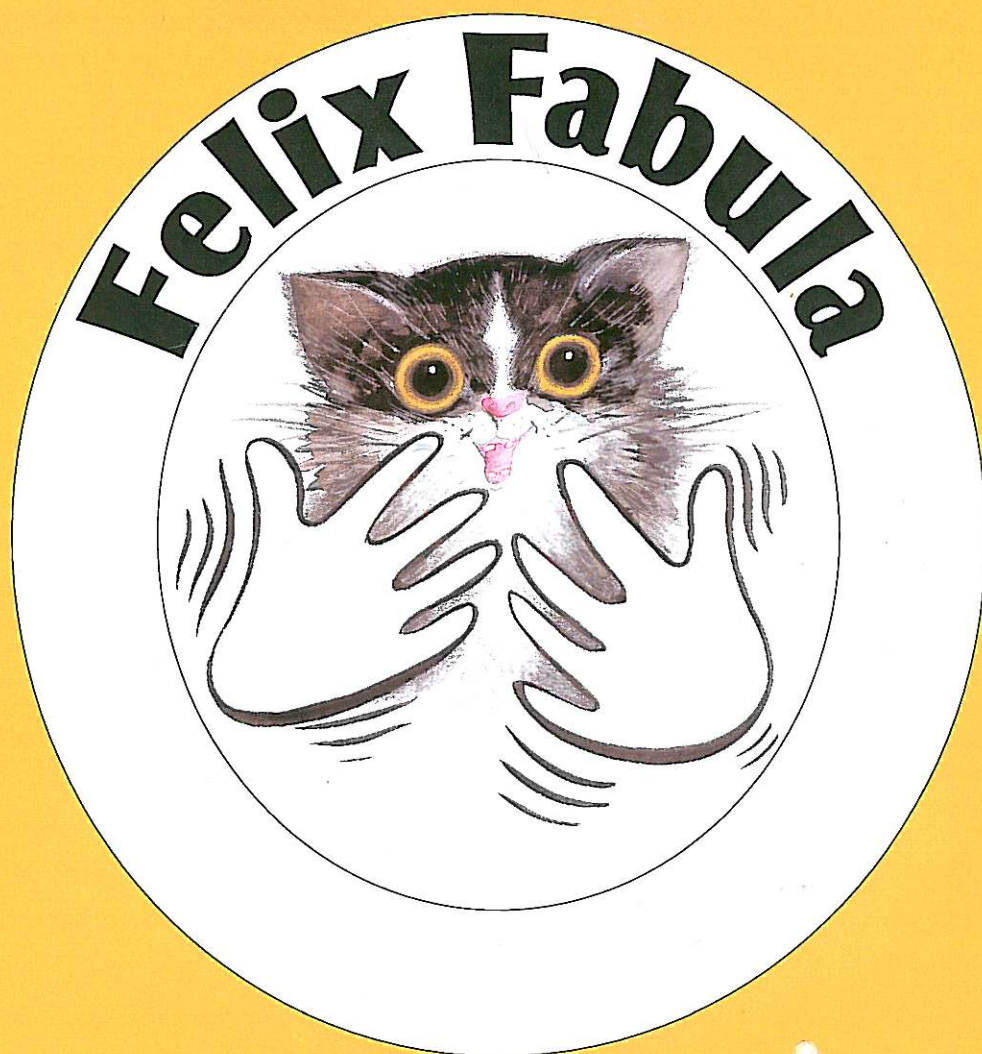
JORUN GULBRANDSEN • GRETE LETTING

Felix Fabula 2 for døve

Tilleggshefte til

Lyse ideer 2

Utarbeidet av Eli Nervik

UNIVERSITETSFORLAGET

© Universitetsforlaget 1998

ISBN 82 00 42501 0

Boka er utarbeidet på grunnlag av *Felix Fabula 2* og lærerveiledningen til boka, *Lyse ideer 2*. Utarbeidelsen er utført etter oppdrag fra Nasjonalt læremiddelsenter av Møller kompetansesenter, Statlig spesialpedagogisk senter for hørselshemmede, ved Eli Nervik (koordinator for prosjektet og ansvarlig for norsk og tegnspråk)
Pat Pritchard (engelsk)
Aase Lyngvær Hansen (drama og rytmikk)

Boka er utgitt med støtte fra Nasjonalt Læremiddelsenter.

Det må ikke kopieres fra denne boka i strid med åndsverkloven eller avtaler om kopiering inngått med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale kan føre til erstatningsansvar og inndragning og kan straffes med bøter eller fengsel.

Henvendelser om boka kan rettes til
Universitetsforlaget
Postboks 2959 Tøyen
0608 Oslo
Universitetsforlaget på Internett: <http://www.scup.no>

Design omslag: Inger Landsem
Sats: Helle Frosterød
Trykk: Helsefyr Hurtigtrykk A/S

Innhold

Innledning	5	DRAMA OG RYTMIKK I 2. KLASSE	29
GENERELLE FORHOLD RUNDT TOSPRÅKLIG UNDERVISNING	6	Rammen rundt drama og rytmikkfaglige aktiviteter	29
Forskrift for grunnskolen	6	Aktiviteter innenfor rytmikk, drama, kreativt tegnspråk og kulturforståelse	30
Språklig bevissthet	6	Tematenking og drama og rytmikk	31
Språk og kommunikasjon.....	6	ENGELSK FOR DØVE	33
Døv identitet.....	7	Hvorfor starte tidlig?	33
Venner	7	Hvordan skal undervisningen foregå?	33
Informasjon og opplæring	8	Engelsk for døve er et opplevelsesfag	33
Kommunikasjonen i undervisningen	8	Tegnspråkrim på BSL	34
Tospråklighet	9	Leker	34
TEGNSPRÅK SOM FØRSTESPRÅK OG NORSK FOR DØVE	11	Let's write	34
Tegnspråk som førstespråk	11	BSL-leker for Felix Fabula 2	36
Norsk for døve	12	METODISK VEILEDNING	37
Kontrastiv undervisning	13	Tema 1: Venner	38
Språkmiljø.....	13	Tema 2: Høsten	46
Felles erfaringsbakgrunn ved fortelling	13	Tema 3: Kroppen	54
La barna fortelle og skrive hver dag.....	13	Tema 4: Jul	62
Sjanger	14	Tema 5: Medier	66
Bruk av begrepstrening, tankekart	14	Tema 6: Sola	74
Bokstavprogrammet	14	Tema 7: Våren	78
Felix Fabula leser 2	14	Tema 8: Tida går	84
Hvordan bruke lesebok med døve elever?	14	Videobøker, litteratur m. m.	88
Tegnspråksgrammatikk i 2. klasse	15	KOPIERINGSORIGINALER	89
Grensemarkører.....	16		
Grunnform.....	16		
Modifisering.....	16		
Lokalisasjon.....	16		
Proform.....	16		
Sammensetninger	17		
Bruk av adjektiv	17		
Verbtegn.....	18		
Substantivtegn.....	18		
Eksempler på grammatikk i tegnspråk	19		
Tema 1 – Venner	19		
Tema 2 – Høsten.....	20		
Tema 3 – Kroppen	21		
Tema 4 – Jul.....	22		
Tema 5 – Medier.....	23		
Tema 6 – Sola.....	24		
Tema 7 – Vår.....	25		
Tema 8 – Tida går	26		
Litteratur	27		

Innledning

Læreverket *Felix Fabula 1 og 2* legger opp til en undervisning som kan gi barna læringsmuligheter gjennom egen nysgjerrighet og virkestrang. Lærerens ressursbøker, *Lyse ideer 1 og 2*, gir læreren mange ideer om hvordan forholdene kan legges tilrette for at elevene skal få bruke sin kreativitet og lærelyst. Ved å bygge på egne erfaringer skal barna skal lære gjennom opplevelser, aktive handlinger og samtaler. Læreren blir oppfordret til å fortelle for barna og la barna fortelle, hver dag. Det blir lagt vekt på språklig bevissthet. Målet er at barna skal oppnå en god språklig kompetanse. De skal kunne bruke språket som et redskap til å motta og gi informasjon og kunnskap. Det skjer gjennom muntlig samhandling og lesing. *Felix Fabula 2*, er utviklet for å kunne passe til vanlige norske andreklassinger, men med god romslighet for individuelle tilpasninger.

En lærer som skal undervise døve, skal bruke *Lyse ideer 2 Lærerens ressursbok* som grunnlag, og ut fra den tilpasse undervisningen til den enkelte døve elev. Vi har i dette tilleggsheftet, som i *Tilleggsheftet for Lyse ideer 1*, prøvd å komme med råd og veiledning som skal gjøre tilpassingsarbeidet lettere. De fire fagene med egne fagplaner for døve er innarbeidet i det tverrfaglige opplegget i *Tilleggsheftet til Lyse ideer 2*.

I heftets første del vil du finne noe teori og litt generelt stoff om undervisning i de fire fagene som har fått egne fagplaner for døve elever. Pat Pritchard har skrevet om engelskundervisning og Aase Lyngvær Hansen om undervisning i drama og rytmikk. Eli Nervik har skrevet om undervisningen i tegnspråk og norsk og er ellers ansvarlig for arbeidet med dette tilleggsheftet.

I den andre delen har vi utarbeidet forslag til metodiske tilpasninger for undervisning i **Tegnspråk som førstespråk, Norsk for døve, Engelsk for døve og Drama og rytmikk for døve**, alt ifølge *Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen*. Språkfagene, **Tegnspråk som førstespråk og Norsk for døve**, har stor innvirkning på hverandre. I metodedelen i tilleggsheftet for 1. klasse ble disse fagene derfor sett på under fellesnevneren språk. I dette heftet, for 2.klasse, er de to fagene behandlet hver for seg, men er satt opp ved siden av hverandre med forslag til parallelle aktiviteter. Hensikten er å gjøre det lettere å bruke kontrastiv undervisning. Eli Nervik har utarbeidet forslagene til arbeidet med disse fagene.

Alle historiene som passer til bildene i elevboka *Felix Fabula 2*, er oversatt/gjenfortalt på tegnspråk og innlest på to videokassetter (*Felix Fabula 2 Fortellinger på tegnspråk - del 1 og 2*).

Vi har utarbeidet en videokassett med noen av fortellingene til de hørende besteforeldrene, gjenfortalt på tegnspråk (s.134 - 140 i *Lyse ideer 2*). I tillegg har vi fått døve besteforeldre til å fortelle fra sin barndom og oppvekst. På denne videokassetten finner dere også grammatikkseksemplere på tegnspråk. Eksemplene er plukket ut fra videoene *Felix Fabula 2 fortellinger på tegnspråk - del 1 og 2*. Når dere har studert eksemplene, kan dere se de aktuelle historiene på nytt og finne tilbake konteksten. Videoen heter *Besteforeldre forteller og Grammatikk i tegnspråk*.

Engelsk for døve er utarbeidet av Pat Prithcard og inneholder forslag til lærestoff og aktiviteter bygget på British Sign Language, BSL. Videoene som er foreslått kan skaffes fra Møller kompetansesenter.

Drama og rytmikk for døve er utarbeidet av Aase Lyngvær Hansen. Her finnes forslag til alternative aktiviteter til faget musikk. Det er laget en video, *Felix Fabula 2 Lek med tegn*, med kreativt tegnspråk til bruk i undervisningen.

NB!

Tilleggsheftet til Lyse ideer 2 for lærere som underviser døve barn i 2.klasse, må brukes sammen med Lyse ideer 2 – lærerens ressursbok.

Enten du skal undervise en gruppe barn hvor ett av dem har tegnspråk som førstespråk, og derfor skal ha sin undervisning etter *Forskrift for grunnskolen, § 2-4*, eller ha en gruppe med slike elever, bør du først lese artiklene i *Lyse ideer 2 Lærerens ressursbok*. Dette vil oppdatere dine generelle teoretiske kunnskaper, som må ligge til grunn for undervisning i 2. klasse. Hvis du samtidig som du leser, tenker på hvordan du skal tilpasse undervisningen til døve, vil det kanskje dukke opp en del spørsmål. Det er umulig å gi råd og hjelp som passer for alle i alle situasjoner, men vi håper at du i det følgende finner noen svar og ideer til løsninger.

Generelle forhold rundt tospråklig undervisning

Forskrift for grunnskolen

§ 2 – 4 Rett og plikt til opplæring for hørselshemma

1. Hørselshemma barn som har teiknspråk som førstespråk har rett til grunnskoleopplæring i og på teiknspråk.
2. Elevar som får slik opplæring kan bli fritekne for ei av dei norske målformene på 8. og 9. klassesteg.
3. Opplæring i teiknspråk skal skje i samsvar med forskrift 16. juli 1997 nr. 791 om læreplanverka for grunnskolen. Etter sakkunnig vurdering og i samråd med foreldra, kan Statens utdanningskontor etter søknad frå kommunen gjere unntak i det enkelte tilfelle.
4. Hørselshemma barn under opplæringspliktig alder, som får spesialpedagogisk hjelp, skal få tilbod om opplæring i teiknspråk.
5. Kommunen kan bestemme at opplæringa i og på teiknspråk skal givast på ein annan stad enn ved den vanlege heimeskolen.

(Kilde: Forskrift av 17. november 1989 nr. 1184 for grunnskolen med endringer, sist av 24. september. 1997 nr. 1062 samt diverse andre forskrifter. Cappelen Akademisk Forlag, Lovdata)

Språklig bevissthet

Språk og kommunikasjon

Når vi arbeider med døve barn, er det helt naturlig at mange spørsmål vil dreie seg om språk. Døvheter har vært og blir sett på som et handicap, fordi et menneske som ikke hører, ikke utvikler talespråk og dermed er hindret i mye av den kommunikasjonen som foregår i samfunnet. Samfunnet er innrettet for mennesker som hører.

Når døve er sammen, har de ingen kommunikasjonshindring. Tegnspråk fungerer for dem like bra som talespråk fungerer for hørende. Fagfolk har tidligere betraktet tegnspråk som et ikke fullverdig språk. Døve ser på seg selv som en språklig minoritet. Den reviderte skoleloven med forskrifter har gitt aksept for dette.

I *Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen* har tegnspråk og norsk for døve fått egne planer. Døve barn skal lære om sitt eget språk og få undervisning på det. De skal også lære norsk, med hovedvekt på skriftspråket. Ved siden av skolens øvrige mål er det et mål for døve barn at de skal bli funksjonelt tospråklige. Det å lære å lese blir derfor en viktig ferdighet for døve.

Norsk sendes og oppfattes gjennom andre kanaler enn tegnspråk. Det gjør at leseinnlæringen for døve må foregå ved hjelp av andre språklige prosesser enn for hørende. Når døve barn begynner å lese, møter de for alvor storsamfunnets språk (Inger Ahlgren 1983).

Vi vet at kunnskaper om eget språk er en viktig forutsetning for å utvikle gode leseferdigheter. Ferdighetene og kunnskapene døve barn har i og på tegnspråk, må være fundamentet for deres leseprosess. Gjennom undervisning i faget tegnspråk, skal de få kunnskaper om eget språk som de så kan bruke når de lærer å lese og skrive norsk. Gjennom tegnspråket får de begrepsgrunnlaget for å forstå hva de skal lese og skrive.

«Døve barn må først og fremst ha et tilstrekkelig godt tegnspråk for å kunne diskutere omkring det nye språket og gjøre sammenligninger mellom det og sitt eget tegnspråk.» (Kristina Svartholm, 1984)

I løpet av 1. klasse har det døve barnet forhåpentlig oppnådd et aldersadekvat nivå i sitt begreps-, tegn- og ordforråd, og blitt bevisst på de to språkene og deres kommunikasjonskanaler. Kanskje kan barnet allerede lese, eller gjenkjenne navn, logoer og ord.

Undervisningen i 2. klasse må fortsette med samtaler, lesing av eventyr og fortellinger, diskusjoner og forklaringer på tegnspråk. Det døve barnets eget tegnspråk er en sikker indikasjon på aktivt språk. For å fremme leseinnlæringen, er det viktig at barnet har en tilstrekkelig utviklet førstespråksbase for å kunne uttrykke sine tanker og være med i samtaler i klassen (Neal Mahshie, S., 1994).

Døve og sterkt tunghørte sjuåringer kan uttrykke seg på norsk, men i ulik grad. Ferdighetene i norsk vil sannsynligvis være begrenset i forhold til det de kan på tegnspråk. Norsk språk skal bli stimulert gjennom lesing og skriving. Øvelser i artikulasjon og munn-avlesning bør gjøres for å styrke leseinnlæringen. Stemme og rytme kan øves når gruppen leser i kor. Forståelsen av innholdet i en tekst og begrepsutviklingen må skje med forklaringer på tegnspråk.

Målet er tospråklighet.

Døv identitet

Døve barn vil i mange sammenhenger føle at de kommer til kort i storsamfunnet.

I et miljø preget av hørende er det vanskelig for et døvt barn å forstå at det ikke er alene om å være døv i verden. For å kunne tenke lenger enn til en her og nå-situasjon, kreves erfaringer, kunnskaper om omgivelsene og modenhet. Mange døve barn kan være preget av en lengre periode med adferd på her og nå-nivå enn det som er vanlig i forhold til alder. Dette gjelder særlig dem som ikke har fått utviklet språk nok til å kunne uttrykke følelser og tanker (Nordén, Preisler og Heiling 1979).

Språket er en viktig del av identitetsfølelsen og den sosiale utviklingen. Det døve barnet som får ha daglig samvær med andre døve, har de beste forutsetningene for en adekvat utvikling i forhold til språk, identitet og sosialisering. Det vil ha muligheter til å utvikle tegnspråk, og ha noen å dele tanker og følelser med.

Et døvt barn trenger tilgang til andre døve mennesker, som kan tjene som modeller og fortelle og forklare hvordan de takler sine liv som døve. I slikt samvær vil barnet også lære av å ta del i interaksjonen blant døve, og av den indirekte informasjonen som naturlig flyter blant dem. Et døvt barn som får slike betingelser vil kunne utvikle et positivt selvbilde. Derfor er det svært viktig at foreldre og ansvarspersoner i skole og nærmiljø har kunnskaper om døve barns sosiale og språklige behov. Det blir en viktig oppgave for dem å legge forholdene best mulig til rette både hjemme og på skolen.

Døve barn skal også fungere i et hørende samfunn. Det er derfor viktig å vite hva som kan hindre en god funksjon og hva som kan fremme den.

«Hvis omgivelsene bygger sitt sosiale samspill på hørselstimuli, påvirkes det døve barnet på en måte som forandrer eller minsker stimulansen til sosial interaksjon.» (Nordén, Preisler, Heiling 1979).

Uansett hvilket skoletilbud som blir valgt for døve seks- og sjuåringer, er det viktig at de som arbeider med dem, tenker visuelt og informasjon. Det døve småskolebarnet skal oppleve en positiv skolehverdag med mest mulig tilgjengelighet til det som foregår. «Meningsfull kommunikasjon er en av grunnvollene for en positiv personlighetsutvikling og en forutsetning for språk.» (Nordén, Preisler, Heiling 1979). Økt beherskelse av tegnspråk synes å ha positiv effekt på barnets generelle adferd. Adferden blir mindre styrt av impulser.

Venner

For å kunne ha en god skolehverdag, er det viktig for barn å føle seg akseptert blant medelever og at de har venner. Noen barn etablerer tidlig nære vennskap som varer livet ut, mens andre har flere venner og skifter «bestevenner» i løpet av skoletiden. Andre igjen kan ha liten omgang og være fornøyd med det, mens noen føler at det er problematisk ikke å ha venner.

Det første temaet i *Felix Fabula 2* heter *Venner*. Målet er et godt, trygt og aksepterende miljø i gruppen, som skal gi barna positivt syn både på de andre og seg selv.

I en gruppe med døve barn kan et slikt mål være oppnåelig i den grad det er like forutsetninger hos elevene.

Vi ser at døve barn som går på skole hjemme kan ha sosiale problemer. En grunn til dette er ofte at de føler de ikke har venner. De kan være anspente, streve med å følge med i hva som foregår i klassen. De kan, på grunn av dette, pådra seg fysisk ubehag. Mange har det bra på skolen, men er likevel ensomme etter skoletid til tross for at de deltar i fritidsaktiviteter. Besøk på døveskolen ved kompetansesenteret oppleves positivt for mange av dem. Noen uttrykker at de gjerne vil være elev på en slik skole, mens andre synes det er fint å komme dit på kortere opphold og vil ha tilbudet sitt ved skolen hjemme. Mange velger å bytte skole etter noen år i bostedsskolen. Ofte skjer dette i løpet av den tiden samværet med jevnaldrene går over fra å være fysiske lekeaktiviteter til samvær basert på talespråklig kommunikasjon. Det døve barnet får problemer med å følge med i samtalene og vil dermed føle seg utenfor.

Et godt tilbud i hjemmeskolen, synes å avhenge av at det i tillegg til fysisk tilrettelegging, blir tatt hensyn til barnets behov for sosial omgang. Det er en utfordring for en hjemmeskole og en klasse å skape et miljø hvor en döv elev kan føle seg sosialt inkludert og delaktig.

I 2. klasse er det sosiale samspillet ennå basert på lek og samhandling. Undervisningsopplegg i Felix Fabula 2, sammen med god planlegging og godt samarbeid i skolemiljøet og i klassen, kan være til hjelp i arbeidet med å skape gode trivselsvilkår for en döv elev.

Informasjon og opplæring

Det er prøvd ulike virkemidler for å få til godt miljø for en döv elev i skoler for hørende, men med forskjellig erfaring og resultat. Flere steder har man gitt *medelever* kurs i tegnspråk eller kommunikasjon. Det har vært kurs over et tildelt antall timer, hvor tegn for sysler og gjenstander i dagliglivet er gjennomgått. Noen elever blir interessert og prøver å bruke det de har lært, men dessverre ser det ut til at de vanskelig kan bli likeverdige samtalepartnere på tegnspråk. Tegnspråkkurs for medelever kan være positive ved at de gir innsikt i hva tegnspråk er, og hvordan man kan kommunisere med døve. Vær oppmerksom på at slike kurs kan stigmatisere det døve barnet på en negativ måte eller gjøre det forlegent.

Dersom lærerne i gruppen hvor det døve barnet er elev bruker tegnspråk, tegnspråkleker, dramatisering og mime naturlig i undervisningen, har hørende elever mulighet til å tilegne seg tegnspråk på en naturlig måte. Kommunikasjonen med det døve barnet kan dermed bli god og positiv.

Skolene kan få hjelp fra fylkesaudiopedagog-tjenesten og kompetansesenteret til kurs for lærere, øvrig personale ved skolen, medelever og foreldre om døve og døves kommunikasjon.

Alle foreldre til barn med stor hørselsnedsettelse får tilbud om tegnspråkopplæring gjennom PP-tjenesten, hjelpetjenesten eller fylkesaudiopedagogen. Tegnspråkopplæringen for foreldre er lagt opp som et 40 ukers kurs, inndelt i moduler og strekker seg over barnets 16 første leveår. Hovedtyngden av modulene blir tilbudt i barnets førskolealder. Disse kursene ble igangsatt høsten 1996. I fagmiljøet regner vi med at dette tiltaket kommer til å få positive konsekvenser for døve skolebegynnere. Når mor og far bruker tegnspråk, betyr det at det døve barnet har en bedre mulighet til å få et aldersadekvat tegnspråknivå når det skal begynne på skolen. Barnets sosiale og intellektuelle modenhet blir også påvirket.

Kommunikasjonen i undervisningen

Tegnspråk og norsk er *to* språk. Like lite som man kan snakke norsk og engelsk samtidig, kan man snakke norsk og tegnspråk samtidig. Vi kan prøve å sammenlikne det med måten de snakket på i «The julekalender» som vi kunne se på TV på midten av 1990-tallet. En slik blanding av språk kan vi kalle et tøysespråk. Det vil det også bli, hvis vi blander tegnspråk og norsk. En forutsetning for å kunne tolke et slikt blandingspråk er dessuten at man forstår begge språkene.

Mange prøver å bruke tegn samtidig som de snakker norsk, og mener at de snakker både til hørende og døve. Det kan hende at noe kan bli formidlet, men budskapet vil for den døve eleven i så fall bli amputert eller kanskje feil. En slik måte å snakke på vil ikke kunne gi det døve barnet mulighet til å utvikle tegnspråk, og det vil heller ikke kunne utvikle norsk.

Mange tror likevel at det å bruke tegn samtidig som de snakker norsk, blir oppfattet av både hørende og døve. Foreldre som har hørende og døve barn, får formidlet noe samtidig til alle barna. De mener at en slik kodeblanding fungerer for dem. Det samme synes å være tilfelle for en del lærere som har en döv elev i klassen. I beste fall fungerer tegn og talemetoden når korte beskjeder skal gies. «Spis pent!», «Finn fram sekken!», « Nå skal vi ut, ta på støvler!»

Når en slik kommunikasjonsmåte blir brukt i lengre utsagn, forsvinner en del nyanser i begge språkene. En slik måte å kommunisere på egner seg bl.a. ikke til å beskrive følelser eller til å løse konflikter.

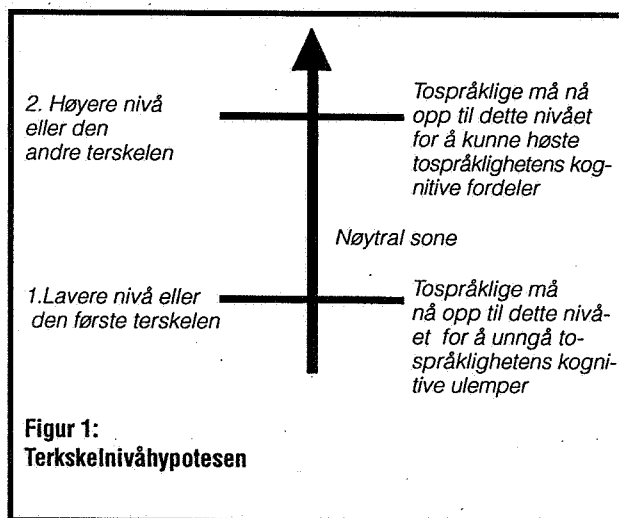
Noen lærere med barn i klassen som skal ha tilbud etter Forskrift for grunnskolen § 2. 4, sier at eleven ber om at læreren må bruke stemme. Dette kan bero på flere forhold. Læreren kan ikke tegnspråk godt nok, slik at eleven må prøve å forstå ut fra flest mulige holdpunkter. Er eleven vant med en slik blandingsform av språkkoder må vi stille spørsmål ved barnets nivå i begge språk.

For å unngå blanding av språkkodene må det tolkes for den døve eleven. I utgangspunktet skal den døve eleven ha mulighet til å motta all informasjon som gis i klasserommet. Selv om en del lyder kan bli oppfattet gjennom hørselsresten, er det synet som er den viktigste kanalen. Dette er en stor utfordring for den som skal være formidler. Oppgaven å skulle være et mellomledd mellom det døve barnet og læreren er ett forhold, et annet er formidlingen av det som foregår blant elevene i klassen. Skal det døve barnet føle seg delaktig i klassens sosiale miljø, må det få del i den praten som forekommer blant barna. Under tolkingen er det viktig at det døve barnet får vite hvem det er som sier hva. En del av det å bli kjent med andre, er å vite hva de andre sier. Tolken må selvfølgelig gjøre vurderinger, men hovedmålet må være å bidra til størst mulig delaktighet.

Tospråklighet

«Tospråklighet refererer til et menneskelig fenomen hvor individets språklige repertoar omfatter to språk med hvert sitt system, dvs. med hver sine semantiske, syntaktiske, leksikalske og fonetiske karakteristiske trekk, og som kan taes i bruk av innehaveren i det omfang og den tid som trengs.» (Øzerk, 1992)

Vel dokumentert forskning har vist at mennesker har fordeler av å kunne to språk. Det er en positiv sammenheng mellom velutviklet tospråklighet, kognitiv fleksibilitet og kreativ tenkning (Øzerk, 1992). Øzerk viser til Cummins terskelnivåhypotese. Ifølge denne hypotesen er det to nivåer i tospråklig utvikling som er avgjørende. Det laveste nivået er et minimumsnivå på begge språk, som et barn må oppnå uten at det gir negative kognitive konsekvenser. Det høyere terskelnivået er når barnet har utviklet et aldersadekvat nivå på to språk. Det vil gi barnet merkbare positive konsekvenser i dets kognitive handlinger. Se fig 1.

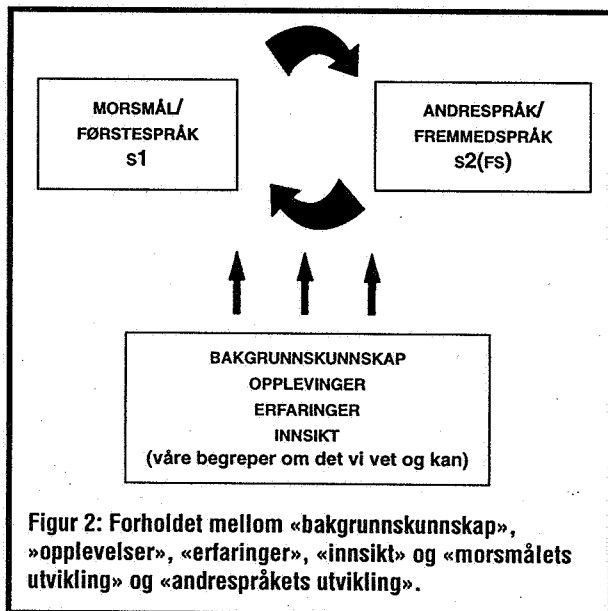
Det finnes mange mennesker i ulike land og kulturer som er nødt til å forholde seg til to språk. Døve er i en slik situasjon. For mennesker som ikke kan unngå å ha forhold til minst to språk, har terskelnivåhypotesen betydning. Den viser hvor viktig det er at forholdene legges tilrette for to språk, både i oppvekst og undervisning. Utfordringen blir å finne fram til hvordan betingelsene må være for en god tospråklig utvikling.

En positiv måte å tilegne seg to språk på er etter en *additiv læringsprosess* hvor andrespråksinnlæringen ikke skjer på bekostning av utviklingen av språklige ferdigheter i førstespråket. «Dette er en læringsprosess hvor elever legger andrespråket til sitt eget språk, til morsmålet» (Øzerk, 1996).

Øzerk nevner tre sentrale betingelser for additiv tospråklighet:

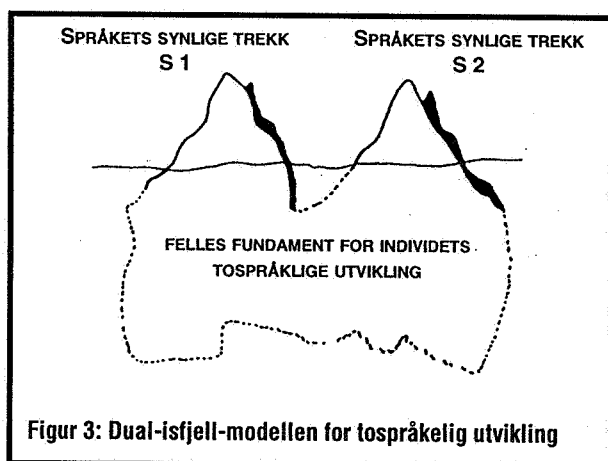
1. «Sosiologisk betingelse der lokalmiljøet og storsamfunnet gir positiv støtte til tospråklig oppvekst, og hvor veien til andrespråksinnlæringen ikke skjer på bekostning av morsmålet.
2. Språkpedagogisk betingelse der barnet gis samordnet språkundervisning både i sitt førstespråk og andrespråk med tospråklighet som målsetning.
3. Pedagogisk betingelse der skolen med sin undervisningsorganisering sørger for
 - a) at potensielt tospråklige elever gis mulighet til fagforståelse og faglig/kunnskapsmessig utvikling på lik linje med jevnaldrende mens de holder på med å utvikle sine ferdigheter i andrespråket
 - b) at barnas mormålsundervisning ikke blir sett på som konkurrent til andrespråksundervisningen (og heller ikke omvendt). En additiv språklæringsprosess forutsetter at barna gis mulighet til å utvikle sitt morsmål mens de lærer og utvikler sitt andrespråk.»(Øzerk,1996)

Det er også andre faktorer og problemstillinger som hører med i bildet når vi snakker om tospråklig utvikling. Blant dem et godt sosialt nettverk. Det som er tatt med her, håper vi er

nok til å gi tanker om hvor viktig det er å legge forholdene til rette for at døve barn for det første får anledning til utvikle det språket som de har forutsetninger for å utvikle, og for det andre får tilrettelagt undervisning i norsk. Døve barns tospråklige utvikling er spesiell fordi den viktigste kanalen for oppfattelse av talespråk er stengt. De må bruke sine andre sanser for å utvikle norsk. Som språklig minoritet er det nødvendig for døve å lære spesielt den skriftlige, den synlige, formen av norsk. Tegnspråk er et fullverdig språk og kan derfor tjene som redskap til kommunikasjon og samhandling med andre. Brukeren kan gi uttrykk for hvilke bakgrunnskunnskaper, opplevelser, erfaringer og innsikt han har. Det kan også tjene som redskap til å forklare et annet språk. Førstespråket, for døve tegnspråk, kan fremme utviklingen av andrespråket, norsk, og andrespråket vil hjelpe utviklingen av førstespråket. De to språkene påvirker hverandre gjensidig. Se fig 2.

«Når den grunnleggende ferdighet er utviklet på ett språk, tjener det som et fundament for å tilegne seg et annet språk, eller flere andre språk «(Cummins & Swain).

I språklig kommunikasjon, bruker vi koder som representerer det vi har av bakgrunnskunnskaper. Bakgrunnskunnskapene samler barnet gjennom ulike erfaringer. Opplevelser gjør at det forstår sammenhenger og utvikler begreper. Barnet utvikler et kognitivt fundament. Det er på grunnlag av dette fundamentet språkkoder utvikles. Fig 3 viser hvordan to språkkoder hviler på det samme fundamentet.

Målet for døve barn er at de skal få et språklig repertoar med to språk. De to språkene skal bygge på det samme fundamentet, men vil få ulike synlige trekk.

Tegnspråk som førstespråk og norsk for døve

Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen sier:

Tegnspråk som førstespråk

Hovedmomenter for 2. klasse:

Muntlig samhandling

I opplæringen skal elevene

- få utforske og erfare gjennom lek
- eksperimentere med tegn- og håndformer
- daglig få møte eventyr og andre tekster gjennom fortellere og video, for eksempel Asbjørnsen og Moe, samiske eventyr, eventyr fra minoritets-kulturer, Brødrene Grimm, fortellinger av Nordahl Rolfsen og Astrid Lindgren
- lytte til noen norrøne myter, bl a om Tor med hammeren, Odin og Valhall
- framføre enkle rollespill/dramatiseringer i klassen, for andre elever eller for foreldre
- framføre egne og andres tekster
- spørre og samtale om det de undrer seg over, er redde for eller gleder seg over
- fortelle hverandre om det de er opptatt av, og få og gi positiv tilbakemelding
- delta i samtaler og gi uttrykk for egne meninger, oppmuntres til å spørre om det de ikke forstår eller undrer seg over, og motta og videreformidle beskjeder
- se og snakke om film
- arbeide med begreper i andre fag på trinnet

Språk- og kulturkunnskap

I opplæringen skal elevene

- videreføre språkleken, eksperimentere og lage nye tegn
- leke tospråklige spørreleker og oppdage likheter og forskjeller mellom språkene
- lære regler for turtaking
- leke med og bli kjent med ulike måter å angi tall på, for eksempel kløkkeslett, dag uke, måned, år, alder, og lære bruken av tidstegn
- trene på å bruke og avlese tohåndsalfabetet og enhåndsalfabetet
- oppdage og se likheter mellom og forskjeller på bokstavenes håndform og skriftbilde
- få en første innføring i tegnklasser ved å se på for eksempel den funksjon adjektiv, substantiv og verb har i språket
- arbeide med enkle utsagn, ja/nei-spørsmål og hv-spørsmål, kommandoer og nektelser
- møte aspektbøyning, for eksempel oppdage hvordan noen tegn skifter tempo for å vise handlingens art
- oppdage og lære hvordan modifikasjon skjer
- undersøke hvordan vi uttrykker spørsmål og forundring
- utforske tegnrommet og dets referansepunkter og oppdage hvordan enkel lokalisasjon foregår
- bli kjent med hvordan en døvetolk kan brukes
- utforske sin skoles historie
- arbeide med temaer for å kunne utvikle sin personlige, språklige og kulturelle identitet, for eksempel «jeg og mine skolekamerater», «jeg og mine språk, du og dine språk» og «hvordan kommunisere i ulike situasjoner»

Litteratur og tekstskaping

I opplæringen skal elevene

- oppleve tegnspråkfortellinger og barnelitteratur på video/multimedier med roller som jenter og gutter kan identifisere seg med, av forfattere som for eksempel Thorbjørn Egner, Astrid Lindgren, Anne-Cath. Vestly

- skape tegnspråkrekster, for eksempel meldinger/beskjeder og fortellinger
- samtale om forskjeller i sjangrer som de arbeider med, og lære noe om det sørgelige og det morsomme i sjangrer
- bli kjent med enkle regler for tekstoppbygning, for eksempel hvordan en kan strukturere i forhold til tid, sted, person og hendelse.

Norsk for døve

Hovedmomenter for 2. klasse

Lese og skrive

I opplæringen skal elevene

- bruke bokstavene og gradvis erobre lese- og skrivekunsten. Ta i bruk sammenhengende skrift når de har lært sammenhengen mellom bokstav, håndform og munnstilling, og det faller naturlig for dem. Trene seg i å lese og skrive, skrive/tegne navneskilt og logoer og andre symboler.
- møte et rikt utvalg av barnelitteratur med roller gutter og jenter kan identifisere seg med, av forfattere som for eksempel Torbjørn Egner, Astrid

Lindgren, Anne Cath. Vestly, oppleve at det blir lest for dem, og selv lese etter hvert som det faller naturlig. Utforske bilder i bøker. Bli kjent med noen viser, sanger og salmer

- tegne og forme innholdet i tekster de møter, gi positiv og begrunnet tilbakemelding på andres tegninger og tekst
- skape tekster i ulike sjangrer som brev, ulike sakprosaetekster, dikt og fortellinger ved hjelp av en skrivefor person, eventuelt skrive selv. Lage «bøker», veggaviser og plakater
- bruke teksttelefon, leke på datamaskin, skrive og tegne

Kunnskap om skriftlig språk og kultur

I opplæringen skal elevene

- undersøke hvordan vi uttrykker spørsmål og forundring, og hva vi bruker ulike ytringer og ord til, for eksempel spørreord
- arbeide med bokstavene, oppdage og forbinde bokstavenes skriftbilde, navn, munnstilling, lyd og håndform
- lære om opprinnelsen til noen ord, få en første innføring i ordklasser ved å se på hva en kan bruke ord til, for eksempel verb i ulike tider, substantiv i entall og flertall, hvilken rolle adjektiv har i språket, og hvordan ubestemt/bestemt form brukes for å referere til ukjent/kjent.
- lære leddstilling i enkle fortellende setninger og spørsmål, for eksempel subjektets og verbalets funksjon og plass
- venne seg til å bruke biblioteket og få hjelp til å finne fram bøker og annet materiell

Kommunikasjon ved hjelp av tale

I opplæringen skal elevene

- leke med ord, lyder, rim og rytme
- leke og utforske sanger, sangleker og ellinger
- gjøre artikulasjonsforberedende øvelser, trene muskulatur i taleorganene, for eksempel mimiske øvelser, stemmeøvelser, pust
- utforske språklyder tilknyttet skriftbilde og håndform
- eksperimentere med eventuell hørselsrest ved å bruke høreapparat, andre hørselstekniske hjelpemidler, høre sin egen stemme og se hvordan lyder, ord og fraser kan synes på munnen
- trene seg i å avlese og selv si for eksempel ulike tallangivelser som dag, alder, uke, måned, klokkeslett

Kontrastiv undervisning

Fagene *Tegnspråk som førstespråk og Norsk for døve* blir i det følgende avsnittet beskrevet sammen for å belyse noen betingelser som må være tilstede for at en kontrastiv undervisning kan finne sted.

Kontrastiv undervisning innebærer at vi tar utgangspunkt i et førstespråk når et annet språk skal læres. De to språkenes bruk og form sammenliknes når et innhold skal formidles. Elevens kunnskaper om sitt førstespråk blir aktivisert og tjener som grunnlag for å forstå det nye språket. Se over om additiv språkinnlæringsprosess.

I metodedelen av dette tilleggsheftet er de to språkfagene satt opp ved siden av hverandre, slik at det skal være mulig for deg som lærer å se hvordan du kan arbeide med de to språkfagene i undervisningen.

Språkmiljø

Mye av oppmerksomheten i oppstarten av skoleåret må rettes mot det språkmiljøet som omgir elevene. For den ene døve eleven i en hørende gruppe vil det bli et språkmiljø hvor det, naturlig nok, vil bli brukt mest norsk.

Fordi det nødvendigvis må være flere voksne i en slik gruppe (tolk, ekstralærer og eventuelt assistent), kan det lett bli slik at den døve eleven blir for mye voksenstyrt. Det kan oppstå et for sterkt avhengighetsforhold til hørende voksne, og eleven vil ikke få utfolde seg språklig på egne premisser. Eleven har i slike tilfeller ofte bare én eller to personer å henvende seg til på tegnspråk. Det blir en stor utfordring for skolemiljøet å sørge for at eleven får bruke og utvikle språket sitt. Eleven må bl.a. få treffe andre døve så ofte det lar seg gjøre.

Lærere som underviser en gruppe døve elever må også observere elevenes språklige ferdigheter. De må merke seg hvordan elevene kommuniserer med hverandre og med voksne, hvordan de tar tur og snakker og lytter til hva andre har å si. Les fra s. 40 og utover i Lyse ideer 2 om grunnlagsferdigheter og tenk tegnspråk. De samme grunnleggende ferdigheter som hørende barn trenger på norsk, trenger døve barn på tegnspråk. Tegnspråket skal være deres redskap for å kunne diskutere de to språkenes form, innhold og bruk.

Felles erfaringsbakgrunn ved fortelling

Vi ønsker at barna skal få nye erfaringer og ny kunnskap når vi leser for dem. Døve barn må bli lest for på tegnspråk. Der hvor det er voksne døve i miljøet, vil det falle naturlig at en av dem er lese-/fortellepersonen. Der det ikke er noen døve, må en hørende fortelle på tegnspråk. Mange hørende føler at tegnspråket deres ikke er bra nok og kvier seg for å lese for døve barn. Eventyr og fortellinger innlest på tegnspråk på video, kan være et alternativ, men da berøves barnet nærkontakten med fortelleren. Det er en viktig del av lesingen for barn at de kan ha anledning til å stille spørsmål underveis og få svar med det samme.

Derfor bør hørende voksne ikke være redd for å ta i bruk det tegnspråket de mestrer. Bruk mime og fortell så godt det lar seg gjøre med det tegnspråket du kan. I fortellesituasjonen er det viktig å oppnå god kontakt og dialog og få formidlet innholdet. Prøv å unngå blanding av språkkodene. For å lære seg korrekt tegnspråk, er videoen og språkmodellen der et korrektiv både for læreren og eleven.

La barna fortelle og skrive hver dag

Samtale og fortelling på tegnspråk må bli en naturlig del av den daglige rutinen.

Vær oppmerksom på at hørende voksne, bevisst eller ubevisst, lett kan styre samtalene på sine premisser fordi de føler at de ikke oppfatter hva det døve barnet sier. Hvis det døve barnet hele tiden må tilpasse språkbruken til samtalepartneren for at denne skal forstå, kan det virke hemmende på barnets fortellertrang og fortellerglede. Dermed kan barnet komme til kort i sin språklige utvikling.

De hørende lærerne bør ha så gode tegnspråkferdigheter at de kan *lede* eleven videre i en tankerekke og gi hjelp til å utdype fortellingen. Eleven skal ha mulighet til å utvikle begreper på sitt førstespråk.

La elevens fortelling på tegnspråk være utgangspunktet for den skriftlige norske framstillingen. La eleven selv bestemme hva som skal skrives. Læreren kan hjelpe med forslag og må oversette til norsk. På denne måten sikrer læreren at det som skrives er elevens egne tanker og ligger innenfor det området eleven har begreper om. Eleven får forklart og vil forstå at krusedullene læreren skriver, er det samme som hun har fortalt, men at det må skrives på et annet språk enn tegnspråk. *Språklig bevissthet* er et nøkkelord i denne sammenhengen. Etter hvert vil krusedullene få mening. Begrepene vil skille seg ut og bli norske ord.

Sjanger

De døve elevene skal bli kjent med og forstå ulike sjangere innen tegnspråk, og de skal forstå at det er ulike sjangere også på norsk. Etter hvert som forståelse og kunnskaper oppnås i og om eget språk, vil det være lettere å forklare hvordan sjanger kommer til uttrykk på begge språkene.

Døve vil kunne få en visuell forståelse for hva som danner for eksempel rim på norsk. De vil neppe ta det på øret. Rim på tegnspråk som dannes ved lik håndform, likt artikulasjonssted, like bevegelser, vil de ha glede av. For hørende er det vanskelig å forstå rim på tegnspråk, selv om de kjenner til reglene for det. Derfor er det viktig at det døve barnet får anledning til å prate tegnspråk med andre døve. Da kan de rime, lage regler, tøyse og tulle med språket sitt, slik som hørende barn gjør på norsk.

Bruk av begrepstrening, tankekart

Døve elever må i stor grad få bruke video som «blokk og blyant» i prosessen med å lage tankekart. Da kan de spole tilbake for å se hva de har sagt, få nye assosiasjoner som de kan føye til, og få anledning til å bearbeide stoffet. Innholdet i høyttenkingen på tegnspråk kan etter hvert som ferdighetene øker, nedtegnes som stikkord på norsk på flippover. Slik kan det døve barnet utvikle sitt norske vokabular. Der hvor klassen ikke disponerer videoutstyr til daglig, må tegning og skrivning på tavle og flippover bli flittig brukt.

Bokstavprogrammet

Døve elever kan følge samme rekkefølge i bokstavinnlæringen som er foreslått i *Lyse ideer 2*. Fordelen er at programmet følger leseboka og skriveboka. Til hjelp i taletrening, eller det som vi her har kalt fonologisk trening, anbefales opplegget «*Taletrening for døve og sterkt tunghørte elever*» av Odd K. Jensen og Arne Stokkan. Det inneholder lærerens bok, videoka sett med eksempler (for læreren), og en bok for eleven. Døve og sterkt tunghørte elever trenger mer fonetisk trening enn hørende. Denne treningen bør i hovedsak foregå i situasjoner hvor læreren og eleven ikke er sammen med klassen.

Svært mange av aktivitetene og arbeidsmåtene som er beskrevet i *Lyse ideer 2* fra og med s. 51, kan også brukes som grunnlag i arbeidet med døve. Ved stemmebruk kan barnet kjenne vibrasjoner i munn- hals- og brystregionen. I dette arbeidet må læreren gjøre sine erfaringer og se hva som fungerer overfor den enkelte døve elev. Et viktig prinsipp i taletreningen er, her som ellers, å tenke på og bruke det som kan sees.

Felix Fabula leser 2

Hvordan bruke lesebok med døve elever?

Oppbyggingen av leseboka *Felix Fabula leser 2* vil ut fra sin idé kunne fungere godt for døve barn. (Les om dette på s. 85 i *Lyse ideer 2*.) Døve sjuåringer vil være kommet ulikt langt i leseprosessen, og leseboka vil derfor stort sett kunne fungere etter intensjonen for dem som for hørende elever. Det kan bli problemer med tekstforståelse på det tredje nivået i forbindelse med rim og regler. Det er ikke så lett å oversette slike tekster slik at de gir god mening på tegnspråk. Dette bør kunne forklares for barna. Læreren må vurdere den enkelte tekst ut fra sine elevers forutsetninger.

Når du skal gjennomgå nivå 1 med barna, kan det være lurt å lage noen enkle bilder limt på papp med ordkort til. Til illustrasjonen på s. 2 kan du for eksempel lage bilder og ordkort av vase, veps, vaffel osv. De kan brukes til å øve inn de norske ordbildene og til å finne

den bokstaven det arbeides med. Parallelt med dette kan dere øve på å uttale ordene. Når du har en döv elev i klassen, kan han eller hun være litt med på uttaleøvelser sammen med de andre, men mer inngående øvelser gjør dere sammen i enetimer. I en gruppe med døve elever må barna også få individuell trening i uttale av ord.

På nivå 2 og 3 bør eleven hovedsaklig øve stillelesing. Høytlesing med stemme bør helst skje i enetimer. For å kontrollere at eleven har forstått innholdet, bør dere samtale om tekstene på tegnspråk. Still spørsmål til teksten som barnet svarer kort og enkelt på. Pek på enkeltord og la barnet si tegnet. Vær oppmerksom på at selv om eleven kan svare med et riktig tegn, så er det ikke sikkert at han eller hun har oppfattet riktig.

Uansett hvor langt den enkelte elev er kommet i sine leseferdigheter vil det alltid være nok øvestoff i leseboka. I samtalen som foregår i klassen i forbindelse med temaene, må læreren passe på å bruke begrepene som skal leses i leseboka og presentere det på tavle, flippover eller i elevtekstene.

Tegnspråksgrammatikk i 2. klasse

Oversikt over lærestoffet i grammatikk for 2. klasse i fagene Norsk, Norsk for døve og Tegnspråk som førstespråk

Norsk	Norsk for døve	Tegnspråk
<i>Tema 1</i> navn setninger ord og stavelser	setninger ord og stavelser	setningsmarkører utrop spørsmål fortelling modifisering
<i>Tema 2</i> sjanger observasjon rapport beskrivelse adjektiv	adjektiv	adjektiv modifisering
<i>Tema 3</i> verb	verb	verb modifisering lokalisasjon
<i>Tema 4</i> utropstegn spørsmålstegn	ulike typer setninger	verb tidslinjer modifisering
<i>Tema 5</i> setninger ord og stavelser adjektiv verb spørsmålstegn utropstegn	setninger ord og stavelser adjektiv verb spørsmålstegn utropstegn	tidslinje verb proform lokalisasjon spørsmål nektelse bekreftelse
<i>Tema 6</i> setninger ord og stavelser adjektiv verb	setninger ord og stavelser adjektiv verb	substantiv entall/flertall
<i>Tema 7</i> substantiv verb adjektiv	substantiv verb adjektiv	aspektbøying/verb proform lokalisasjon
<i>Tema 8</i> substantiv verb adjektiv	substantiv verb adjektiv	bokstavering oppregning proform/substantiv modifisering/verb

Ifølge fagplanen for tegnspråk skal elevene i 2. klasse arbeide med og bli kjent med en del tegnspråkgrammatikk. Dette er i stor grad parallelt med det hørende barn skal lære om norsk grammatikk. Fordi tegnspråk og norsk er to helt ulike språk, kan vi ikke konsekvent bruke de samme benevnelsene som vi kjenner fra grammatikk for talespråk. Her skal vi kort gjøre rede for noe av det som kan bli aktuelt å forklare for døve barn i 2. klasse.

Tabellen over gir en oversikt over grammatikk som fagplanene sier at elevene i 2.klasse skal gjennomgå.

Grensemarkører

På tegnspråk er det ulike grensemarkører som gjør at vi kan oppfatte hva som hører sammen i et utsagn. Blinking, øyne, øyenbryn, bevegelse av hode, hender og kropp markerer pauser og grenser. Elevene skal lære å se etter disse grensemarkørene for å finne de avgrensede utsagnene, som utgjør avsnitt og setninger i en tegnspråktekst. Intuitivt vet barna når disse skillene forekommer, men det er ikke så lett for sjuåringer å være oppmerksom på hva de består i. Begynn derfor med å lete etter de tydeligste markørene for de ulike typene utsagn.

Spørsmål stilles på ulike måter. Ja/nei-spørsmål markeres ved hevede øyenbryn og hodet bøyd fram. Ved spørsmålstilling *hvorfor, hvor, hvem* eller *hva*, markeres det ved sammenrekking av øyenbrynene. Ved retoriske spørsmål er blikket direkte og øyenbrynene hevet.

Vi kan gjenkjenne *påbud* ved sammentrukne øyenbryn og kroppsspråk.

Ved *utrop* ser vi oppsperrede øyne, hevede øyenbryn og et direkte blikk. Her vil også andre bevegelser med kroppen fortelle mye.

Når fortelleren nikker underveis, *bekrefter* hun det hun sier.

Fortelleren markerer *nektende utsagn* ved å riste på hodet. Når vi bruker tegnene IKKE eller NEI, blir det også nektelser. Noen ganger er hoderisting også med i slike nektelser.

Overganger mellom avsnitt i en tekst kan vises ved blinking og ved at hendene senkes.

Grunnform

Når et tegn blir sagt løsrevet fra en sammenheng, bruker vi tegnets grunnform. Et tegn i grunnform blir vist med bevegelser av ulike ikke-manuelle deler og plassering av hender. De ikke-manuelle delene kan være bevegelser med munnen, øynene, hodet m.m. Tilsammen gir dette meningen i tegnet. Vi har ikoniske tegn som avspeiler betydningen, og vi har arbitrære(vilkårlige) tegn, som har en tilfeldig form i forhold til betydningen.

Modifisering

Tegnene kan forandres i betydning og form ved at nye meningsbærende manuelle og/eller ikke-manuelle bevegelser blir tilføyd. Modifisering viser forandringer bl.a. i tid, måte, størrelse og antall.

Lokalisasjon

Tegnspråk uttales i et tegnrom avgenset innenfor armenes naturlige bevegelsesområde foran kroppen. I en beskrivelse kan fortelleren bruke «en scene» i tegnrommet. På denne scenen vil hun plassere tegn for gjenstander, personer og handlinger og senere referere til disse ved hjelp av pekninger, blikk, kropp m.m.

Proform

Proform brukes for å referere til en person, gjenstand eller handling. Proformer kan dannes på flere måter, ofte med hendene, avhengig av hvilken type gjenstand eller handling det refereres til. På Videoen *Besteforeldre forteller og Grammatikk i tegnspråk* er det mange eksempler på proformer. Se for eksempel på eksempel 12 (ting som står), eksempel 23 (stolene som står rundt bordet) og eksempel 31 (fire personer som går).

Sammensetninger

Den formen et tegn har uten meningsbærende modifikasjoner er tegnets grunnform. I sammensetninger vil tegnene innbyrdes påvirke hverandre, slik at de avviker fra grunnformen.

Et eksempel på at grunnformen i tegnene som settes sammen påvirker hverandre, ser vi i tegnet DØVEFORENING, sammensatt av DØV og FORENING. I grunnformen blir tegnet DØV utført med pekefinger og langfinger på øret og FORENING med tommelfingrene og pekefingerene mot hverandre. Når de to tegnene utføres sammen vil håndformen i FORENING påvirke håndformen i DØV slik at DØV blir utført med kun pekefingeren på øret, og så kommer FORENING på vanlig måte (Malmquist (1996): Se mitt språk!).

I tegnet MATPAKKE, vil de to tegnene nærme seg hverandre i tegnrommet.

I sammensatte tegn med bevegelser kan antall bevegelser bli redusert i det tegnet som utgjør den første delen av sammensetningen.

For eksempel i tegnet FOTBALLTRENING blir tegnet FOTBALL utført ved å føre den aktive hånden knyttet to ganger mot innsiden av den passive hånden, b-hånd, og tegnet TRENING gjøres ved at den aktive hånden, b-hånd, føres to ganger mot artikulasjonsstedet ved håndleddet på motsatt arm. I sammensetningen FOTBALLTRENING vil bevegelsene i FOTBALL bli redusert. Den aktive hånden føres én gang mot den passive hånden, mens TRENING blir som før.

På tegnspråk vil flyten i språket avgjøre rekkefølgen i en sammensetning. Det tegnet som har høyest plassert artikulasjonssted vil som regel bli utført først. Dette fører for eksempel til HØRTUNG for tunghørt og LEKSEHJEMME for hjemmelekse.

I *Felix Fabula 1 og 2* blir barna ofte oppfordret til å leke med språket ved å prøve ulike sammensetninger, og da gjelder det norsk. Sammensetninger på tegnspråk følger ikke samme regler og forekommer ikke så ofte som på norsk. Døve barn bør oppfordres til å leke med sitt språk og prøve ut ulike måter å sette sammen tegn på.

Når vi skal oversette en tekst fra tegnspråk til norsk, må vi ofte bruke sammensatte norske ord uten at det i tegnspråkteksten forekommer sammensatte tegn, og omvendt.

Bruk av adjektiv

I løpende tale vil adjektivtegnene også ofte avvike fra grunnformen. Samtidigheten i tegnspråk gjør at flere informasjonen skal tolkes under ett. I beskrivelser og forklaringer skjer dette i stor grad. Tegnene påvirker og modifierer hverandre. Betydninger må vi lese ut fra fortellerens blikk, ansikts- og kroppsbevegelser og håndformer, og gjennom tegnenes størrelse og intensitet.

Ved bruk av proformer som refererer til kjent person, gjenstand eller situasjon, kan karakteristika som utseende, størrelse, stemning m.m., komme fram gjennom blikk og proformens bevegelse og håndform.

Når vi skal oversette tegnspråksytringer til norsk, må vi ofte bruke adjektiv selv om det ikke direkte forekommer adjektivtegn i grunnform. Når helheten i tegnspråksutsagnet skal oversettes, er utfordringen ofte å finne fram til de riktige norske ordene, bl. a. adjektiv.

Eksempler på grammatikk i tegnspråk

Her følger beskrivelse av eksemplene som du finner på videoen *Besteforeldre forteller og Grammatikk i tegnspråk*.

På denne videoen finner du grammatikkeksempler i tegnspråk tatt fra videoen *Felix Fabula 2 Fortellinger på tegnspråk*. Eksemplene er plukket ut fra en eller to av fortellingene som hører til hvert tema i *Felix Fabula 2*. De er valgt for å følge opp det som fagplanen i tegnspråk sier at elevene i 2. klasse skal lære i grammatikk.

Flere av eksemplene er korte. Derfor er det lurt å se dem flere ganger og studere detaljene i ansiktet og bevegelsene av hodet, overkropp og hender. De fleste klippene blir vist i langsomt tempo. Da er det lettere å studere det som skjer. Etterpå blir de repetert i vanlig tempo. Noen repetisjoner består av to eller flere av eksemplene for at dere skal se helheten i språket.

Studer eksemplene først. Etterpå kan dere finne fram hele fortellingen på videoen *Felix Fabula 2 Fortellinger på tegnspråk*. Studer fortelleren og let etter flere eksempler på tegnspråkgrammatikk.

Hvert eksempel er glosset, dvs. tegn er skrevet med store bokstaver. Alt som blir utført med hendene står på samme linje. På linjen over er bevegelsene med hodet, munnen og øynene beskrevet.

Noen forkortelser:

blikk	=	ser fram
br	=	øyenbryn
dir	=	direkte
hev	=	hevede
h	=	høyre
v	=	venstre
kr	=	kropp
pf	=	proform
sm	=	sammen
smtr	=	sammentrukne
tb	=	tilbake
_____	=	bevegelsen varighet

Eksempel

hoderist, sm br

SIRI klapp (på Ivar) IVAR KAN MED pek v VARG MED pek SKOLE

Tema 1 – Venner

Eksemplene som følger er hentet fra «*Historien om den første skoledagen*».

Her er eksempler på ulike setningstyper. I eksempel 1 markerer Siri utrop ved å heve øyenbrynene og sperre opp øynene. I eksempel 2 stiller hun et retorisk spørsmål, hun venter ikke svar. Hun har åpne øyne, direkte blikk og fører hodet fram.

Eksempel 1

blikk, hev br

JA JEG AVGÅRDE SKOLE GLAD

Eksempel 2

ser på nikk blikk opp

pf.holder noe VIL GLANS pek HVA

Eksempel 1 og 2 på norsk:

«Jal Idag skal jeg på skolen!» Siri hopper ut av senga og kler på seg.

«Nå er det virkelig lenge siden jeg så Sohir, bestevennen min. Jeg gleder meg.»

Ivar er ikke så glad. «Ivar, vet du, jeg vil gi noe til Sohir. Dette glanset skal Sohir få.» Ivar tar glanset og ser på det. «Jeg liker det. Det glanset, hva er det?»

Eksempel 3

Her ser dere en nektende setning. Siri har sammentrukne bryn og hun rister sterkt på hodet

hoderist, smtr br

SIRI klapp (på Ivar) IVAR KAN MED pek m/v VARG MED pek SKOLE

Eksempel 4

nikk

VARG VENDE HJEM DER VI DER KOMME FERDIG HJEM

dir blikk

blunk

LEKE VARG

Eksempel 3 og 4 på norsk:

«Nei, Ivar! Varg kan ikke være med på skolen.» Ivar sier: «Ja men, Varg vil føle seg ensom. Han er ikke vant til å være alene.» Siri sier: «Nei, han kan ikke være med. Avgjort! Varg må være hjemme. Når vi kommer hjem, kan vi leke med Varg.»

Tema 2 – Høsten

Eksempelene her er hentet fra «Fortellingen om da Ivar og Siri lekte med fyrstikker».

Når disse eksemplene skal oversettes til norsk, er det naturlig å bruke *adjektiv*.

I eksempel 8 beskriver Siri størrelsen på bålene, modifisering. Legg merke til tungespissen som er med når hun sier LITE. Dette kalles et *oralt adjektiv*. Eksempel 9 er også modifisering. Fortelleren bruker hender, kropp og ansikt når hun forteller hvor redd Ivar ble.

Eksempel 6

GUL ORANSJE

Eksempel 7

VIRKELIG DE-TO OPPLEVE FÆLT IGÅR

Eksempel 6 og 7 på norsk:

Der står et tre med grener og stamme. Det har **gule og oransje** farger i løvet. Der oppe vil Ivar og Siri sitte. Begge to er slitne. Ikke fordi de har jobbet så hardt på skolen. **Nei! De opplevde virkelig noe fælt igår.**

Eksempel 8

hoderist

tunge

NEI LOV SVÆR BÅL VET pek jeg LOV pek jeg MEN LITE BÅL

hoderist

INGENTING TENNE FARLIG

Eksempel 9

munn:hva hva hva

IVAR REDD HVA

Eksempel 28

EN BALL pf h krum 5-hånd føres nedover til h LEGGE I pf v knyttet hånd «holder» BALL MER

Eksempel 29

BALL pf h krum 5-hånd føres nedover til h LEGGE I SUM 20

Eksempel 25, 26, 27, 28 og 29 på norsk:

Finn tenker. «Hvordan kan jeg spare på vinteren?» Han er hjemme i huset og sitter og tenker: «Det er så fint med snø overalt. Å ja! Nå vet jeg det!» Han tar med seg en plastpose og går ut og setter seg i snøen. Så samler han sammen snø, men det går ikke! Han prøver igjen. Nå får han det til. Han lager først en snøball som han legger i posen. Så vil han lage flere. Han lager tilsammen 20 snøballer som han legger i posen.

Tema 7 – Vår

Eksempelene er hentet fra: «Fortellingen om da barna gikk på oppdagelsesferd i byen».

Under dette temaet kan dere studere aspektbøyning, proform og lokalisasjon.

Eksempel 30 viser aspektbøyning av verbal ved bruk av gjentakelse. Aspektbøyningen blir forsterket ved hjelp av ansiktsuttrykket. Eksempel 31 er proform som viser at alle fire går. I eksempel 32 er eksempler på flere proformer og aspektbøyning. I eksempel 33 ser dere hvordan fortelleren får fram at de løper og snur seg for å se mens de løper, og i eksempel 34 ser dere både aspektbøyning og proform. Se på måten løpetegnene blir utført.

Eksempel 30

smtr br blunk

SOL SKINNE SKINNE SKINNE GUL

Norsk: Sola skinte sterkt og gul.

Eksempel 31

SAMMEN DE pf fire går SAMMEN pf fire går sammen ned og opp GATE pf gate, pf fire går opp og ned, opp og ned FRAM

Norsk:

Alle fire gikk sammen bortover, oppover og nedover gater til de kom fram.....

Eksempel 32

oppbl.kinn

fire gå til ELV BRED ELV pek BRED holder v.hånd på v.side. h hånd BEKK

hoderist tunge fram

hoderist

svær

nikk

oppbl.kinn

B-E-K-K pf spiller m/fingrene BEKK pek til v. BRED pek VELDIG BRED PASSE BRED

Norsk:

De kom fram til en bred elv. Det var ikke en liten bekk og ikke en svær elv, men en passe bred elv.

Eksempel 33

vink, vink FØLGE OSS FØLGE LØPE aspekt og pf LØP LØP SE løp og løp snur hodet

SE MÅ SE pf alle fire ser, alle snur seg og ser SE

Norsk:

«Noe følger etter oss!» De løper og løper. De må snu seg for å se! Alle snur seg. Se ...

Eksempel 34

VIRKELIG SELV pek KATT KATT TO KATT pek LØP LØP

Norsk:

Virkelig! Det var to katter som kom løpende.

Sammendrag på norsk av eksempel 33 og 34: «Noe følger etter oss!» De løp og løp. De måtte snu seg for å se. Da så de det virkelig. Det var to katter som kom løpende.

Tema 8 – Tida går

Fra tema 8 har vi brukt «Fortellingen da bestemor red på en kamel» og tatt med eksempler på litt forskjellig grammatikk som dere har sett eksempler på tidligere også. Her kan dere se bokstavering, navnetegn, proformer og modifisering. Eksempel 38 er et godt eksempel på modifisering. Bevegelsene er kamelliknende. I det siste eksemplet ser dere to proformer samtidig. Bruk videoen og repeter andre eksempler også, og gjør sammenligninger. Det kan være en fin oppgave for barna å se gjennom en tegnspråktekst og finne eksempler på ulike grammatiske egenskaper i tegnspråk.

Eksempel 35

PREMIE TIL TUR pek K-A-I-R-O EGYPT DERE-TO MED JEG SPØRRE blunk

OGSÅ O-V-E OG Å-S-E pf dere fire nikk
SAMMEN

Norsk:

«Vi fikk en tur til Kairo i Egypt i premie. Dere to må være med. Jeg skal spørre Ove og Åse også. Alle vi kan reise sammen.»

Legg merke til at fortelleren bruker S fra det internasjonale håndalfabetet når hun bokstaverer Å-S-E.

Eksempel 36

KAMEL pek på fingrene PYRAMIDE pek på fingrene HOTELL pek STOR AFRIKA STOR BY TELEFON nikk nikk

Norsk:

«Vi får se kamel, pyramide og hotell og den største byen i Afrika,» (sier bestemor) i telefonen.

Eksempel 37

oppblåste kinn

nikk munn: ooooo

SE FOLK pf, fingre som spiller fram og tilbake BUSS BUSS BUSS BUSS BUSS til h BUSS BUSS BUSS til v MYE SE pf i halvsirkel

Norsk:

De så mye folk som vrimlet omkring og veldig mange busser som sto parkert. De bare sto og så seg omkring.

Legg merke til hvordan fortelleren beskriver menneskemylderet og at det sto mange busser parkert. Her bruker hun lokalisasjon og gjentakelse.

Eksempel 38

Ikke omskrevet til tegnspråk (glosset).

Eksempel 39

Ikke omskrevet til tegnspråk (glosset).

Litteratur

Ahlgren, Inger (1984)

Döva barn och skriven svenska. Forskning om teckenspråk XIII Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet, Stockholm

Ahlgren, Inger (1983)

Tvåspråklig undervisning. Tegnspråk og undervisning av döve barn. Red: J.M. Tellevik, M. Vogt Svendsen & O.I. Schröder, Tapir

Ahlström, Margareta (et al.) (1996)

Hörselskadade och döva barn i förskolan - ett utvecklingsarbete i syfte att skapa goda betingelser för samspel och kommunikation mellan döva och hörselskadade barn och deras personal i en teckenspråklig förskolemiljö. Rapporter / Stockholms universitet. Psykologiska institutionen, 92 Stockholm

Engberg-Pedersen, Elisabeth (1991):

Lærebog i tegnsprogs grammatik. Døves Center for Total Kommunikation, København

Fiksdal, Bodil (1995)

Testing av döve og sterkt tunghørte elevers leseferdigheter. Hovedoppgave i spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo, Oslo

Fleischer, Bodil Kristine (et al.) (1992)

IBM Taleskop: veiledningshefte for teoretisk og praktisk undervisning ved hjelp av IBMs pedagogiske dataprogram Taleskop, Skådalen kompetansesenter, grunnskoleavdelingen for hørselshemmede, Oslo

Greftegreff, Irene (1991)

Håndformer og håndformendringer i norsk tegnspråk: en innledende undersøkelse av foneminventaret.

Hovedoppgave i lingvistik, Universitetet i Trondheim

Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (1996)

Nasjonalt læremiddelsenter, Oslo

Neal Mahshie, S. (1994)

Education Deaf Children Bilingually. With Insights and Applications from Sweden and Denmark.

Washington D.C. Gallaudet, 1994.

Nervik, E. Amundal, S. Lund, B. (1990)

Leseopplering på tegnspråkets grunn. Et metodisk opplegg for norskundervisning av døde sju-åringer basert på døves tegnspråk. Døves forlag, Bergen.

Norden, K., Preisler, G., Heiling, K. (1979)

Innlæringsprosesser og personlighetsutvekling hos döva barn, Pedagogisk Psykologiska problem. Rapport nr 356. Lunds universitet, Lärhögskolan i Malmö, Lund.

Malmquist, Ann Kristin (et al.) (1996)

Se mitt språk! Språkbok: en innføring i norsk tegnspråk. Døves forlag, Bergen.

Mohammad, Abdul Sultan Hassan (1995)

En undervisningsmodell for en flerkulturell barneskole. Ressursfordeling og organisering av tilpasset undervisning for enspråklige og tospråklige elever. Hovedoppgave i spesialpedagogikk. Universitetet i Oslo

Svartholm, Kristina (1984)

Döve och samfunnets skriftspråk. Institutionen for lingvistik. Stockholms universitet, Stockholm.

Sørensen, Ruth Kjær (et al.) (1994):

To-sproget döveundervisning .

1: Udviklingsarbejde i en børnehaveklasse på Døveskolen på Kastelsvej. Rapport.

Døveskolernes Materialelaboratorium. Aalborg.

Øzerk, K.Z. (1996)

Vygotsky i tospråklighetsforskningen, i Vygotsky i pedagogikken red. Bråten, I. Cappelen Akademisk Forlag.

Drama og rytmikk i 2. klasse

Etter å ha blitt kjent med Felix Fabula i 1. klasse er sjuåringen klar for nye utfordringer gjennom lek, dans, drama og teater i faget drama og rytmikk. Det nysgjerrige, lekende, spontane menneske med sans for estetiske kvaliteter har mye å gi, men har også krav på å få. Og drama og rytmikk-faget kan gi påfyll nok til at barnet selv blir kreativt og skapende. Lek med og bruk av rytme i ulike sammenhenger er noe som ligger nedfelt i oss mennesker, og om det døve barnet ikke mottar musikken gjennom øret på samme måte som oss hørende, så ligger det mye musikalitet i mange av aktivitetene i dette faget.

For noen lærere er dette et helt nytt fag å undervise i, og prestasjonsangsten er påfallende. Hørende lærere er engstelig for at de ikke skal klare å formidle det som ligger i det spesifikt døvekulturelle, og døve lærere er engstelig for ikke å få formidlet nok av den norskspråklige kulturarven.

Som grunnskolelærer kjenner du sjuåringens særtrekk og væremåte og utfordringen for deg, blir å åpne for kommunikasjon og opplevelser på elevens nivå.

Er du på jakt etter ideer til faget, kan du plukke disse på ulike områder, både fra videokassetter og bøker.

Vær også våken for arrangementer som skjer utenom skolen – teaterforestillinger, danseforestillinger, døves kulturdager, fjernsynsprogram etc. Mye av dette kan trekkes inn i undervisningen i drama og rytmikkfaget. Vær imidlertid spesielt oppmerksom på kulturtilbud der mye av innholdet ligger i lyden og det auditive. Trengs det en tolk på forestillingen, eller er dette rett og slett et tilbud som er så lite visuelt og så mye basert på lyd at det ikke egner seg for en döv sjuåring?

Det at du har en positiv holdning til faget, er mye viktigere enn at du kommer med en innstilling som sier at mye av dette føler du deg ikke kompetent til. La faget bli en utfordring også for deg til å gå nye veier for å gi den døve sjuåringen et optimalt tilbud.

Rammen rundt drama og rytmikkfaglige aktiviteter

Drama og rytmikk-faget inspirerer ofte til fysisk aktivitet som av og til kan gå ut over grensene for hva man vil tillate i skolesammenheng. Det er derfor viktig allerede ved begynneraktiviteter å trekke opp grensene for hva man tillater av vill og uhemmet utfoldelse. Får man kanalisert denne energien til posi

tiv kreativ virksomhet er mye vunnet. Barna skal få utfolde seg, men det skal settes trygge, gode grenser, som gjør det godt å arbeide i faget. En skal heller ikke pusje på og tvinge det mindre aktive barnet inn i en unaturlig utagerende lek. Prøv å finne hvert barn sitt særtrekk og arbeid ut i fra den. Når alle er trygge på seg selv, på hverandre og på klassen, er grunnlaget lagt for videre arbeid.

Det kan være lurt å opparbeide seg rutiner og strategier i drama og rytmikk-faget som letter arbeidet og utelukker overdreven bråk og problemer med å hente inn aktiviteter som flyter ut.

Slike rutiner kan være: Fast sted til rytmeinstrumenter, de hentes bare ut når de skal brukes. Fast rutine ved start og slutt-aktiviteter i faget. Fast visuelt signal som betyr at nå skal gruppen samles, nå setter vi oss etc. Er det vanskelig med et signal som går på en kroppsbevegelse, kan en bruke det gode gamle oppmerksomhetsteget fra døveforeningen: Blunk med taklyset, og alles oppmerksomhet går til den som står ved lysbryteren. Er det mye prating (tegnspråk), kan man få alle til å legge hendene på hodet.

Aktiviteter innenfor rytmikk, drama, kreativt tegnspråk og kulturforståelse

De fire grunnpillarene i drama og rytmikk-faget er:

1. Rytmikk
2. Drama
3. Kreativt tegnspråk
4. Kulturforståelse

I L97 for døve s. 49 og 50 står hovedmomentene for arbeid med drama og rytmikkfaget i 2. klasse.

Når det gjelder hovedmomentene for rytmikkdelen, er mye en videreføring av arbeidet i 1. klasse ut fra spiralprinsippet. For 2.-klassingene vil dette innebære

- arbeide med rytmikk med utgangspunkt i egen puls og kroppsrytme
- bli oppmerksomme på menneskets dagsrytme, døgnets rytme, årstider og rytme i språk
- bevege seg etter gitte mønstre
- arbeide med notasjon av rytme, rytmetegn og rytmediktat
- delta i ringleker og egnede sangleker
- arbeide med fri dans

Det er rytme i alt som omgir oss, dag og natt, lys og mørke, sommer, høst, vinter og vår. Dette kan være utgangspunkt for kreative arbeider, både når det gjelder dramatiseringer, i kreativt tegnspråk, kunst og håndverk, natur- og miljøfag. Dyrenes bevegelser og rytmer, både i rolig gange og i flukt, er fine utgangspunkter for arbeid her. Se også håndformrimene om dyr (22:04-23:40), og diktet om vind (fra 4:56) på videokassetten *Felix Fabula 1 Lek med tegn*. På *Felix Fabula 2 Lek med tegn* viser Billur hvordan dere kan bruke trommer og rytme når dere skal demonstrere hvordan dyr beveger seg (fra 22:39).

Barna kan selv lage små bevegelsesmønstre, som de andre skal kopiere. Slik kan hvert barn i klassen lage sin egen dans, som de andre også prøver. Du kan også demonstrere enkle danser eller dansetrinn som klassen lærer (f. eksempel barnesanger med bevegelse, folkeviselek etc). Ideer til bruk av musikk som grunnlag for rytmisk bevegelse kan ses på *Felix Fabula 2 Lek med tegn* under avsnittet om «Musikk og rytme» (fra 10:42). Se også «Vi spiller» (fra 22:39) og «Vi lager musikk» (fra 26:47) på samme kassetten.

Når det gjelder ringleker og egnede sangleker, kan du ta leker som brukes av hørende barn på samme alder, f. eksempel «Slå på ringen», «Bjørnen sover». «Ta den ring og la en vandre» bør også døve barn kunne ta del i. Innholdet i sangen formidles på tegnspråk. Du kan gjerne forsøke å formidle innholdet på et tegnspråk som er rytmisk. Kroppen blir da naturlig med i rytmen. Følg döv syntaks, ikke bruk tegnspråknorsk i sangen. Varier rytmelekene. Bruk også ball, hoppetau, slengtau og paradis der man hopper etter bestemte regler og mønstre.

Med eller uten musikk, med eller uten rytmisk akkompagnement, kan elevene få komponere egne danser. Ellers kan to og to barn arbeide sammen ved at den ene slår på tromme og den andre lager en dans ut fra rytmen. Se eksempler på *Felix Fabula 2 Lek med tegn* «Musikk og rytme» (fra 10:42) og «Vi spiller» (fra 22:39). I forbindelse med dramatisering av eventyr og fortellinger kan det også være aktuelt å legge inn små danser, som «blomsterdans», «dyredans» etc.

I hovedmomentene til dramadelen sier fagplanen at den viderefører arbeid med grunnleggende dramaøvelser som kan fremme trygghet, konsentrasjon og avspenning. Barna skal også delta i å videreutvikle rollelek og rollespill på egne premisser. Det å ta ulike roller, leke, dramatisere og spille enten i forbindelse med et tverrfaglig prosjekt eller bare som fri lek er gode aktiviteter i dette faget. Du som lærer bør også være med og delta i leken.

Det er morsomt å prøve ut dukketeater med spesielle dukker som gjør det mulig å bruke tegnspråk. På videokassetten til *Felix Fabula 1 og 2 Lek med tegn* kan du se eksempler på en slik dukke. Det er Felix Fabula som har forlabber til å stikke hendene inn i. Dermed ser

det ut som om hun bruker tegnspråk. Mønster til denne Felix Fabula som armdukke finner du i *Tilleggshefte til Lyse ideer for lærere som skal undervise døve barn 1.klasse*. Ellers finnes bamser og andre lekedyr som er laget etter samme prinsipp. En kan også lage stangdukker med hender til å stikke armene inn i for å bruke tegn. Et eksempel på dette er vist på videokassetten *Rytmen i 5. klasse*, der en dansk døveteatergruppe spiller dukketeater for barn (fra 59:07).

Fagplanen foreslår å bruke uavsluttede historier eller filmer der barna selv får dramatisere slutten. Her kan du bruke selvlagde historier, eller finne ferdige historier i bøker, alt etter hvilket tema dere arbeider med. Mange av historiene i *Felix Fabula 2* eger seg også godt som dramatiseringsgrunnlag. La barna få oppleve med alle sanser. Læreren kan selv fortelle, vise noe fra en videobok for døve eller vise deler av døveteater for barn.

Når det gjelder kreativt tegnspråk, sier fagplanen at elevene fortsatt skal få utforske og erfare de kreative sidene av tegnspråket gjennom lek. Du bruker spiralprinsippet og bygger på det som er gjennomgått i 1. klasse. Både i tegnspråkfaget og i drama og rytmikk leker barna med rytme, rim og regler. Se eksempler på «Lek med navn» (fra 1:54) og lek med håndformene i de ulike bokstavtegnene på *Felix Fabula Lek med tegn 2*.

Når det gjelder å arbeide med tallregler og bokstavregler er eksempler på det vist på videokassetten til *Felix Fabula 1 Lek med tegn* (fra 23:40 og fra 31:37).

Hovedmomentet for kulturforståelse bygger videre på det som er gjort i 1. klasse. Med utgangspunkt i tegnspråk og egen kultur skal barna bli kjent med den norskspråklige barnekulturen der man tar for seg innholdet i sanger fra ulike kultur- og livsområder, blant annet nasjonale sanger og viser. Barna skal også bli kjent med innholdet i noen sang- og regelleker som brukes av hørende barn på samme alderstrinn, for eksempel Inger Hagerup og Halvdan Rasmussen. Se ellers "Smil og vær glad" (fra 1:25), "Mikkel Rev" (fra 11:58) og "Punktum, Punktum" (fra 4:46) på videoen *Felix Fabula 2 Lek med tegn*. Når det gjelder å bli kjent med og sammenlikne navne regler, telleregler og bokstavregler som finnes på norsk og tegnspråk er dette grunnlag for et tverrfaglig arbeid i tegnspråk, norsk og drama og rytmikk. Du kan oversette noen av tallreglene som finnes på norsk, for eksempel "1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 - Reven er en hønsetjuv" eller "Anne, panne, pøne". Sammen ser dere på hvordan norsk og tegnspråk leker med språket på forskjellig vis.

Tematenkning og drama og rytmikk

Felix Fabula 2 er delt i 8 temaer slik at drama og rytmikkfaget og de andre fagene skal gå sammen i en større helhet. Du må selvfølgelig ikke ha med alle fagene til enhver tid. Noen tema legger til rette for rytmisk aktivitet og dramatisering, mens i andre tema har det en mindre fremtredende rolle. I det første tema om venner og vennskap er det naturlig med trygghetsøvelser, dramatiseringer og fokusering på relasjoner mellom mennesker. Med kroppen som tema legges det til rette for fysisk aktivitet, lek, dramatisering og bevegelse med og uten faste rytmer. Under tema om medier kan du også begynne å snuse på CD-rom, som nå etterhvert kommer med flere og flere norskproduserte titler som kan anbefales til undervisningsbruk (eksempel: *Kaptein Sabeltann og den store ildprøven*, *Dyra på gården*, *Snødronningen*, *Den standhaftige tinnsoldat*, *Den stygge andungen*, *Grisepasseren* m.fl.).

Bruk ellers videokassetten *Felix Fabula 2 Lek med tegn*. Den er fin, både til å vise barna, og som idéforslag til deg som lærer. Se ellers liste over litteratur og forslag til videomateriell.

Litteratur og forslag til videomateriell

- Bjørkvold, J. (1989) *Det musiske menneske*, Oslo, Freidig Forlag
- Gilje, Kristin G. (1984) *Hørselshemmede og musikk*. Hovedoppgave ved Institutt for musikkvitenskap, Universitetet i Oslo
- Greftegreff, I. (1991) *Håndformer og håndformendringer i norsk tegnspråk*. Universitetet i Trondheim, Lingvistisk institutt, Hovedfagsoppgave våren 1991
- Hansen, Aase Lyngvær (1997) *Drama og rytmikk for døve Lærerens bok*. Møller kompetansesenter
- Heggstad, K. Knudsen I. og Trageton A. (1994) *Fokus på lek. Estetikk, progresjon, kultur*. Stord, Høgskolen Stord/Haugesund
- Hernes, L., Horn, G., Reistad, H. (1993) *Lek, dans og teater*. Vollen: Tell
- Hernes, L., Horn, G., Reistad, H. (1993) *Teater for barn*. Vollen: Tell
- Larsen, A. Drama dramaforløp *DMMH's publikasjonsserie*. nr.2 1993
- Paulsen, B. (1994) *Det skjønne*. Oslo, Ad Notam, Gyldendal
- Pease, Allan (1986) *Kroppens språk*. Oslo, Cappelen
- Sekretariatet for grunnskolen (1992) *Estetiske uttrykksformer og skapende virksomhet i begynneropplæringen*. Oslo, Universitetsforlaget
- Weinreich, Torben og Friberg, Søren (1977) *Knutemor*. Oslo, Samlaget

Video til bruk i drama og rytmikkundervisningen

- Hansen, Aa. (1997) *Rytmen i 5. klasse*, Møller kompetansesenter
- Hansen, Aa. (1997) *Rytmen i 8. klasse*, Møller kompetansesenter
- Landsem, I, Snorheim, A. og Hansen, Aa. (1997) *Lek med tegn 1* Felix Fabula, Universitetsforlaget
- Landsem, I, og Hansen, Aa. (1998) *Lek med tegn 2* Felix Fabula, Universitetsforlaget
- Taskoparan, B. og Stokka A. (1995) *Tegnspråkmoro og fantasi*, Stavanger, Barnehagen for hørselshemmede
- Wiatzka m. fl. (1993) *Lek og fantasi på tegnspråk*, Ål folkehøyskole
- Christersson, G. (1995) *Lek med tecken Del 1 og 2*, SIH Läromedel
- Rennie, D. (1995) *Skapa, teckenspråkspoesi Del 1-2*, SIH Läromedel
- Rennie, D. (1995) *Upplev teckenspråkspoesi lektion I-XVIII*, SIH Läromedel

Engelsk for døve

I Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen står følgende hovedmomenter for engelsk for døve elever i 2.klasse:

«I opplæringen skal elevene

- utforske BSL gjennom å møte BSL i leker, spill og eventyr som de kjenner på sitt eget språk, f.eks «Little Red Riding Hood», «The Three Billy Goats Gruff», bruke bilder sammen med BSL-teksten for å leve seg inn i og skape mening i de tekstene de møter, tegne og forme innholdet og delta i dramatiseringer og rollespill
- delta i samtale om fremmede språk og BSL»

Hvorfor starte tidlig?

Engelsk er et obligatorisk fag i skolen for alle elever gjennom hele grunnskolen. Døve barn har sin egen læreplan i engelsk. På 2. klassetrinn skal barna ikke arbeide med engelsk skrift- eller talespråk, men med engelsk tegnspråk, British Sign Language (BSL).

Det viktige med å starte tidlig er at barna skal få muligheter til å oppdage at det finnes fremmede språk, og gjøre sine erfaringer med det. Hvis et språket er tilgjengelig for dem, slik som BSL kan være det for døve barn, synes de at det er morsomt å lære. Ved å starte tidlig med små krav og lekepregede aktiviteter, utnytter vi barnas fantasi og evne til å leke seg inn i stoffet. Det er viktig å gjøre faget lystbetont fra starten av. Det er naturlig for barn å herme, og de har få hemninger når det gjelder å etterlikne det de ser. De vil naturlig utforske BSL-tekster for å finne mening.

I førskolealder har hørende barn hatt mange direkte erfaringer med det engelske språket. De hører engelsk i mediene og engelske ord og uttrykk blir brukt i mange dagligdagse sammenhenger. Få døve barn i samme alder har opplevd engelsk eller BSL. Derfor er det en viktig oppgave for skolen å gi dem mulighet til det. Undervisningen bør bygge på erfaringene barna har på sitt eget språk. Eventyrene som er valgt ut for *Felix Fabula 2*, kjenner de fleste barn fra før og kan være med å gi mening til faget.

Språk læres gjennom å bruke det. Det er derfor viktig at barna bruker BSL-tegn med deg og med hverandre så snart de føler for det. En av dine viktigste oppgaver er å skape et trygt, avslappet og aksepterende miljø hvor det er lov til å prøve og feile, og der feil oppleves som et tegn på læring. Det skal ikke være lange økter. Engelsk for døve er heller ikke et stort fagområde tidsmessig på dette trinnet.

Barna har lært NTS gjennom samhandling med andre, i eventyr, lek og spill. De har forhåpentligvis fått oppleve NTS tegnspråk og dyktige eventyrfortellere. En slik erfaring skal barna få når de møter BSL også.

Hvordan skal undervisningen foregå?

For en lærer som har undervist engelsk til døve på tradisjonelt vis, må det meste legges til side. Metodene som er brukt tidligere på høyere trinn skal ikke overføres til småskolen.

Her er det snakk om å utforske et helt annet og selvstendig språk, BSL.

Følgende progresjon anbefales:

1. se, oppleve, leke med BSL
2. bruk BSL-tegn selv
3. oppdage engelsk skriftspråk og lese engelske tekster
4. skrive på engelsk (evt. snakke engelsk)

Når barna begynner i 2. klasse er de fortsatt på punkt 1. I løpet av året skal de bevege seg over til punkt 2.

Engelsk for døve er et opplevelsesfag

I småskolen er faget først og fremst et opplevelsesfag der skapende elementer som drama og rytmikk og forming er en naturlig del. Barna skal få inspirasjon til å bli nysgjerrige på det

fremmede tegnspråket. Det kan gjøres ved bruk av videotekster, dialog og rollespill. La barna snakke med seg selv og med hverandre. Det gjør ingenting om det ikke er riktige BSL-tegn de bruker i leken. Etter hvert som de får se, leke og herme, vil de lære seg nye tegn. Gjennom disse opplevelsene vil barna tilegne seg begreper og strukturer etter hvert. Du må ha hjelpemidlene klare for å kunne finne fram de BSL-tegnene barna trenger.

Barna kan se BSL-tekster og forstå mye uten at de selv produserer språk. La barna se eventyr på BSL som de kjenner godt på NTS. De oppfatter mye når fortellingene støttes av bilder. Selv om de ikke skjønner alle enkelte tegn, opplever de at de forstår BSL. La barna se eventyrene flere ganger. Du må være med og utforske språket sammen med barna. Let etter tegn for bestemte personer, hendelser eller ting og diskuter med barna hva de har oppdaget. En annen gang kan du la barna legge bilder eller flytte gjenstander etter hvert som eventyret blir fortalt. Diskuter med barna hvordan det er best å bruke videoen. Skal du vise hele fortellingen først eller bare litt om gangen? Etterpå kan barna mime, dramatisere på NTS, gjensfortelle med bruk av modeller av trolleig eller tegnspråkdokker, eller de kan tegne og forme.

Aktiviteter hvor de kan vise at de forstår gjennom å reagere med en handling, kan gjøres på mange ulike måter. Én måte er å mime setninger eller små fortellinger. Til å begynne med kan du mime sammen med barna, og etter hvert som innholdet er kjent, kan barna mime alene.

Tegnspråkrim på BSL

Hvis du vil at barna skal lage BSL-rim, som de kan bruke for å utforske de fremmede håndformene, og du ikke kan nok BSL-tegn, kan du slå opp i Dictionary of BSL. Ordboka er systematisert etter håndform, ikke alfabetet. Når du har funnet en BSL-illustrasjon, vil du fort finne flere som rimer. Dette gjør det også mulig for deg og barna å lage egne BSL-rim. La barna illustrere rimene, da vil de lettere huske dem senere. Husk å gjenta rimene, bruk gjerne video, slik at barna har muligheter til å lære dem utenat og kan gjenta dem i kor. Du kan også introdusere forskjellige tempi og rytmer.

De ikke-manuelle komponentene av tegnene er også en viktig del av språket som bør huskes. Likedan er munnstillingen et viktig element. Ikke bruk norske munnstillinger når du arbeider med BSL.

Leker

På neste side står noen forslag til BSL-leker. Disse lekene krever styring og ledelse. Men barna må også få lov å leke som de vil. Oppgaven må være å bruke BSL-tegn i leken. Trenger barna et tegn må du kunne finne det for dem ved hjelp av ordbøker o.l.

Barna kan leke at de:

- er engelske og bruker BSL
- er turister og må bruke BSL til alle de møter
- må bruke BSL i butikkroken
- skal spise sammen med engelske døve barn
- skal leke sammen med engelske døve barn

Let's write

Selv om det ikke er nevnt i læreplanen, bør du ikke unngå å vise barna engelske ordbilder hvis det er naturlig og barna har interesse av det. Barna kan leke at de skriver brev på engelsk. De kan lage julekort med en engelsk hilsen, og til og fra lapper. Barna kan ha en Scrap Book hvor de tegner og limer inn bilder, og da kan det falle naturlig å skrive engelske ord. Det finnes en del engelske bildebøker med BSL-tegnillustrasjoner som noen barn vil finne interessante, for eksempel *Spot goes to School*, *Postman Pat's Lost Hat* osv.

Leker

<p>Tema 1: Venner</p> <p>Lek: <i>The alphabet game.</i> Bruk tegnene: MY NAME IS I AM A BOY/GIRL, MOTHER, FATHER Se og øv på tegnene i: <i>Spot goes to school.</i> (Eric Hill, Ventura publishing 1988. Book with Sign Supported English translation.) Se BSL-video, for eksempel «<i>Hansel and Gretel</i>» (Childrens favourite stories. Chase Video)</p>	<p>Tema 5: Medier</p> <p>Lek: <i>The animal quiz.</i> Bruk tegnene: A HAPPY NEW YEAR VARG IS A DOG. FELIX FABULA IS A CAT, PC, TV, WC, MINICOM Se BSL-video, for eksempel «<i>The Three Little Pigs</i>» og «<i>The World of Animals</i>» (Chase Video). Bruk teksttelefon, bildetelefon og/eller internett.</p>
<p>Tema 2: Høsten</p> <p>Bruk tegnene: I LIKE.....I CAN....., 1 - 7, CAKE Se BSL-video, for eksempel «<i>The Little Red Hen</i>» (Chase Video). Bak en «RED CAKE». Se oppskrift s.00</p>	<p>Tema 6: Sola</p> <p>Lek: <i>The colour game.</i> Bruk tegnene: THE SUN IS SHINING, SNOW, WINTER, SPRING, SKI, SUN, MOON, STAR, SISTER, SHOE Se BSL-video, for eksempel «<i>Cinderella</i>» (Chase Video).</p>
<p>Tema 3: Kroppen</p> <p>Lek: <i>The colour game.</i> Bruk tegnene: GRANDMOTHER, GRAND- FATHER. I LOVE TO DANCE Se BSL-video, for eksempel «<i>Little Red Riding Hood</i>»</p>	<p>Tema 7: Vår</p> <p>Lek: <i>The fishing game</i> Bruk tegnene: ANT, ANTHILL, TENT, FIRE, LIGHTENING, RAINBOW Se BSL-video, for eksempel «<i>The Ant and the Grasshopper</i>» <i>Æsop's fables.</i> (Chase Video).</p>
<p>Tema 4: Jul</p> <p>Lek: <i>The fishing game</i> (bruk for eksempel bilder som har med jul å gjøre). Bruk tegnene: I WISH YOU A MERRY CHRISTMAS Se BSL-video, for eksempel «<i>Christmas with Wendy and Jerry</i>» (Chase Video)</p>	<p>Tema 8: Tida går</p> <p>Bruk tegnene: SUMMER TIME IS HERE AGAIN. Se BSL-video, for eksempel «<i>Snow White and the seven Dwarfs.</i>»</p>

* BSL-utsagn er skrevet i store bokstaver med engelsk syntaks, og ikke på BSL.

The BSL Basket

Bruk en kurv eller eske til å samle gjenstander, tegninger eller bilder av BSL-tegn dere lærer. Kurven kan også fylles med ting som passer til temaet.

The BSL Doll

Du bør markere på en eller annen måte at nå er det BSL. Å ha en tegnspråkdokke som bare kan BSL, er én idé. Når dokka dukker opp, vet barna at nå er det BSL. Da bør alle bruke BSL den stunden det varer. BSL-dokka skal bare brukes til BSL-undervisningen, for hun kan ikke NTS.

Dersom dere har laget Felix Fabula som tegnspråkdokke, kan hun utstyres med et engelsk flagg når dere har engelsk.

English Corner

Ser du at barna er mottagelige, kan dere samtale om forholdet mellom NTS og norsk og BSL og engelsk. Introduser eventuelt noen engelske ordbilder. Det er bra at barna får mye erfaring så tidlig som mulig. Det er viktig å markere og skille de forskjellige språkene. Ha gjerne et engelsk hjørne i klasserommet der eventuelt BSL-dokka bor og BSL-kurven står. En oppslagstavle og en hylle med noen kurver under, er nok. I hjørnet bør det etter hvert bli et bildekartotek, en samling med BSL-videoer, engelske bildebøker, spill og andre hjelpemidler.

BSL-leker for Felix Fabula 2

(Store bokstaver betyr at man skal bruke BSL. Setningene er skrevet med BSL syntaks.)

The alphabet game

Gi elevene en kopi av BSL-alfabetet (se *Tilleggsheftet til Lyse ideer 1*). Vi går på jakt for å finne bokstaver som lages:

med én bøyd pekefinger	(R, Q, K)
med én rett pekefinger	(D, K, P, Y) (A, E, I, O, U)
med to like håndformer	(S, B, F, G, H, W, X)
med én hånd	(C)
i/på venstre håndflate	(L, M, N, V, Z, R, J)

Animal circles

Forutsetningen er at elevene kjenner BSL-tegn for CAT, DOG, MOUSE og WOLF

Klassen deles i tre grupper. Hver gruppe får et navn av et dyr på BSL. For eksempel CAT, DOG og MOUSE.

Klassen står i en ring. De tre gruppene er nå blandet sammen.

Ett barn blir utpekt som leder og står midt i ringen. Lederen sier navnet på et dyr, for eksempel CAT. Alle barn som tilhører denne gruppen bytter plass med hverandre så fort de kan. Hvis lederen sier WOLF, må alle «wolf'ene» bytte plass. Når lederen sier navnet på sin egen gruppe eller WOLF, prøver hun eller han å ta en ledig plass i ringen. Den som blir stående igjen, blir den nye lederen.

Leken kan varieres ved å bytte ut dyrenavn med navn på mat, følelser, klær o.a.

The BSL fishing game

Lag en fiskestang av en blomsterpinne, en tråd og en magnet. Lag bildekort med bilder av de BSL-tegnene elevene har opplevd. I temaet «Vår», kan vi for eksempel finne bilder av ANT, ANTHILL, TENT, FIRE, RAINBOW, LIGHTENING (THUNDER erstattes med LIGHTENING). Vi kan også inkludere tegn elevene har lært tidligere for eksempel DOG, CAT, BOY GIRL osv.

En annen variasjon blir å bruke BSL-illustrasjoner. Fest en binders til hvert kort og legg kortene på gulvet med baksiden opp. Elevene fanger «en fisk» etter tur. Når de får napp, kan de se hvem som husker tegnet.

The colour game

Innfør BSL-tegn for BLUE, RED, YELLOW, GREEN og BROWN. Bruk flere fargetegn hvis elevene vil. Klassen står med ryggen til veggen. Lederen står ca fem meter fra gruppen med ryggen til. Lederen lager et BSL-tegn over hodet sitt. Elever som har den fargen på sine klær, kan ta et langt skritt fram. Slik fortsetter leken inntil en av elevene når fram til lederen. Den eleven tar lederens plass.

The animal quiz

Alle velger et dyr som de liker, for eksempel CAT, DOG, HORSE, ELEPHANT osv. Barna får lære BSL-tegnet for det dyret de har valgt. (Valget kan begrenses til dyrene i heftet Animals fra Beverley School for the Deaf.) Elevene sitter i en ring. En elev sier sitt BSL-navnetegn + navn på dyret på BSL. Per må for eksempel si PER CAT, og deretter si navn + dyrenavn til en annen elev for eksempel ELI MOUSE. Eli svarer ELI MOUSE, JOHN HORSE. John svarer JOHN HORSE, PER CAT. OSV. Hvis noen gjør feil, må de jogge én gang rundt elevene, og begynne på nytt.

Andre emner kan brukes, for eksempel mat, leketøy, farger osv.

For litteratur, videoer og CD-rom, se s. 88.

Metodisk veiledning

I artiklene foran har vi prøvd å belyse noe av den språklige prosessen som døve barn må gjennom og de forholdene som må tilrettelegges for et godt læringsmiljø. Grunnlaget for opplæringen er barnas førstespråk, norsk tegnspråk (NTS). Fordi tegnspråk ikke kan skrives, må døve barn lære å lese på et språk som de aldri har hørt.

Det er viktig for deg som lærer å kjenne det døve barnets tegnspråk. Selv om det sterkt tunghørte eller døve barnet kan uttrykke seg på norsk (dette skal læreren også merke seg) vil tegnspråk sannsynligvis komme til å bli det språket som barnet vil identifisere seg med. Målet er at barnet skal kunne føle seg trygg i forhold til begge språkene.

Lærere som skal undervise sterkt tunghørte/døve bør i tillegg til artikkelen på s. 35 i *Lyse ideer 2*, lese det som står i dette heftet om undervisning av døve.

I det følgende vil du finne ideer til hvordan du kan arbeide med fagene som har egne fagplaner for døve. Fagene tegnspråk og norsk er satt opp i spalter ved siden av hverandre med parallelle aktiviteter. Slik kan du se sammenhengen mellom de to fagene og få ideer til kontrastiv undervisning.

LYKKE TIL!

Natur- og miljøfag

- Refleksen

Norsk

- Kartlegge kunnskaper
- Symboler og logoer i dagliglivet
- Om setninger, ord og stavelser
- Vokabulartrening
- Rim og regler
- Håndalfabetet
- Fønevene /v/, /l/, /t/, /s/

Tegnspråk

- Kartlegge kunnskaper
- Fortelle
- Kreativt tegnspråk, rim, regler
- Begrepstrening
- Om setningsmarkører
- Håndalfabetet

Matematikk

- Tallene rundt oss
- Sammenlikning
- Søylediagram
- Former i nærmiljøet
- Kalenderen
- Klokka

Samfunnsfag

- Fellesskapet i klassen
- Hva barna kan
- Samværsregler
- Undersøke nærmiljøet
- Trafikken

Kroppsøving

- Leke ute
- Balleker
- Fangeleker
- Sangleker

TEMA 1: VENNER

Drama og rytmikk

- Sangleker (kjennskap til)
- Danseleker
- Rytm i rim og regler på tegnspråk
- Bevegelse til rytme

Kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering

- Fellesskapet
- Hemmelig venn
- Magdalena gifter seg
- Glede andre
- Den barmhjertige samaritan

Engelsk

- Leker
- Se og bruk BSL
- Opplev «Hansel and Gretel»

Heimkunnskap

- Gjøre det hyggelig
- Lage regler
- Holde orden, rydde
- Skolemåltidet

Arbeidsmåter

- Lære gjennom forskjellige leker
- Planlegge og gjennomføre
- Samarbeide

Kunst og håndverk

- Pynte klasserommet
- Lage skilt
- Studere former
- Se på bygninger i nærmiljøet

Tema 1: Venner

s.202 - s.214

Tegnspråk og norsk

TEGNSPRÅK

- Kartlegge kunnskaper
- Fortelle
- Kreativt tegnspråk, rim og regler
- Begrepstrening
- Om setningsmarkører
- Håndalfabetet

NORSK

- Kartlegge kunnskaper
- Symboler og logoer i dagliglivet
- Om setninger ord og stavelser
- Vokabulartrening
- Rim og regler
- Håndalfabetet
- Fonemene /v/, /l/, /r/, /s/

Arbeidet med temaet s.205

I *Lyse ideer 2* understrekes det hvor viktig varierte aktiviteter er for barna. Gjennom observasjon av barnas lek, adferd og gjennomføring av oppgaver og aktiviteter får læreren oversikt over det enkelte barns sosiale ferdigheter og språknivå.

For døve elever blir det språknivået på tegnspråk som bl.a. danner grunnlaget for lese- og skriveopplæringen. Tegnspråket må befestes og utvikles videre gjennom at betingelsene blir tilrettelagt.

Les for barna: Det å bli lest for, er vesentlig for språkutviklingen. Store deler av den daglige informasjonen når ikke døve, spesielt dersom de er uten andre tegnspråkbrukere rundt seg. Det er derfor viktig for døve barn at læreren tar ansvar for at det blir lest for og snakket med dem. Slik vil elevene se språket i bruk og få språkmodeller.

Hvis du som lærer føler at du ikke mestrer tegnspråket godt nok, finnes det etter hvert en god del litteratur som er oversatt og innlest på video. Bruk biblioteket. (Se litteraturliste s. 88)

Historiene fra *Felix Fabula 2* er innlest på tegnspråk på to videokassetter. Bruk også videoen hvor besteforeldre forteller.

Videobøker kan gi barna mulighet til å se andre tegnspråkbrukere og få flere tegnspråkmodeller.

Nærkontakt til fortelleren er imidlertid også viktig. Dersom det ikke er en døv person som kan fortelle regelmessig, bør du øve deg på å fortelle ved å studere videoene.

Erfaring fra *Felix Fabula 1* viser at også døve som skal fortelle, ønsker å se gjennom videoene på forhånd. Det blir lettere for dem å forberede seg, og de får hjelp til å løse ulike oversettelsesproblemer.

Når du som lærer skal observere den døve elevens norskkunnskaper, må du se på i hvilken grad eleven oppfatter gjennom hørselsrester, munnavlesning og skrift. Dessuten på hvilken måte hun bruker aktivt norsk muntlig.

NTS har norske lån og andre felles elementer med norsk. Mange tegn har norsk munnstilling, noen er assimilasjon av håndalfabetbokstaver, og også sammensetning av tegn kan være norskpreget. Ferdigheter i rytme og norske munnbevegelser har derfor betydning for begge språkene.

Noen døve/sterkt tunghørte barn kan bruke norsk muntlig. Man må ikke la seg lure til å tro at slike barn også *oppfatter* norsk talespråk like godt. Det kan være at tegnspråk etter hvert vil overta førstespråkstatus fordi det utvikler seg naturlig når barnet får tilgang til det. Et godt grunnlag på tegnspråk blir derfor viktig også for barnets videre utvikling i norsk og er vesentlig i leseprosessen.

Fortelle og lytte: Oppgavene og spørsmålene til samtaler på tegnspråk kan være de samme som er foreslått for norskspråklige barn. Språkbruk styrker identitet og trygghet. Gjør videoopptak av barnas tegnspråkdikt om «Meg selv», «Vennene mine», og «Jeg kan».

Hent inspirasjon ved å se på videoen *Felix Fabula 2 Lek med tegn*.

Døve elever bør ha egen videokassett som kladdebok.

I samtalene i klassen er «én om gangen» en viktig regel. Slike gode vaner er viktig for alle, men spesielt viktig for døve. For den ene døve i en gruppe hørende, betyr dette at hun må se på den som tolker når de andre prater og forteller. Hun skal også vite hvem tolken tolker for. (Les om dette foran i heftet.)

Naturdagboka kan også ha en videoutgave. Ta opptak når eleven løser oppgavene på tegnspråk. En flott start på en slik «arbeidsbok», kan være å ta opptak av klassen. «Her er 2. klasse» (s.1 i *Naturdagboka*).

Når vi i et senere tema skal snakke om dokumentasjon som sjanger, kan naturdagboka på video bli et godt eksempel på dokumentasjon på video.

Kreativt tegnspråk, sjanger: Lek med håndformer og tegnesens ulike artikulasjonssteder er morsomt, og elevene blir kjent med språkets ulike elementer. Lag rim og dikt og lek ved å si det samme diktet med ulike håndformer.

Dette er aktiviteter som også hørende medelever kan delta i.

Begreprestening: I prosessen med å lage tankekart kan døve elever med fordel bruke video som blokk og blyant. Da kan de spole tilbake for å se hva de har sagt, og få nye assosiasjoner som de kan føye til. Slik får de anledning til å bearbeide stoffet.

I arbeidet med tankekart, kan kanskje den enkelte elev selv klare å administrere video-opptakeren slik at hun kan arbeide selvstendig? Det kan være smart å anskaffe en språklab (kombinert videospiller, kamera og skjerm).

Skrive og lese: En «videokladdebok» kan være god å ha når elevene skal skrive norsk. For deg som lærer er det viktig å vite at det tegnspråket som barnet har produsert på videokassetten, er representativt for begrepene hun eller han har om et tema. Bruk derfor videokladdeboka når du og eleven sammen velger hva som skal skrives på norsk. Hvor stort omfang det skriftlige skal ha, må du som pedagog vurdere i forhold til elevens forutsetninger.

Naturdagbokas skriftlige utgave kan ta utgangspunkt i videoen. Slik kan eleven gjennom naturdagboka også erfare at det å kunne tegne og skrive er nyttig og praktisk. «Norsk er et språk jeg også har bruk for.»

Det store «jeg kan»-diktet kan være et godt eksempel på hvor fint det er å kunne to språk. Det ene dokumentert på video, det andre i boka.

Sjanger: Arbeid med rim også på norsk. Døve må se det som er visuelt likt i dikt. Si ordene med stemme og klapp rytmen til. Det hender noen ganger at vi finner rim som passer til begge språkene. For eksempel NATT HATT KATT

La barna lese skiltene dere lager i klasserommet. Les logoer og skilt når dere er ute, og snakk om hva de betyr.

Vokabulartrening: Innholdet i høyttenkingen på tegnspråk kan taes fram fra videokladdeboka. Dette kan overføres til stikkord på norsk. Bruk tavle eller flippover. Læreren vil på samme måte som før, kunne være trygg på at dette er kjente begrep for eleven.

Etter hvert som det norske ordforrådet øker og skriftbilder blir gjenkjent, blir det lettere for en döv elev å følge med i en klasse når tavle og flippover blir brukt i tankekartarbeid. Samspillet mellom læreren, tolken og eleven er avgjørende her.

I dette arbeidet vil det helt sikkert dukke opp eksempler på hvordan uttrykk på NTS kan bli sammensatte ord på norsk.

Den døve eleven kan få problemer med å henge med i tankegangen når de hørende i klassen arbeider med sammensatte ord. Norske sammensatte ord kan ikke unngås, og derfor er det viktig å bruke tid til å forklare dem ved å sammenlikne med hvordan det samme kan bli uttrykt på tegnspråk.

Språk for språket: Også på tegnspråk snakker vi i setninger, små fortellinger (se s. 48 i *Lyse ideer 2*). Begrepene blir «setninger» og «tegn». Elevene skal lære å se etter grensemerkene. Blinking, blikk, ansikts- hode- hender- og kroppsbegreper markerer pauser og grenser. Begynn med å se etter merkene som viser spørsmål (øyenbryn og hodebevegelser).

Se grammatikk eksemplene 1-5 på videoen *Besteforeldre forteller og Grammatikk i tegnspråk*.

Fonologisk trening: Den fonologiske delen av tegnspråket blir å analysere språkets meningsbærende enheter. Ordet fonologi brukes også for tegnspråk. Døve elever skal bli kjent med sitt eget språk ved å lære om og erfare hva de meningsbærende elementene er. Ved bl.a. å rime på tegnspråk med håndformer og artikulasjonssted, blir barna oppmerksomme på noe av dette. De vil se at for eksempel a-hånd mot pannen har en annen mening enn a-hånd mot brystet.

HUSKE og MODIG.

Også på tegnspråk kan barnas navn -navnetegn være et godt utgangspunkt for rim og rytme.

ARNE TRYGG

ANNE HARE

SIRI FUGL

Siri og Ivar begynner i 2. klasse s. 209

Fortelle og lytte: Bruk spørsmålene til bildet. En «*Hva jeg er flink til*»-tekst på tegnspråk, innlest på video, kan hentes fram senere, og få tilføyer i form av «Nå kan jeg»-setninger (Naturdagboka).

Eleven kan ta med videokassetten og vise den hjemme.

Begreptrening: Snakk sammen, dramatiser og bruk video. *Tenk på SKOLE. Hva kommer du på da? Tenk på VENN. Hva kommer du på da?*

Hva er TAVLE PULT ELEV LÆRER? Beskriv på tegnspråk.

Språk for språket: I samtaler om setninger og stavelser er det naturlig å ta utgangspunkt i noe eleven har fortalt på NTS. En liten fortelling eller setning på tegnspråk oversettes til en setning på norsk. Vis de skriftlige kjennetegnene på at dette er en setning. Klapp rytmen i setningen og si den med stemme. Forklar ord og stavelser. I en klasse med hørende følger det døve barnet med i talekoret sammen med de andre (norsk muntlig). Øv på samme måte i den tiden du har alene med barnet. Da kan dere arbeide litt med riktig uttale. Arbeid videre på samme måte som er beskrevet på s. 48 i *Lyse ideer 2*.

Fonologisk trening: Målet med fonologisk trening i norsk blir for døve barn å lære å bruke stemmen riktig, artikulere norske ord og få god språkrytme. Erfaring har vist at det er store forskjeller på hvilke ferdigheter døve kan oppnå i muntlig norsk. Noen faller det naturlig for, for andre er det vanskelig. Det råder usikkerhet om hvor mye den artikulatoriske ferdigheten har å si for døve og leseferdighet. Kan døve lære å lese ved å gå den direkte vei? Les om «Siri på den direkte veien» på s. 47. Det kan ikke utelukkes at veien om fonologien må til også for døve barn.

I norskundervisningen skal døve ha tilbud om å lære stemmebruk og artikulasjon. (Se læreplanen). Denne undervisningen må gjøres med omtanke. Det enkelte barnet må kjenne behovet for å kunne bruke talespråket. Døve barn skal for all del ikke vurderes etter hvor «flink» de er til å snakke norsk.

Selv om ikke uttalen hos alle kan bli så god, har døve fordel av å kjenne norsk så godt at de kan dra nytte av munnavlesning. Bare ca 1/3 av det vi sier er synlig på munnen, så det er nødvendig med trening. Pass på å legge forholdene til rette for munnavlesningstrening, og bruk naturlige situasjoner.

Øv med navn og kjente ord og begreper. Bruk stemme og rytme.

Skrive og lese: La samtaler på tegnspråk være grunnlaget for skrivearbeidet. Alt som skrives må leses etterpå. Bruk stemme, klapp rytmen og øv munnavlesning på ordene og uttrykkene. Forklaringer gjøres på tegnspråk. Pass på riktig språkbruk. Det er viktig å ikke blande koder. (Se artikkel s. 9)

Vokabulartrening, beskrivelser. Kombiner mimeleken med norske ord og uttrykk på flippover eller tavle.

I en klasse hvor en elev er døv, kan denne leken kanskje bli en av de mer populære innslagene blant fellesaktivitetene.

Å beskrive med mime og bevegelser hvordan gjenstander fungerer og ser ut eller hva de brukes til, er en fin kommunikativ/språklig øvelse, som kan fremme bevisstheten om de to språkene.

Hørende barn forstår også hvordan tavla kan beskrives visuelt som stor og firkantet, at den henger på veggen og de kan vise hvordan man skriver på den. Gjør det til en mimisk språklek i klassen å beskrive og mime forskjellige gjenstander og handlinger.

Fonologisk trening: Gjennomgå elevenes navnetegn. Hva kommer de av? Hvordan er tegnet SOHIR blitt til, enn TOM? Sohir har fått tegnet sitt fordi hun bruker hårspenner. Tom har et tegn som er vedtatt som Tom. Det er likevel ikke noe i veien for at Tom kan få et nytt navnetegn. (Les om navnetegn i *Tilleggsheftet til Lyse ideer 1.*)

Siri og de andre leker «hemmelig venn» s. 210

Fortelle og lytte: Bruk spørsmålene til bildet og samtale på tegnspråk. Elevene skal lære å vente på tur og samtidig lytte oppmerksomt til det andre har å fortelle. Husk, vis hensyn i klasser hvor det må tolkes.

Når dere snakker om vennskap, kan det være lurt å lese noen av diktene skrevet av hørselshemmede og døve barn. De finnes i diktsamlingen «...blir godt inni oss...» utgitt på Døves forlag.

Begrepstrening: Døve barn er ofte veldig opptatt av vennskap, så temaet er viktig å snakke om. Bruk drama /pantomime for å illustrere vennskap eller uvennskap.

Fonologisk trening: I stedet for lytteøvelser kan døve elever oppmuntres til å bruke andre sanser. De kan lage tegnspråkdikt (bruk video) eller dikt på norsk om det de ser og lukter ute. Hvilke tegn vil du bruke for å beskrive god lukt? Blomsterduft? Lukt av biler? Hva synes du lukter godt og hva synes du lukter dårlig? Hvordan ser ting ut?

Fonologisk trening: Gjetteleken med barnas norske navn hvor rytmen i navnene klappes eller trommes, er fin trening for å fremme språkrytmen i norsk. Øv munnavlesning og knytt håndalfabetet til. Slik lek kan også brukes i forbindelse med et utvalg av ord som klassen har lært.

Skrive og lese: Bruk av samtalestoffet på NTS, oversett og skriv. Les også fra bok eller overhead noen av diktene fra diktsamlingen som er nevnt under tegnspråk. La barna tegne.

Tegning som uttrykksform kan være en døråpner mot skriving. Gjennom tegning kan elevene uttrykke noe de kanskje ikke har tegn eller ord for.

Vokabulartrening: Når klassen samtaler for eksempel om emnet *Hva er en venn?*, kan dere skrive aktuelle stikkord på tavle eller flippover. Ta emnet opp igjen i individuelle samtaler for å sikre at eleven har forstått. Dramatisering om venner/venner er nyttig og kan bli ekstra fin i grupper med hørende og døve sammen.

Fonologisk trening: Skriv dikt på norsk om det samme som tegnspråkdiktene handler om.

La barna tegne, og bruk tegnspråksagn og tegninger som grunnlag for nye norske ord. Klapp rytmen og prøv å si de nye ordene. Arbeid med håndalfabetet og let etter de lydene som er aktuelle i forhold til bokstavprogrammet.

Når dere arbeider med ord som rimer på norsk, må du vise den døve eleven de visuelle likhetene i ordene.

Ivar og Siri i trafikken s. 212

Fortelle og lytte: Når elevene er ute på tur i nærmiljøet og observerer ulike skilt og skriftbilder, må døve elever få slike spørsmål som er foreslått i *Lyse ideer 2*. De kan svare og forklare på tegnspråk. Skilt og logoer som har med skrift å gjøre, overføres til øvelser i norsk.

Begrepstrening: Snakk om trafikk, butikker og biler. Bruk videoopptak og tegning.

Forklare begrep: Refleks, skilt, holdeplass osv. må forklares på tegnspråk.

Fonologisk trening:

Finn i bildet tegn som rimer.

BIL SYKKEL har samme håndform (a-hånd).

HUND GUTT FLAGG har samme håndform (b-hånd).

REFLEKS HEKS KJEKS har tilnærmet samme håndform (krummet 5-hånd).

Magdalena gifter seg s. 213

Fortelle og lytte: Bruk spørsmålene til bildet. *Fortell om bryllup. Har du sett bryllup i Døvekirken?* Dramatiser bryllup og ta det opp på video.

Begrepstrening: Bruk forslagene og andre ord og begreper som blir aktuelle.

Fonologisk trening: I en gruppe med døve barn kan de leke hviskeleken med tegnspråk.

Barna står i en rekke bak hverandre. Sistemann i rekken begynner. Han finner på et tegn, så tar han lett på skulderen til barnet foran seg. Denne snur seg og tar imot tegnet. Han tar nestemann lett på skulderen, denne snur seg og får tegnet. Slik fortsetter det fremover i rekken til førstemann har fått tegnet. Han sier det til alle. Da kan det ha blitt noe morsomt eller rart av det som først ble sagt. Nå går førstemann bakerst i rekken og finner på et tegn. Så fortsetter leken så lenge barna orker. Hørende barn kan leke på denne måten også.

Skrive og lese: Les og bokstaver med håndalfabetet logoer og skilt som dere møter på ute. Barn liker ofte å kopiere kjente logoer, for eksempel bilmerker, bensinselskap, navn på leketøy osv. Kanskje det kan være et tilskudd til utstillingen som klassen eventuelt lager?

Vokabulartrening: Les ordene som blir skrevet i forbindelse med tankekart. Kontroller at eleven bruker riktig tegn for å se om begrepet er der. Dersom eleven har riktig tegn til ordbildet er det stor sannsynlighet for at eleven også har begrepet bak tegnet. Klapp rytme og bokstaver med håndalfabetet. Repeter i individuelle situasjoner.

Forklare ord: Skriv ordene på tavla eller flippover, slik at de får ordbilder. Gjennomgå med håndalfabetet.

Fonologisk trening: Her kan rimordene få en litt morsom vri for refleks, heks og kjeks kan rime både på norsk og på tegnspråk. Vis hvor de like bokstavene er.

Skrive og lese: Skriv gratulasjonskort til Magdalena og Arthur som foreslått. Les også i Døves tidsskrift eller i avisa om hvem som skal gifte seg, eller har giftet seg.

Vokabulartrening: Arbeid med tegninger, bilder og videoopptak kombinert med ordbilder og setninger

Fonologisk trening: OBS! Hviskeleken i vanlig forstand går ikke så bra hvis det er en döv elev i gruppen. Da bør noe alternativt velges.

Kanskje en ordgjettelek som lotto? Lag ordkort med navn og ord som elevene kjenner. Lag en plate med ruter hvor bildene som passer er tegnet (limt) på, eller skriv øvingsordene. La ordkortene stå synlig langs tavlekanten eller i en såkalt «puttetavle». Lærer sier ordene (uten stemme hvis sammen med hørende) og trommer rytmen. Elevene skal se på munnen, kjenne på rytmen og finne fram til hvilket ord lærer sier. Den eleven som med tegn eller stemme sier riktig ord, får ordkortet og legger det på riktig plass på brettet. Den som har brettet først fullt, vinner. En gruppe barn kan leke leselotto sammen. Døve elever kan svare med tegn.

Historien om hva som skjedde da Magdalena giftet seg, inneholder den morsomme historien om da barna skulle kaste glans over brudeparet. I oversettelsen til tegnspråk sier fortelleren ingenting om glans. Det gikk ikke an å oversette dette uten at poenget ble ødelagt. Her må lærern forklare litt om hvor vanskelig det noen ganger kan være å oversette. Slike problemer gjelder ikke bare tegnspråk. Det gjelder oversettelser mellom alle språk.

Siri er representant for de fleste sjuåringer som ikke forstår den overførte betydningen av uttrykket, og som kanskje, selv med forklaring, ikke helt skjønner hvorfor man sier slikt.

DRAMA OG RYTMIKK

- Sangleker (kjennskap til)
- Danseleker
- Rytme i rim og regler på tegnspråk
- Bevegelse til rytme

s.207

Lek sangleker som er basert på bevegelse, for eksempel «Bjørnen sover» og «Slå på ringen». Innholdet i sangen formidles på tegnspråk. Du kan gjerne forsøke å formidle innholdet på et tegnspråk som er rytmisk. Kroppen blir da naturlig med i rytmen. Følg døv syntaks, ikke bruk tegnspråknorsk i sangen.

Variert rytmelekene. Bruk også ball, hoppetau, slengtau og paradis og hopp etter bestemte regler og mønstre.

Lek med håndformene i bokstavtegnene og med rim i tegnspråk. Lag navneleker der barna lager en liten historie når de bokstaverer navnene sine (se eksempler på dette på videokassetten *Felix Fabula 2 Lek med tegn og på Lek og fantasi med tegnspråk* fra Ål folkehøgskole).

ENGELSK

- Leker
- Se og bruk BSL
- Opplev «Hansel and Gretel»

(s. 207)

Vis elevene navnene deres bokstavert på BSL.

Øv på å stave navnene med det engelske håndalfabetet.

Presenter en BSL-tegnspråkdokke. Du kan bruke Felix Fabula-dokka som får et engelsk flagg på seg eller du kan lage en annen tegnspråkdokke. Dokka samtaler med elevene på BSL om hva de heter.

Læreren introduserer BSL-tegn for MOTHER, FATHER, BOY, GIRL.

Se på BSL-video av «Hansel and Gretel». Arbeid sammen med elevene om å finne mening i teksten og å gjenfortelle innholdet.

Start arbeidet med The English Corner. Se side 200. Elevene kan tegne noe fra eventyret. Finn BSL-illustrasjoner som passer til bildene, og presenterer disse i English Corner. Legg også fram billedbøker med tegnspråkillustrasjoner som elevene kan se på når de har lyst (for eksempel *Spot goes to school*).

Lek «The alphabet game» (side 36). Bruk gjerne plansje av BSL-alfabetet, for eksempel *Learning together ABC*, Dowling.

TEMA 2: HØSTEN

- Natur- og miljøfag**
- Studere høsttegn
 - Naturens kretsløp
 - Smådyr
 - Studere et naturområde
 - Grønnsaker
 - Potet
 - Hva plantedelene kan brukes til
 - Vannledere

Matematikk

- Subtraksjon og addisjon i tallområdet 0-5
- Sammenlikning
- Leke butikk
- Mønster
- Symmetri
- Vekt

Kroppsøving

- Leke ute
- Gjemsel

Kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering

- Ta vare på naturen
- Edens have
- Adam og Eva
- FN-dagen

Heimkunnskap

- Lage potetkake
- Grønnsaksuppe
- Forberede måltid
- Lage måltid

Norsk

- Fakta og fantasi
- Vokabulartrening
- Skrive rapporter
- Lage utstilling
- Håndalfabetet
- Fonemene /i/, /n/, /e/, /m/, /o/

Tegnspråk

- Fortelle
- Begrepstrening
- Fakta og fantasi
- Høytlesing
- Håndalfabetet

Samfunnsfag

- Kjøpe grønnsaker
- Potetprodukter
- Historien til poteten

Drama og rytmikk

- Visualisere høsten
- Dramatisere
- Lage små høstdikt på tegnspråk
- Se på det andre har laget om høsten

Engelsk

- Leker
- Se og bruk BSL
- Opplev eventyret «The Little Red Hen»
- Bake a red cake

Kunst og håndverk

- Potettrykk
- Løv
- Høstfarger
- Naturbilder
- Bekk av bær
- Beskrivelser
- Fantasi

Arbeidsmåter

- Studere
- Observere
- Planlegg og gjennomføre
- Gjøre innkjøp
- Ha utstilling

Tema 2: Høsten

s. 215 - s. 227

Tegnspråk og norsk

TEGNSPRÅK

- Fortelle
- Begrepstrening
- Fakta og fantasi
- Høytlesing
- Håndalfabetet

NORSK

- Fakta og fantasi
- Vokabulartrening
- Skrive rapporter
- Lage utstilling
- Håndalfabetet
- Fonemene /i/, /n/, /e/, /m/, /o/

Arbeidet med temaet s. 217

Fortelle og lytte: I en gruppe med døve barn kan diskusjonene og samarbeidsaktivitetene gjennomføres på tegnspråk.

I klasser hvor én elev er døv må studiet av høstens fenomener tilpasses denne eleven. Enten må læreren være partneren eller det kan være en medelev som kan tegnspråk eller er så trygg på seg selv at hun kan forholde seg til sin døve kamerat gjennom tolk. Ta med fotografiapparat hvis dere er ute på tur. Bildene kan brukes som dokumentasjon i rapporten.

Sjanger: Observasjon og rapport er sjangre hvor begge språk blir aktuelle. Bevisstgjøringen om bruk av språkene kan få en ny vinkling i slikt arbeid. Når er det lurt å bruke tegnspråk, og når er det lurt å kunne skrive norsk? Feltarbeid og opplevelser som skal danne grunnlaget for observasjoner og rapporter, må gjenkalles gjennom dialog på tegnspråk.

De foreslåtte emnene til fantasihistoriene kan bli spennede på video.

Læreren må kunne tegnspråkgrammatikken og vite hvordan ulike sjangere blir uttrykt på tegnspråk. Ulike virkemidler kan brukes for å synliggjøre hva som er virkelighet og hva som er fantasi. Du må bl.a. være oppmerksom på hvilke artikulatorer eleven bruker, munn, øyne, størrelse på tegnene m.m. Når barnet fantaserer, vil tegnspråket være mer preget av pantomimiske tegn enn når det forteller noe som virkelig har skjedd. I språkbruken vil du se modifisering og aspekt. Når dette skal oversettes, blir det aktuelt å finne passende adjektiv.

Skrive og lese: Bruk samtalestoff og bilder som utgangspunkt i samarbeidet om frukt, grønnsaker eller bær. Døve elever kan skrive det de klarer av navn, farge, størrelse o.s.v. ved siden av tegninger, fotografier eller utklipp.

Det blir en fin rapport om det de har arbeidet med.

Sjanger: I forbindelse med observasjon og rapport vil elevene kunne erfare behovet for å skrive. Norsk vil passe best når man skal notere observasjoner. Dette kan virke motiverende og bevisstgjørende. «Jeg har bruk for norsk!» Arbeidet med huskelister og oppskrifter kan ha samme effekt. Bruk alltid elevens utsagn på tegnspråk som grunnlag for det som skrives. Lærer må hjelpe eleven til å finne norske ord og setninger som passer for sjangeren.

Begrepstrening: Snakk om høsten og lek høstleker. Beskriv hvordan høsten er med regn og vind eller fine høstdager med klar luft og mange farger.

La barna beskrive: *Hvordan er et eple eller en potet?*

Spørsmålene om likheter og ulikheter er fine.

«Mitt skip er lastet med» kan hørende og døve leke sammen. Husk å tolke det som blir sagt på norsk til den døve eleven. Tolk også tegnspråk til norsk for de hørende elevene. Kanskje alle kan leke «Mitt skip er lastet med» på tegnspråk.

s. 218

Språk for språket: Elevene i 2. klasse skal lære om adjektiv. Adjektivene beskriver og forklarer. For å kunne utføre kontrastiv språkundervisning på dette feltet, må lærer ha kunnskap om hvordan beskrivelser skjer på tegnspråk. I en beskrivelse på tegnspråk vil bl.a. modifisering og aspekt, bli brukt. Se avsnittet om tegnspråkgrammatikk på s.00.

På tegnspråk kan adjektivleken, som er beskrevet på s. 68 i *Lyse ideer 2*, utføres ved at barna gjør pantomime av det som står på lapper som blir trukket opp av esker. Dette kan være morsom samlek mellom døve og hørende barn.

Se på eksemplene 6-9 på videoen med grammatikk i tegnspråk.

Ivar og Siri i skolehagen s.220

Fortelle og lytte: Bruk spørsmålene til bildet og de samme fantasispørsmålene som er foreslått under *fortelle og skrive*.

Begrepstrening. I arbeidet med begrepstreningen, kan spørsmål om likheter og ulikheter vekke elevenes oppmerksomhet på hvordan tegnene forklarer begrepene. *Hva kan vi forstå av tegnet? Hva forstår vi ut fra tegnet som betyr løk? Finn flere tegn for gulrot. Hva forteller de om gulrot?*

Vokabulartrening: Ut fra erfaringene med høstens skiftende værtyper og leken ute, kan eleven lære nye norske ord. Bruk videoopptak, tegning, foto eller andre bilder som grunnlag.

Eleven kan i en sekvens ha sagt på tegnspråk

nikk

HØST - UTE - REGN - pek-jeg- LEKE

som kan oversettes til :«Jeg lekte ute i høstregnet.»

Språk for språket: I de norske oversettelsene som barna skriver, vil noen ord være *adjektiv*.

«Adjektiv forteller hvordan tingene er». Begrepet adjektiv lærer døve barn på samme måte som beskrevet på s. 68 i *Lyse ideer 2*.

Fonemer (norsk): Døve sjuåringer vil etter hvert kjenne mange ord som ordbilder eller som logo. Disse ordene kan være utgangspunkt for analyse av enkeltlydene. Arbeidet med å kunne finne fram til og bruke stemmen på fonemene, bør knyttes til kjente ord og begreper. Den sparsomme feedbacken døve får fra seg selv, skjer vesentligst gjennom følesansen i taleorganene. Læreren må oppmuntre og gi respons. Det finnes ulike tekniske hjelpemidler som kan gi visuell feedback på lyden, som taleskopet og indikatorer.

I arbeidet med den muntlige delen av norsken er også rytmen viktig. Trom rytmen i ord og setninger eleven kjenner. Prøv å si dem. Pass på at lydene i ordene ikke blir uttalt hver for seg, men trukket sammen. Ikke m-i-n r-o-s-e-, men - min ro-se- (lett-tung-lett). Talletrening på denne måten må være individuell.

Hvor mange bokstaver er det i ordet l ø k ? Skriv ordet, prøv å si det og finn ut hvor mange bokstaver det har ved å se og bruke håndalfabetet.

Skrive og lese: Bruk samtalene på tegnspråk som grunnlag, og overfør til norsk skriftlig på tavle eller i arbeidsbok. Illustrasjoner til ord og setninger kan bidra til å gjøre overføringen fra tegn til norske ord lettere. Kanskje noen har tegnet kongen som spiser eple?

Vokabulartrening: Arbeid med tankekart og beskrivelser som foreslått. Lær om sammensatte ord ut fra tegnspråk. Det er ikke sikkert at det i utsagnet på tegnspråk blir sagt EPLE og KAKE etter hverandre når eleven forteller om eplekake. Tegnene kan komme slik:

MOR – BAKE – KAKE – EPLE – pek

Oversettelsen kan bli: «Mor skal bake eplekake» eller «Mor bakte eplekake», avhengig av sammenhengen eller hvilken tidsangivelse som er gitt.

En tegning eller et bilde av en eplekake med det norske ordet skrevet ved siden av kan vise at det er satt sammen av ordene *eple* og *kake*

Forslag til øvelse i norsk: Skriv setningen *Mor baker eple-kake* på en pappstrimmel.

Klipp slik at det står *Mor baker* på én bit og *eple-kake* på den andre. Øv litt på å sette sammen de to delene. Eleven kan prøve å lese med rytme og stemme. Klipp i fire deler /*Mor / baker / eple- / kake*/. Bitene blandes før eleven setter setningen sammen igjen. Nå er det mulig at eleven oppdager at setningen – *Mor baker kake* – også er riktig. Kanskje hun også oppdager at det går an at mor lager andre slags kaker også? *Mor lager pære-kake.* – eller *Mor lager ananas-kake.* – Eller *sjokolade-kake.*

Språk for språket: Skriv setninger og ord ut fra tegnspråksamtalen og finn adjektivene.

Språk for språket: Finn adjektivene i bildet bruk grunntegnene for dem. For eksempel HØY LAV RØD GRØNN. Hvis én tulipan er rødere enn en annen, hvordan kommer det fram på tegnspråk (aspektbøying)?

Fonologisk trening: Finn tegn i bildet som du kan lage rim med.

For eksempel EPLE – GLASS – EDDERKOPP (krum 5-hånd)

GENSER – LESE – KASSE (b-hånd)

Kanskje det kan bli fine dikt med rim som kan leses inn på video?

Ivar og Siri i skogen om høsten s. 221-222

Fortelle og lytte: «Tenk om»-spørsmål er spennende. Her er det mulighet for å øve turtaking. La barna lage en «tenk om»-setning hver etter tur. Gi dem kort tenkepause for å unngå at det blir kjedelig. Det kan også skjerpe dem i å tenke raskt.

Begreptrening: Forklare ord ved for eksempel å se på bildet i elevboka eller andre bilder eller ved å studere nærmere noe som barna har tatt med fra tur i skogen.

En variasjon i bruken av bildestoffet i elevboka kan være å lage en «spørrekonkurranse» om hva som er på bildet.

Fonologisk trening: Skriv norske ord fra bildet som barna kjenner. Disse ordene kan brukes i arbeid med munnnavlesning, stemmedannelse, rytme og håndalfabet. (Se over)

Skrive og lese: Oversett fra tegnspråk noen «tenk om»-setninger.

Vokabulartrening: Etter hvert som barna får et større forråd av ordbilder og begynner å kunne lese, kan ord skrives på tavle eller flippover i forbindelse med arbeid med tankekart. Det er likevel fint å ha anledning til å notere tankene på video.

Legg et bokmerke inn i boka, slik at det er lett å finne tilbake til riktig side. Du stiller spørsmål ved å beskrive, på tegnspråk, noe som er på bildet. Når du er ferdig med å fortelle, får eleven slå opp og peke på svaret. Etter hvert som eleven blir fortrolig med denne formen, kan hun eller han få oppgaven med å spørre. Først må bildet studeres og så må eleven bestemme seg for hva hun vil beskrive. Boka må være lukket før spørsmålet blir stilt og du eller medelever finner svaret i boka. I en gruppe med døve elever kan de arbeide sammen to og to. Dette blir også en trening av korttidsminne.

Språk for språket: Finn adjektivtegn ut fra beskrivelser av det som er på bildet.

Fonologisk trening: Se på bildet og finn tegn med samme håndform. Kanskje klarer dere å lage et fint høstdikt eller et dikt som går på på tall og farge.

EN RØD

TO LILLA

TRE GRØNN

Rare drømmer s. 222

Fortelle og lytte: Døve barn trenger også å prate om sine drømmer og fantasier. Det er selvfølgelig forskjell på døve barn som det er på andre når det gjelder å fortelle noe. Noen forteller i vei uten forbehold og andre må ha hjelp i form av spørsmål for å finne på hva de skal si. Oppmuntre barna til å fortelle, og prøv å forstå hva de forteller. Det er ikke så morsomt hvis den du forteller noe til stadig må spørre om igjen, eller til og med kommer med spørsmål og kommentarer som viser at de ikke har forstått noen ting.

Døve opplever ellers også ofte at hørende tar styringen i samtaler, spesielt voksne overfor barn. Legg vekt på at dette ikke skjer.

Begreps trening: Tanker om hva drøm er, og hva som er virkelig.

Ivar og Siri i grønnsaksdisken s. 223 - s. 224

Fortelle og lytte: Bruk spørsmålene til bildet. «Tenk om»- spørsmål er spennende.

Forklare ord: *Hva er likheten mellom forskjellige trær? Hva er forskjellene? Vis med kroppen hvordan trær kan være like eller ulike.*

Språk for språket: Oversett adjektivtegnene til norsk.

Fonologisk trening: Øv på å si rimord på norsk. Klapp eller bruk tromme til. Vis hvordan bokstavene i ordene er like eller ulike. Sammenlign tegnspråk og norsk. Ordene sopp – kopp – hopp rimer på norsk.

Tegnene for SOPP – KOPP – HOPP rimer ikke.

Analyse og syntese av ord i bildet. Bruk rytmen i ordene. Se på hvor mange bokstaver det er og bokstaver med håndalfabet.

Skrive og lese: Bruk tegnspråksutsagn som grunnlag for skrivearbeidet. En oppgave kan være å tegne seg selv i senga med en drømmeboble over. I bobla kan eleven tegne drømmen og skrive hva som eventuelt ble sagt.

Fonologisk trening: De foreslåtte rimene er muligens vanskelige for døve, men det er fine ord å klappe/tromme rytmen til. Forklar ordene.

Skrive og lese: Bruk tegnspråksutsagn som grunnlag for skrivearbeid på samme måte som er foreslått tidligere.

Begreps trening: Alle øvelsene og oppgavene her er fine også for døve elever. Følekasse er absolutt å anbefale. Det er viktig å utnytte alle tilgjengelige sanser.

Ivar og Siri har potetutstilling s.224 – s.225

Fortelle og skrive: Bildet kan gi både elever og lærere inspirasjon til mange oppgaver. Potetutstilling kan være en flott prosjektoppgave. Her er en fin anledning å invitere døve gjester til skolen for å se utstillingen. Døve elever kan få ansvar for å vise fram og forklare for gjestene.

Begreps trening: Spør barna: *Hva vet du om poteter? Kan vi lage noe av poteter?* Forklar hva rivjern, og vekt er.

Språk for språket: Beskriv poteter og finn likheter og ulikheter. Diskuter med barna: Hvilke adjektivtegn bruker vi? Vær oppmerksom på virkemidler som beskriver nyanser (aspekt, modifikasjon, lokalisasjon m.m.).

Fonologisk trening: Finn tegn som rimer på potetetegnet.

Fonologisk trening: Noen av rimene som er foreslått her kan få mening for døve hvis de kjenner ordene og er oppmerksom på den visuelle likheten. Rim som «mais - sjalabais», vil sannsynligvis gi liten mening når en ikke har glede av ordspillet.

Skrive og lese: Til potetutstillingen må det lages forskjellige informasjonsskilt. For eksempel navn på potetsorter, hva som kan lages av poteter, og oppskrifter på retter av poteter.

Vokabulartrening: Arbeid med sammensatte ord på samme måte som beskrevet før, relatert til tegnspråk, *potet-mos, potet-kake, potet-gull, potet-trykk osv.*

Språk for språket: Oversett adjektivtegn til norsk.

Fonologisk trening: Øv med stemme og rytme på ord med potet. Øv også på å munnavlese de samme ordene.

DRAMA OG RYTMIKK

- Visualisere høsten
- Dramatisere
- Lage små høstdikt på tegnspråk
- Se på det andre har laget om høsten

s.219

Her er det mange muligheter for skapende virksomhet. La barna lage små spill om høsten. De kan være trær som står og mister bladene, blomster som visner og «sovner» til vinterdvale, dyr som forbereder seg på vinteren, trekkfugler som drar til sydligere breddegrader osv. Alt dette kan være utgangspunkt for mindre eller større dramatiseringer.

Det er naturlig også å dramatisere eventyrene som er knyttet til dette temaet. Eventyret om Eldorado kan brukes til et stort skuespill eller til en mindre framføring. Hvilke dyr møter brødrene? Husk de er i Sør-Amerika! Hvordan beveger dyra seg, lett eller tungt, fort eller sakte? Her er grunnlag for mye rytmetrening som føres videre fra 1. klasse etter spiralprinsippet. Læreren kan også formalisere rytmen, og lage rytmetegn som barna får spille etter. Bruk ulike trommer og slaginstrumenter. Dramatiseringer kan akkompagneres av trommemusikk som barna selv har laget.

Ivar og Siri lager brann i skogen (les fortellingen side 294 i *Lyse ideer 2*). (Dere kan også se fortellingen på videoen *Felix Fabula 2 Fortellinger på tegnspråk del 1*.) Hvordan ser brannen ut? La barna dramatisere et bål som starter med en liten gnist og flammer opp, for så å bli slukket. Også her kan en bruke rytmeinstrumenter som akkompagnement for å øke spenningen.

Se ellers på diktet «Høst» på *Tegnspråkmoro* og *fantasi* fra Barnehagen for hørselshemmede i Stavanger, diktene «Høst», «Vind» og «Årstidene» fra *Felix Fabula Lek med tegn 1*, og på den omarbeidede tegnspråkversjonen av sangen «Frø, frø, frø» fra samme videokassett. I forbindelse med maur i rare drømmer, kan en vise tegnspråkversjonen av diktet «To store maur på meget tynt strå» av Annie Riis som finnes på *Rytmen i 5. klasse*, video til lærerens bok. Se også på de to diktene Drøm 1 og Drøm 2 på videokassetten *Lek med tegn 2*, og på lek med håndformen i bokstavtegnet «e» som også handler om en drøm.

Barna kan få vite om lydene som tilhører høsten, uling av vind, rasling i løv, lyd av fugler på vei sørover osv.

ENGELSK

- Leker
- Se og bruk BSL
- Opplev eventyret «The Little Red Hen»
- Bake en «RED CAKE»

Læreren presenterer BSL-tallene fra 1 til 7.

Bruk tegnspråkdokka og tell sammen med den. Samtal med eleven på BSL om hva de liker og ikke liker. Bruk bilder som kan trekkes en etter en for eksempel is, kake, eple, appelsin, fisk, pølser osv. Barna skal svare på BSL om de liker eller ikke like det de ser.

Se BSL-video «The Little Red Hen». Dramatiser fortellingen på NTS.

Bak en kake. Bruk oppskriften «Little Red Hen's Favourite Red Cake».

Bruk BSL-dokken og samtal på BSL om hva elevene kan og ikke kan. Bruk bilder som kan trekkes en etter en. Bildene bør inkludere danse, ri, bake, lese, sparke fotball, svømme, sykle. Elevene svarer på BSL Tema 2: Høsten (Når dere har sett «The Little Red Hen» på video, kan dere bake en kake som hun er veldig glad i.)

LITTLE RED HEN'S FAVOURITE RED CAKE

Du trenger:

En avlang kake-/brødform, pensel, målekopp, bolle, visp, slikkepott

- 1 egg
- litt margarin
- 1 pakke formkakemix
- rød konditorfarge
- melis
- vann
- røde cocktail bær

1. Skru på ovnen (les på kakemixesken hvor mange grader)
2. Pensle kakeformen med smeltet smør
3. Tøm kakemix i bollen.
4. Knekk eggene og ha det i bollen
5. Ha vann i bollen (les på kakemixpakken hvor mye vann du trenger)
6. Rør godt
7. Ha noen dråper rød konditorfarge i røra
8. Tøm røra i formen og stek

Mens kaken steker lager du glasuren:

1. Bland litt melis, vann og rød konditorfarge
 2. Når kaken er avkjølt, pynt med glasur og røde cocktail bær
 3. Spis kaken med jordbær milkshake
- «Red is my favourite colour.*

Enjoy your cake. But remember to clean your teeth afterwards. Who will help me with the washing up?!» said the little red hen.

Natur- og miljøfag

- Allergi
- Vaksine
- Hygiene
- Smitte
- Teknologi

Norsk

- Skrive og lese
- Intervju
- Album
- Vokabulartrening
- Verb
- Fonologisk trening /å/, /f/, /a/, /h/

Tegnspråk

- Fortelle og lytte
- Bli lest for
- Intervju
- Begrepstrening
- Verbt tegn

Matematikk

- Subtraksjon og addisjon i tallområdet 0–10
- Partall og oddetall
- Former
- Symmetri
- Lengdemål
- Flatemål
- Klokker

Samfunnsfag

- Skolehelsetjenesten
- Folkehelse
- Da bestemor og bestefar var små

Kroppsøving

- Sansetrening
- Latterøvelser
- Doktorsisten
- Tillitsleker
- Leker som de voksne lekte da de var små

TEMA 3: KROPPEN

Drama og rytmikk

- Regler på tegnspråk om kroppen
- Musikk og bevegelse
- Grunnleggende dramaøvelser
- Danseleker

Kristendoms kunnskap med religions- og livssynsorientering

- Fellesskap
- Den gode hyrde
- De ti spedalske
- Kain og Abel

Engelsk

- Leker
- Se og bruk BSL for farger og tall
- Opplev eventyret «Little Red Riding Hood»

Heimkunnskap

- Ta hensyn til andre
- Snakke om funksjonshemninger
- Felles ansvar for helse
- Helsetilbud i lokalmiljøet

Arbeidsmåter

- Undersøke gjennom intervjuer
- Samle «bevis» fra noe som har hendt

Kunst og håndverk

- Kjennebilder
- Bilder i album
- Svart-hvittbilder
- Se på bilder i bøker
- Fingerheklings

Tema 3: Kroppen

s. 228 - s. 241

Arbeidet med temaet s. 230 - s. 231

NATUR- OG MILJØFAG og

SAMFUNNSFAG

På grunn av at klassen til Siri og Ivar har en medelev som er blind, faller det under disse fagene naturlig å snakke om hvilke muligheter og begrensninger blinde har. I *Lyse ideer 2* blir døve også så vidt nevnt. Barna skal tenke over hvordan det må være å være döv. Her, hvor vi tar hensyn til døve, er det naturlig at elevene får vite hva samfunnet har tilrettelagt for denne gruppen og hva som er bestemt for dem.

Hørende barn må få vite at døve barn kan være med på nesten alt, hvis omgivelsene blir tilrettelagt for eksempel ved at flere kan språket deres. Hørende foreldre til døve barn får kurs i tegnspråk. Lærere som skal undervise døve barn skal også kunne tegnspråk. Det er veldig bra dersom hørende barn som kjenner døve, lærer tegnspråk.

Det kan være vanskelig å forstå at dersom en döv person kan lese, skrive og bruke talespråket, så kan han likevel ikke høre det som sies til ham. Døve må bruke øynene for å oppfatte språk. Muntlig norsk er ikke enkelt å forstå med øynene. Mange av lydene vi uttaler kan ikke sees på munnen. Dessuten er bevegelsene på munnen så små at det gjør munnnavlesning vanskelig. Noen lyder ser helt likedan ut på munnen. Det gjelder for eksempel /m/, /b/ og /p/. La hørende barn prøve om de kan forstå norsk bare ved å se på noen som snakker. Dette er lett å få til ved å ta lyden bort på TV.

Når døve mennesker snakker sammen på tegnspråk, forstår de hverandre akkurat like godt som når hørende snakker sammen.

Fordi samfunnet vårt er tilpasset hørende mennesker, kan noen situasjoner bli vanskelige for døve. Elevene kan prøve å snakke om dette. Kanskje de kan tenke ut hva som kan gjøres for å unngå enkelte problemer for døve. For eksempel når skoleklokka ringer, hvordan kan det ordnes slik at den døve eleven kan vite det samtidig som de hørende? (Vi regner med at det er installert blinklys i klasserommet, eller at den døve eleven har en vibrator.) Hvordan kan døve bruke telefonen? Hvordan kan døve bli vekket om morgenen når de ikke kan høre vekkerklokka?

Tegnspråk og norsk

TEGNSPRÅK

- Fortelle og lytte
- Bli lest for
- Intervju
- Begrepstrening
- Verbt tegn

NORSK

- Skrive og lese
- Intervju
- Album
- Vokabulartrening
- Verb
- Fonologisk trening /å/, /f/, /a/, /h/

Fortelle og lytte: Arbeid med det samme stoffet og på samme måte som foreslått. Tenk tegnspråk. I forbindelse med bestemors og bestefars fortellinger fra de var barn, har vi oversatt noen av fortellingene til tegnspråk. Vi har også tatt med noen barndomsfortellinger fra to døve besteforeldre som forteller fra sin barndom. (Se videoen: *Besteforeldre forteller og Grammatikk i tegnspråk*)

Sjanger: Dokumentasjon blir likt for alle – med tekst, bilder og film(video). For døve barn vil dokumentasjon på video være ekstra aktuell. På video kan de få dokumentert tekster på sitt eget språk. De slipper å gå veien om et annet språk, som når de skriver.

Døve elever kan forberede spørsmål til intervju ved å lese dem inn på video. Intervjuet må foregå med videoopptak. Selve videoen kan være det ferdige produktet.

Språk for språket: Elevene kan få i oppgave å finne tegn i grunnform som beskriver hva vi kan gjøre.

Videre må de bevisstgjøres på hvordan de bruker proform når de skal beskrive bevegelse, og på hvordan de beskriver en handling.

Du kan fortelle på tegnspråk hvordan du sykler opp en bakke, og så hvordan du sykler nedover en bakke. Gi barna i oppgave å finne liknende eksempler på aspektbøying

(Engeberg- Pedersen1991).

Når døve elever skal bevisstgjøres på entall, flertall, bestemt og ubestemt må de vite hvordan det uttrykkes på tegnspråk. La eleven fortelle på tegnspråk. Gi oppgaver eller still spørsmål hvor svaret må inneholde flertall.

Se på videoen med grammatikk i tegnspråk. Fra dette temaet er det tatt med eksempler på bruk av verb, modifisering og lokalisasjon. Eksemplene 10 - 13.

Fonologisk trening: Se på bildene i elevboka og finn tegn som har samme håndform eller artikulasjonssted. Lag tegnspråkdikt om hva bestemor og/eller bestefar pleier å gjøre.

Skrive og lese: Lag setninger ut fra barnas egne ut-sagn på tegnspråk. Gå gjennom norske ord på kroppsdelene. Det er lett å overse de nære ting. Lag tegninger og skriv på navn. Lag spørsmål om kroppen som: Hva tygger du med? Hva ser du med? osv.

Sjanger: Legg opp til at det må skrives når klassen skal lage album eller annen dokumentasjon. Følelsen av å ha bruk for norsk skriftlig er en drivkraft i barnet som må stimuleres.

Forbered intervjuer ved å skrive ned spørsmålene, gjerne ved å se på videoen først. Hva skal jeg spørre om? Det må erfares at det er mer praktisk å ha papir og blyant enn videoutstyr. Om også intervjuet skal foregå skriftlig, avhenger av ferdighetene som er oppnådd så langt.

Språk for språket: Oversett og skriv på norsk samtidig som elevene finner verbtegn.

Knytt et navn eller substantiv de kjenner sammen med verbet, slik at det blir en mening.

Vis også hvordan oversettelsen til norsk blir når de bruker proform.

Vis hvordan spørsmål, med hevede øyenbryn på tegnspråk, skrives på norsk.

Eksempel . sm.tr.br.
KARI- GRÅT

Blir: Gråter Kari?

Skriv flere spørsmål, og lær spørsmålstegn.

Fonologisk trening: La elevene prøve seg på rimord. Etter hvert som de kan skrive flere norske ord og kjenner dem, kan de prøve å se på dem om de rimer.

Arbeid med rytmen i kjente norske ord. Øv på å finne stavelser. Øv også med analyse og syntese av de samme ordene og bruk håndalfabetet.

Øvelsen med å se hvordan meningen i et ord kan forandre seg når nye bokstaver blir føyd til eller trukket fra, er vanskelig for døve. Det å legge merke til slike forandringer i skriftspråket er en viktig strategi for å oppnå god leseforståelse. – ur – hva er det? Vi setter til –b– og får bur – hva er det?

Erik kan lese s. 235

Fortelle og lytte: OBS! Vær varsom med øvelser med å sette bind for øynene. Dersom døve blir med på dette, pass ekstra godt på. Det kan bli litt nifst å misse så mye av orienteringsevnen, men «Å sette halen på grisen», kan være veldig artig. Pass på at eleven føler seg trygg i situasjonen. Å føle på forskjellige overflater går sikkert bra. Ta av bindet for øynene når barna skal beskrive hva de kjente.

Begrepstrening: Tankekart over blind osv. Bruk video.

Etter hvert som døve elever får forståelsen av sammensatte ord på norsk, for eksempel blå-farge og blå-klokke, kan de prøve å tenke hvordan de uttrykker dette på tegnspråk. Det er ikke sikkert at de bruker tegnene BLÅ og FARGE sammen i denne rekkefølgen, det kan også være naturlig å si FARGE-BLÅ, men på norsk må det hete blåfarge.

Språk for språket: Øv på å finne verbtegn i grunnform og på hvordan handlinger uttrykkes ved hjelp av proformer.

Fonologisk trening. Norsk og tegnspråk:

Når vi på norsk bruker endelser til grunnformen av et ord, får ordet ny mening. *Kari mistet en ball, men hun har flere baller hjemme.*

På tegnspråk kan denne setningen se ut slik:

nikk _____

MISTE BALL KARI. MANGE BALL HJEM –pek

NB! I videoinnspilningen av «Fortellingen om da Erik spilte kanonball» har vi måttet gjøre en forandring i historien. Det ga ingen god mening på tegnspråk når Magdalena sier at Erik fikk ballen rett i nøtta. På tegnspråk sier fortelleren at hodet *står i veien* for ballen. Erik må *flytte på hodet*. Erik blir lei seg på samme måte som i originalhistorien, men når han skal fortelle hvorfor han ble lei seg, forklarer han at han ikke kan flytte på hodet fordi det står fast på halsen.

I gymgarderoben s. 236

Fortelle og skrive: I forbindelse med opplevelser i gymsal og garderobe er det foreslått at elevene skal intervju hverandre. Her kan videoen brukes på samme måte som vi har beskrevet før. Forbered spørsmål på video og gjør opptak under intervjuet.

På bildet ser vi mange forskjellige plagg. Dette burde gi mulighet til en felles tekstsoppgave, hvor grunntegnene på plaggene blir sagt på tegnspråk, og de norske ordene blir brukt i skrevet tekst.

Begrepstrening: Snakk om gymsalen og hva den kan brukes til. Når vi har gymnastikk der, skifter vi klær. Hvorfor gjør vi det?

Les og skriv: Hjelp barna med å finne gode norske ord for å beskrive hva de følte og kjente. Bruk ord som hørende barn ville bruke.

Vokabulartrening: Skriv ord fra tankekartet. Pass på at enkeltord og begreper blir satt inn i en tekstsammenheng.

Spørsmålet: Hva er skrift? kan være et fint utgangspunkt til å fokusere på språkene. Når er det best for døve å bruke tegnspråk? Når er det best å bruke norsk skrift?

Språk for språket: Skriv norske verb og små setninger som er sagt med proform på tegnspråk.

Skrive og lese: Bearbeid spørsmålene og eventuelt det ferdige intervjuet til skrevet tekst, eller la videoen være det ferdige resultatet.

Skriv en fortelling med enkle setninger om plaggene vi ser i gymgarderoben.

Vokabulartrening: Øv med sammensatte ord. Kan de oversette fra norsk til tegnspråk?

Språk for språket: Finn verbtegn i grunnform. Lag setninger på tegnspråk og se at verbaldelen blir modifisert i forhold til innholdet i setningen (les om grammatikk foran i heftet).

På bildet skal Finn *kle på seg*.

Hvordan blir det på tegnspråk når man kler på seg forskjellige plagg, for eksempel lue, sokker, bukse, jakke, o.s.v. ?

Lag gjettekonkurranse. Hva tar jeg på meg nå? Legg merke til at grunnformen på tegnene har norsk munnstilling, men når handlingen blir utført, har munnen en annen form..

Samtal om begrepet *å kle på*, *å kle på seg* og *å kle på meg* og *å kle på deg*.

Å kle på er et samlebegrep som betyr at vi *tar på* oss klær. *Ta på deg lue*, *ta på seg votter* osv.

Sammenlign tegnspråk og norsk.

Fonologisk trening: Lag «kle på seg»-dikt. Ta diktene opp på video og se på hvordan tegnene blir forandret i forhold til hvilket plagg som blir tatt på.

Se på videoen *Felix Fabula 2 Lek med tegn*.

Let's dance! s. 237

Fortelle og lytte: Bruk de spørsmålene som passer for døve.

Begrepstrening: I forbindelse med begrepstreningen er det her forslag om bl. a. å lage tankekart om *engelsk*. *Språklig bevissthet* er et av nøkkelbegrepene her i Felix Fabula 2. Dette er enda en god anledning til å styrke den språklige bevisstheten hos elevene. Elevene skal lære engelsk. Døve elever lærer egentlig to nye språk i forbindelse med engelsk. Først må de lære BSL (British Sign Language), og så skal de lære å lese og skrive engelsk som de hørende i England bruker. Vær oppmerksom på at døve i USA ikke snakker det samme tegnspråket som døve i England. De bruker ASL (American Sign Language). Forklar på tegnspråk hvilke likheter det er mellom ulike klær.

Fonologisk trening: Elevene må etter hvert bli kjent med hvordan de morfologiske detaljene framstår på tegnspråk. Finn fram til eksempler i det elevene forteller og oversett. Bruk video, da kan man se på samme eksempel flere ganger.

Språk for språket: Skriv enkle norske setninger og se på verbene. Bruk setninger som eleven har sagt på tegnspråk.

Skriv om Finn som skal kle på seg.

Finn tar på seg sokker.

Finn tar på seg genser osv.

Fonologisk trening: Øv med rimord til kroppsdelene.

Skrive og lese: Bruk elevenes tegnspråksutsegn som basis for ord og setninger på norsk. Skriv og les. Klapp rytme og bruk stemme når dere leser.

Vokabulartrening: Se på kartet og finn USA og England.

USA er ofte kjent som logo. Skriv også England og se på navnet som et ordbilde. Skriv om språkene.

Finn fram bilder av forskjellige klesplagg, eller la barna selv finne bilder fra aviser og blad og klippe og lime inn i arbeidsbøkene sine. Skriv ord for plaggene ved siden av.

Lottospill med ord og bilder trener begrep og gjenkjenning av ordbilder.

Fonologisk trening: Se på bokstavene som er like i ord som rimer. Klapp rytmen og si ordene.

Husk håndalfabetet i analyse og syntese av ord.

Ved øvelser hvor en bokstav forandrer meningen på det som er skrevet, må du forsikre deg om at døve forstår begge meningene.

Da bestemor og bestefar var små s. 238

Fortelle og lytte: Bruk spørsmålene til bildet.

Forbered spørsmålene til intervju i videokladdeboka.

Dersom besteforeldrene er døve, kan intervjuet taes opp på video. Mor eller far hjelper sikkert til. I en klasse på en døveskole kan det hende at besteforeldrene er for langt unna. Da bør elevene få lov til å intervju noen voksne døve som er i miljøet eller bor nærmere.

Se på videoen hvor voksne døve forteller om sin oppvekst og skolegang.

Begreptrening: Arbeid ved hjelp av tankekart med samtaler og gjør opptak med video.

Språk for språket: Se på tegnspråksetninger og tekster på video og finn handlinger.

Fonologisk trening: Finn tegn som rimer i bildet. Arbeid med meningsbærende signaler i tegnspråk. Eksempel på hvordan øyenbrynene fungerer. Hvordan er øyenbrynene når vi spør: hva, hvor, hvorfor?

Fiskene i akvariet s. 239

Fortelle og lytte: Bruk spørsmålene til bildene.

Begreptrening: Arbeid med tankekart. Lær nye tegn og forklar dem. Akvarium og allergisk kan være nye begrep.

Språk for språket: Gjør videoopptak og fortell på tegnspråk om fisker eller fisketur eller noe annet. *Hvilke verb bruker du? Hvilke adjektiv bruker du? Hvordan bruker du proform?*

Fonologisk trening: Tegnet FISK har b-hånd. Lag en fortelling om en fisk, bruk bare b-hånd. Se videoen «Lek og fantasi med tegnspråk» fra Ål folkehøyskole. Der finnes en sketsj med fisk i akvarium. Den kan være fin som inspirasjon.

Skrive og lese: Bruk barnas svar på tegnspråk til å forme norske setninger

Hvis besteforeldrene er hørende, må eleven få hjelp til å skrive spørsmålene. Besteforeldrene kan skrive svarene og så må lærer hjelpe å lese etterpå.

Vokabulartrening: Bruk stoff fra samtaler og video som bakgrunn for setninger og ord.

Språk for språket: Skriv verb fra handlingene i tegnspråksagnene på norsk.

Fonologisk trening: Arbeid med norske rim og analyse og syntese. Husk håndalfabetet.

Skrive og lese: Skriv ord og setninger fra tegnspråk-samtalen.

Vokabulartrening: Arbeid med sammensatte ord hentet fra tankekartet og samtaler på tegnspråk.

Språk for språket: Hvordan skriver du verbene på norsk?

Hvordan skriver du adjektivene på norsk? Hjelp til med bokstavering med håndalfabet hvis det er vanskelig å skrive.

Fonologisk trening. Norsk: Arbeid med analyse og syntese av ord i bildet, slå rytme, tell stavelser og bruk håndalfabetet.

DRAMA OG RYTMIKK

- Regler på tegnspråk om kroppen
- Musikk og bevegelse
- Grunnleggende dramaøvelser
- Danseleker

s.233

Start med enkle bevegelsesleker og motorisk trening. Send en bevegelse rundt i klassen, trom på kommando, bruk bevegelse til tromme og bevegelse til musikk. Pass på at høytaleren står på golvet og at det er god bass og slagverk i musikken. Eksempler på bruk av musikk og rytmeinstrumenter finnes på videokassetten *Lek med tegn 2*. Arbeid først ut fra barnets egen puls og rytme, fortsett så med bruk av tromme og musikk. Legg vekt på ulike typer rytme, f. eksempel fort eller sakte. Knytt følelsesmessige uttrykk opp til bruk av rytme.

Hvordan beveger vi oss når vi er glade, når vi er triste etc.? Lag kontrastpar med bevegelser og kropp, tung-lett, lang-kort, høy-lav, glad-lei seg etc. Dramatiser episoden fra gymgarderoben der Finn sitter og er lei seg. Lag egne danser som uttrykker følelser og rytme. Bruk gjerne musikk eller trommer til. La barna lage egne komposisjoner som beskriver for eksempel et følelsesuttrykk på trommen. La noen spille og noen danse og dramatisere.

Snakk med bestemor og bestefar. Hadde de dans, dramatisering og rytme på skolen? Hva slags leker lekte de?

ENGELSK

- Leker
- Se og bruk BSL for farger og tall
- Opplev eventyret «Little Red Riding Hood»

Lek «Felix Fabula says,» og «The colour game» side 35.

Læreren introduserer BSL-tegn for GRANDMOTHER og GRANDFATHER. Se BSL-video av «Little Red Riding Hood.» La barna dramatisere eventyret ved bruk av mime og de BSL-tegnene de kan.

Natur- og miljøfag

- Bake
- Teknologi

Norsk

- Skrive og lese
- Sammensatte ord
- Vokabulartrening
- Begrepstrening
- Fonologisk trening /u/

Tegnspråk

- Fortelle og lytte
- Bli lest for
- Skuespill
- Replikker
- Begrepstrening

Matematikk

- Priser og penger
- Tall mellom 10-20
- Rekkefølge
- Symmetri
- Bake

Samfunnsfag

- Tradisjoner

TEMA 4: JUL

Kroppsøving

- Sang og bevegelsesleker
- Gå rundt juletreet

Drama og rytmikk

- Lære innholdet i noen julesanger
- Julesangleker med bevegelse

Kristendoms-kunnskap med religions- og livssynsorientering

- Engelen besøker Maria
- Juleevangeliet
- Juletradisjoner
- Sankt Sunniva

Engelsk

- Jul i England
- Leker
- Se og bruk BSL

Heimkunnskap

- Bake
- Pynte
- Pakke inn gaver
- Forberede måltid og fest

Arbeidsmåter

- Bake
- Dramatisere
- Planlegge og gjennomføre
- Ha forestilling
- Juleverksted sammen med fadderne

Kunst og håndverk

- Bake
- Julekrybbe
- Julepynt

Tema 4: Jul

s. 243 - s. 248

Tegnspråk og norsk

TEGNSPRÅK

- Fortelle og lytte
- Bli lest for
- Skuespill
- Replikker
- Begrepstrening

Arbeidet med temaet s.244

Fortelle og lytte: I forbindelse med jula snakker vi om feiring og tradisjoner. Da er det naturlig å komme inn på skikken med å sende julehilsener. Døve elever vil kunne ha stor glede av å både sende og motta julebrev på video.

Hele klassen kan sende julehilsen til det kompetansesenteret den døve eleven har tilknytning til på video. De hørende barna kan si hva de heter med håndalfabetet og de kan si «God jul og godt nyttår» på tegnspråk. Den døve eleven kan introdusere og avslutte videoinnslaget.

Sjanger: Drama i form av lek, mime og tablåer er sjangre hørende og døve kan ha som felles uttrykksform. Hørende kan gjøre erfaringer med å avlese utrykk og bevegelser som de døve gjør, og døve kan se og erfare at hørende også bruker visuelle utrykk i sin kommunikasjon.

Forutsetningene for å forstå hørende barns vitser og gåter er ikke bestandig til stede hos de døve barna. Døve har sin egen måte å spøke på. Eksempler på vitser og gåter finnes i «Idéhefte» til Bjørg Træthaug m.fl.

Begrepstrening: Tankekart over jul, gaver, tradisjoner, nisse osv. Her er det mye å snakke om. Bruk video og la barna forklare for eksempel hva som er forskjellen på nissene. Ut fra videoen kan de se selv når de bruker tegnspråkets ulike virkemidler.

NORSK

- Skrive og lese
- Sammensatte ord
- Fonologisk trening, fonemet /u/
- Vokabulartrening

Skrive og lese: Hørende slekt og venner må få julekort eller brev på skriftlig norsk.

Ønskelister og til- og fra-kort er mest praktisk å skrive. Her er en anledning til å føle behov for norsk. Det er lurt å kunne skrive!

Sjanger: Skriv et dikt på norsk. Innholdet kan være ord for glede, sinne, forbauselse osv. i tråd med oppgavene med kroppsspråk og mime.

Vokabulartrening: Bruk tankekart og samtaler som grunnlag for skriftlig norsk.

Når vi skal skrive norsk, må ordene ofte stå i en annen rekkefølge enn det tegnene kommer i. Når du bruker hånden din slik, hva betyr det? Når du gjør slik med øynene dine, hva betyr det?

Hvordan skal vi skrive dette på norsk? Når du får gaver til jul, hvordan kan vi skrive det på norsk? Skriv norske ord og se om barna kan oversette til tegnspråk.

Språk for språket: På tegnspråk er det ulike visuelle markører som viser hvilken type setning som blir ytret.

Spørsmåls- og utrops-setninger markeres ved øyenbrynene og hodets stilling. La barna se etter dette på video, og la dem lage setninger selv.

Se på eksempler på videoen med grammatikk i tegnspråk. Eksemplene 1-5, viser markører. I eksemplene 14-19 finner dere bruk av tidslinjer, verb, spørsmål og modifisering.

Ivar og Siri spiller skuespill s. 246

Fortelle og lytte: Bruk spørsmålene til bildet. Se på bildet og finn verb-tegn.

Fonologisk trening: Lag ulike tegnspråkdikt til bildet. For eksempel dikt med a-hånd med ulike artikulasjonssteder:

ARNE- ARBEID- ARBEID

KU- MELKE - MELKE

RØRE- RØRE- GRØT

SPISE - SPISE- GRØT

Få med rytme.

Språk for språket: Forklar hvorfor og når utropstegnet skal brukes. Finn eksempler på hvordan et utrop framkommer på tegnspråk og oversett. Kom! Skynd deg! Når Ivar skal snakke til Varg sier han «Sitt pent!» «Gi labb» o.s.v.

Skrive og lese: Skriv små setninger med utgangspunkt i bildet.

Fonologisk trening: Se på norske rimord. Øv på å si dem, klapp rytme. Se på munnen, mange rimord blir like på munnen og derfor vanskelige å skille når noen skal munnavlese. Nisse – lisse – tisse – disse har likt avlesningsbilde.

DRAMA OG RYTMIKK

- Lære innholdet i noen julesanger
- Julesangleker med bevegelse

s.245

La barna leke de tradisjonelle sang- og bevegelseslekene som er mest vanlige i juleselskap og på juletreffester. For eksempel «Så går vi rundt om en enebærbusk», «Reven rasker over isen», «På låven sitter nissen», «Bro bro brille», «Tyven, tyven» etc. Vær nøye med å forklare innholdet i tekstene på tegnspråk, slik at barna vet hva sangene handler om. Noen barn vil kanskje også kunne fremføre hele eller deler av disse sangene på norsk. Se også tegnspråkversjonene av «Jeg er så glad hver julekveld», «Deilig er jorden» og «Musevisa» på videoen Lek med tegn 2.

Det kan være morsomt å la klassen lage et lite skuespill til jul, enten etter inspirasjon av det som står i boka, eller et eget. Både i egne døveskoleklasser og der en har døve og hørende sammen, er dette en fin aktivitet.

ENGELSK

- Jul i England
- Leker
- Se og bruk BSL

Mor til Ronny kommer på besøk i klassen og forteller om jul da hun var liten i England (side 350). I fortellingen bruker hun noen BSL-tegn som barna kan lære hvis de vil. Barna kan ønske hverandre HAPPY CHRISTMAS og HAPPY NEW YEAR på BSL.

Lek «The Fishing Game» med bilder av bl.a. ting vi assosierer med jul og som vi har opplevd i fortellingen, for eksempel TURKEY, CHRISTMAS TREE, CHRISTMAS STOCKING.

Se deler av BSL-video «Christmas with Wendy and Jerry» for eksempel når Jerry lager kalkun til julemiddagen.

Natur- og miljøfag

- Lage telefon
- lage film

Norsk

- Skriv og lese
- Bibliotek
- Medier
- Bruke datamaskin
- Vokabulartrening
- Fonologisk trening
/t/, /y/, /d/, /ø/

Tegnspråk

- Fortelle og lytte
- Bli lest for
- Bibliotek
- Medier
- Bruke datamaskin
- Begreps trening
- Fonologisk trening

Matematikk

- Tallene 10–20
- Sammenlikning
- Hoderegning
- Plassering og flytting
- Klokka

Samfunnsfag

- Kommunikasjon
- Medier

TEMA 5: MEDIER

Kroppsøving

- Leke ute
- Leker i apparater i gymsalen

Drama og rytmikk

- Biblioteksangen på tegnspråk
- Se video med kreativt tegnspråk
- Se på videobøker
- Lage egne videoproduksjoner

Kristendoms kunnskap med religions- og livssynsorientering

- Etiske regler i mediene
- Omsorg for andre
- Noahs ark
- Babels tårn

Engelsk

- Engelske ord vi bruker på NTS og BSL: TV, PC, WC
- Leker
- Se og bruk BSL
- Ta kontakt med vennskapskolen i Storbritannia

Heimkunnskap

- Bruk av biblioteket og andre medier
- Regler på biblioteket
- Lære å spørre om hjelp

Arbeidsmåter

- Ekskursjoner
- Oppsøke medier
- Bruke medier
- Se på bilder

Kunst og håndverk

- Lage film, fjernsyn
- Studere bilder
- Se på brosjyrer/ informasjonsmateriell
- Collage

Tema 5: Medier

s. 248 -s. 256

Arbeidet med temaet s. 250

TEGNSPRÅK

NORSK

SAMFUNNSFAG

Kommunikasjon mellom mennesker gjennom ulike medier er svært aktuelt i forhold til døve. Har du en döv elev i klassen bør du la barna snakke om ulike former for kommunikasjon og informasjon. Vi lever i en verden som er dominert av mennesker som hører. De mottar store mengder informasjon og deltar i kommunikasjon ved hjelp av høresansen. Hjelpemidlene i samfunnet er lite rettet mot dem som ikke hører. Døve kan ikke høre på radio, og fjernsynet er ofte en skuffelse for dem. Mange programmer er laget slik at bildene blir kommentert av en stemme i bakgrunnen eller at vi bare ser mennesker som snakker. Noen ganger er det tekster på TV, men det er som regel bare i programmer eller filmer fra utlandet. Norske filmer eller samtaler på norsk blir ikke teksten eller tolket. Det hender innimellom at barne-TV viser programmer med tegnspråk. Men i forhold til det som hørende barn får gjennom TV-mediet, er dette så godt som ingenting.

Slik er det på kino også. Norske filmer er ikke teksten. Tegnefilmer for barn er som regel dubbet, slik at aktørene i filmen snakker norsk. Dermed kan tegnefilmfigurer heller ikke munnnavleses. For døve barn som ikke kan lese en tekstet film, vil den språklige delen av filmen være uten mening. Vi kan lett tenke oss at mye informasjon i og om filmen ikke blir oppfattet.

Noen medier er laget slik at døve kan ha utbytte av dem. Døve har som oftest teksttelefon hvor de kan kommunisere via skrift. Det siste på markedet er bildetelefon. Gjennom den kan de snakke tegnspråk sammen. Klassen burde få prøve å bruke bildetelefon. Hvis det finnes noen som har bildetelefon i nærmiljøet, må det forsøkes. Kompetansesentrene har bildetelefon. Dere kan ringe dit. Hjelpemiddelsentralen kan gi opplysning om de kommunikasjonshjelpemidlene som finnes.

Hvis døve har datamaskin (ofte er teksttelefonen knyttet til en datamaskin), er det muligheter å få kontakt med andre gjennom Internett. Noen informasjonsprogrammer er laget på CD-rom på tegnspråk. Døve kan få informasjon gjennom bøker, aviser og blader også. Noen bøker er lest inn på video på tegnspråk. Spør etter slike bøker når dere er på biblioteket.

Når døve er ute og reiser med fly, tog eller båt kan det hende at de går glipp av viktig informasjon som blir opplyst over høyttalere. Heldigvis er dette blitt mye bedre. På flyplasser og jernbanestasjoner er det kommet skjermer hvor det for eksempel står om fly eller tog er forsinket.

Dersom barna snakker om disse tingene, vil de kanskje også forstå at det er lurt å kunne lese. Samtalen bør vinkles slik at barna får forståelse for dette og får lyst til å lære å lese.

Det kan være mange andre forhold når det gjelder informasjon og kommunikasjon som det er aktuelt å snakke om og som barna sikkert kan komme på.

Hvordan kan de som ikke hører vite at det ringer på døra? Hvordan kan de få beskjed om det er brann? Hvordan kan de vite når sykebil eller brannbil kommer?

Finnes det informasjon som er visuell for hørende og døve? Hva med trafikkllys? Hvordan kan blinde vite om det er rødt lys?

TEGNSPRÅK

- Fortelle og lytte
- Bli lest for
- Bibliotek
- Medier
- Bruke datamaskin
- Begrepstrening

Fortelle og lytte: La barna fortelle det de vet om medier, og om hvilke medier de selv har et forhold til. Barna kjenner til telefon. Kan vi snakke tegnspråk i den? Hva med teksttelefonen, kan vi snakke tegnspråk i den? Hva er det lurt å kunne for å bruke teksttelefonen?

Hele klassen kan delta i denne diskusjonen. De hørende barna kan snakke norsk og bli tolket for den døve eleven, og den døve eleven kan bli stemmetolket. I slike diskusjoner må dere huske å skille språkkodene. Læreren må velge om hun vil bruke tegnspråk og bli stemmetolket eller norsk og bli tegnspråktolket. Snakk om denne måten å kommunisere på. (Se i artikkel om kommunikasjonsformer på s. 8.)

Under tema 3 diskuterte kanskje elevene døves situasjon. Kanskje de husker noe fra denne samtalen?

Sjanger: La barna prøve seg i forskjellige sjangre som kan nå mange på tegnspråk. Det kan være å holde tale, lese dikt og spille skuespill. La dem arbeide med drama i form av kroppsspråk og pantomime. Som inspirasjon kan de se på en film med Charlie Chaplin.

Forslag til oppgave, eller kanskje et prosjekt:

En gruppe kan være sammen om å lage et pantomimeskuespill. Vis skuespillet på scene eller ta det opp på video.

Med dette som utgangspunkt kan klassen lage teater- eller kinoforestilling med billettsalg, sjokoladeposk og reklameinnslag. Lag reklameplakater som vises fram. I en slik gruppe kan hørende og døve arbeide sammen. Her er det bare å bruke fantasien og lage et lite eller stort prosjektarbeid. (Se under matematikk side 251 i *Lyse ideer 2*.)

NORSK

- Fonologisk trening
- Skrive og lese
- Bibliotek
- Medier
- Bruke datamaskin
- Vokabulartrening
- Fonologisk trening /t/, /y/, /d/, /ø/

Skrive og lese: Bruk barnas egne utsagn fra samtaler, og skriv ord og setninger ut fra forutsetningene deres. La dem lese og så skrive ord og enkle setninger som passer i sammenhengen.

La barna også skrive og lese andres setninger.

To og to kan arbeide sammen om hverandres setninger. Skriv setningene på strimler som klippes opp i enkeltord. Bland ordene fra begge setningene.

Oppgaven blir å finne sine egne ord og sette dem sammen igjen til sin egen setning. Etterpå bytter man og setter sammen ordene til den andre til den riktige setningen. Her kan en döv elev arbeide sammen med en hørende. De kan hjelpe hverandre.

Datamaskin er et verktøy det er lurt å bli tidlig kjent med. Bruken kan inspirere og motivere for skriving og lesing. Som döv i dagens samfunn er det en stor fordel å være godt kjent med IT-teknologi. Det er lurt å starte tidlig.

Sjanger: Innunder sjanger i norsk for døve kan litteratur, bilder og plakater passe godt å ta opp. Døve barn må inspireres til å være spesielt oppmerksomme på informasjonen i form av plakater og oppslag. Den beste måten er å la dem henge opp plakater o.l. selv og se om andre reagerer på dem.

I forbindelse med prosjektoppgaven foreslått under tegnspråk, kan barna lage reklameplakater for å informere om forestillingen. De kan også lage reklameinnslag som vises før forestillingen enten ved å tegne dem selv, eller ved å klippe ut reklamer fra blad og aviser og lime opp på papplater. Bruk gjennomgang av dette reklamemateriellet til å se hva de får med seg av informasjonen i reklamen. Kan barna lese noe av det som står der? Vet de hva det er reklame for?

Begreptrening: La de tegnspråklige barna få samtale om de samme temaene som er foreslått, film, kino, bøker osv. Merk deg hva døve sjuåringer forbinder med de ulike områdene. Lag notater for deg selv for å ha som grunnlag for å bli kjent med den enkeltes erfaringsgrunnlag. Noter på flippover sammen med elevene.

Trener klassen i å finne sammensatte ord, for eksempel på billett, så legg inn en sekvens hvor din døve elev får spesiell oppmerksomhet på hva en billett er.

Språk for språket: Arbeid parallelt med tegnspråk og norsk om setninger. Hvordan er setninger på tegnspråk, og hvordan er de på norsk? La barna lete etter markører som forteller når en setning begynner og når den er slutt. La dem prøve når de snakker selv, og la dem studere sine egne og andres videotekster.

La elevene lage korte tegnspråktekster ved å beskrive noe. Se for eksempel etter hvordan grunnformen på verbtegnet er. Hvordan forandrer verbtegnet seg i forhold til hva det fortelles om (subjektdel og verbal).

I fortellingen hvor Ivar og Siri leter etter Varg kan dere lete etter verbet gå-gikk i form av tegnet GÅ. Se hvordan det norske ordet gå kommer til ulike utrykk på tegnspråk alt etter hvor mange, hvem eller hva som går og etter hvor i handlingen det er.

Fonologisk trening: Bruk bildene som grunnlag for å finne tegn med samme håndform, bevegelse og/eller artikulasjonssted.

Se på bildene og finn tegn hvor én hånd blir brukt, og tegn hvor begge hendene blir brukt.

Snakk om markering av tid, proform og lokalisasjon. Se på eksemplene 20–24 på videoen med grammatikk i tegnspråk.

På biblioteket s 253

Fortelle og lytte: Bruk spørsmålene til bildet. Når dere snakker om bøker og bibliotek, så husk at det går an å låne videobøker på tegnspråk.

Begreptrening: Arbeid med tenkekart over de samme temaene som er foreslått. For eksempel: Hva er bøker likheten mellom forskjellie bøker? Hva er ulike

Vokabulartrening: Ta utgangspunkt i samtale og notatene på flippover. Lag ordkort av begrep som passer i sammenhengen og sett dem inn i enkle setninger, som elevene får lese på tavle eller flippover. Ord og setninger lager du ut fra det erfaringsgrunnlaget du mener den døve eleven har og fra de begrepene du ser hun har aktivt tegnforråd for.

Språk for språket: Sammenlign hvordan setninger kommer fram på tegnspråk og hvordan de skrives på norsk.

For eksempel:

VI FIRE GÅ
FØRST .. proform fire....proform fire gå ... PARK

Vi går til parken først.

Les de norske setningene, klapp rytmen.

Gjør eleven oppmerksom på hvordan verb forandrer seg, bøyes, på norsk, og forklar at når vi bruker gå i en setning og gikk i en annen setning, så kan det være det samme begrepet.

Arbeid ellers på samme måte med døve elever som det er foreslått.

Fonologisk trening: Bruk ord fra den enkelte elevs vokabular på norske ord og øv rytme. Klapp eller trom tung-lett. Bruk stemme også, men ikke terp på uttalen.

bib- li - o - tek

Hvis barna kjenner begge meningene, kan du prøve med øvelser hvor du tar bort første lyden i et ord. Gi dem litt å strekke seg etter også.

Skrive og lese: Skriv ord og setninger på grunnlag av det barna har snakket om. Velg nivå ut fra det enkelte barns forutsetninger. Følelse av mestring er viktig samtidig som barnet skal ha noe å strekke seg etter. Skriv setninger på pappstrimler. Klipp opp, rot til og sett sammen igjen. La barna samarbeide.

Vokabulartrening: Gjennomgå entall og flertall, se på morfemene i norsk og sammenlikn hvordan meningsforskjellene kommer fram i tegnspråk.

hetene? Hva er likhetene mellom videobøker og andre bøker? Hva er ulikhetene? Hva er likheten og ulikheten mellom en eventyrfilm på video og en videobok?

Språk for språket: Finn adjektiv og verb i bildet. Arbeid parallelt med tegn og ord.

Fonologisk trening: Tegn med b-hånd:

BOK BOK BOK BIBLIOTEK

BARN BORD HYLLE BENK

Ivar og Siri etterlyser Varg s. 254

Fortelle og lytte: Dette bildet gir muligheter til å prate om ulike skriveaktiviteter. Hvis den datamaskinen som Ivar og Sohir sitter ved har modem for teksttelefon, kan de også ringe til noen døde de kjenner for å spørre om de har sett Varg.

Begreptrening: Tankekart over hvordan døde mennesker kan gi og få beskjeder. Teksttelefon, bildetelefon, E-post, brev, kort, lapper osv.

Språk for språket: Arbeid parallelt på tegnspråk og norsk med adjektiv og verb fra bildet.

Fonologisk trening: Øv på håndalfabetene.

Finn tegn som har l-hånd. Her spørres det etter tegn som har en spesiell håndform.

Ivar og Siri på kino s. 254

Fortelle og lytte: Samtal om bildet og bruk de foreslåtte spørsmålene.

Begreptrening: Tankekart om filmer. Hva er fint med filmer? Hva er ikke så fint med filmer?

Hva er likt og hva er ulikt mellom film på video og film på kino?

Eksemplet med bok, bøker, mange bøker, er illustrerende. Ordet bibliotek har sin egen mening.

Språk for språket: Finn adjektiv og verb i bildet. Arbeid parallelt med tegn og ord.

Fonologisk trening: Fortsett å arbeide med ord fra bildet. Klapp rytme og bruk stemme. Gjør oppmerksom på de visuelle likhetene i norske rimord.

Skrive og lese: En oppgave kan være å skrive samtalen som Ivar og Sohir har med en døv venn, hvor de spør om han har sett Varg.

Les ordene som er synlige på bildet.

Vokabulartrening: La eleven skrive en lapp med en beskjed. Skriv også en beskjed på datamaskinen og send som E-post hvis det er mulighet for det.

Språk for språket: Arbeid parallelt.

Fonologisk trening: I forbindelse med håndalfabettreningen kan dere snakke om hvorfor håndalfabetet er lurt å kunne. Håndalfabetet er et «bindeledd» mellom norsk og tegnspråk. Det er viktig å huske at mottakeren må kunne håndalfabetet og kjenne det norske ordet som blir bokstavert.

Hvis du spør etter ord som begynner på en bestemt bokstav, si tydelig fra om du spør etter ord eller tegn. Finn norske ord som begynner på l.

Skrive og lese: Bruk barnas utsagn på tegnspråk, og oversett til norsk. Skriv på tavle eller flippover. Les setningene, forklar ordbruken. Etter hvert som barna kjenner igjen ordene de bruker, la dem skrive selv og ta med hjem som leselekse.

Vokabulartrening: La barna tegne situasjonene når de ser video og når de er på kino og ser film der. Skriv under bildene hva de gjør.

Språk for språket: Snakk om *modifisering* og lag enkle utsagn. Se på bildet. La barna selv komme med forslag til hvordan de må bruke modifisering når de skal forklare hvordan onkel Skrue er og hvordan Donald og hesten er.

Fonologisk trening: Finn tegn med b-hånd når du ser på bildet.
HATT- KATT- NATT
Bruk tegnene rytmisk. Nesten som en sang. De er tegn som rimer.

Noahs ark og Babels tårn s. 255

Fortelle og lytte: Se på bildene og snakk om dem. Elevene bør ha fått fortalt historiene om Babels tårn og Noahs ark på forhånd. Finn ut om døve barn har kjennskap til verdens mangfold av språk både blant hørende og døve mennesker. Hvorfor er det vanskelig å forstå folk som bor i andre land? Fortell at mange mennesker tror at døve snakker likt over hele verden. Kanskje barna skjønner hvorfor dette ikke går an?

Døve mennesker fra ulike land kan ofte forstå hverandre litt. Det er fordi de er vant til å bruke øyene og forstå kroppsspråk og tegn for naturlige situasjoner. For eksempel spise, sove, drikke, jeg, du, o.s.v. Forstår hørende mennesker slike tegn?

Historien om Noahs ark finnes foreløpig ikke i tegnspråkversjon. Men bøkene som er nevnt i listen over bøker og eventyr, kan gjennomgås/fortelles på tegnspråk.

Døve barn pleier å like denne fortellingen.

Begreptrening: Lag tankekart om dyr, maleri, båt og tårn. La barna tegne eller lage maleri med båt og tårn.

Språk for språket: Arbeid mer med modifikasjon i tegnspråk. La barna gjenfortelle fra historien om Noahs ark. I beskrivelsen av dyrene, regnet, duen osv. vil det helt sikkert bli eksempler på modifikasjon. Ta elevutsagnene opp på video og analyser språket.

Fonologisk trening: Lek med l-hånd. FUGL SIRI
SØT
SIRI SE SØT FUGL

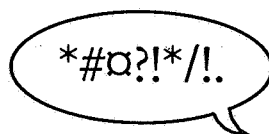
Språk for språket: På tegnspråk bruker vi modifisering. På norsk må vi bruke mange ord for å forklare hvordan onkel Skrue er og hvordan Donald og hesten er. Lag enkle setninger og bruk adjektiv. Sammenlign tegnspråksagnets betydning med norsk.

Onkel Skrue er glad. Han ser Donald på en stor hest.

Fonologisk trening: Bruk stemme og rytme og les: hatt, natt, katt.

Vis at -att- er likt i alle tre ordene. Det er rim på norsk.

Skrive og lese: Bruk elevenes tegninger. Skriv ord og/eller setninger som passer til det barna har tegnet. Oppfordre dem til å tegne mennesker med snakkebobler. Her kan de skrive replikker. Hjelp til med formuleringer på norsk. Kanskje noen snakker et fremmed språk som ikke blir forstått. Barna er sikkert kjent med tegneseriens

Eller kanskje en person på bildet snakker engelsk? Det forstår vi jo litt av!

Vokabulartrening: Skriv ord eller korte setninger på bakgrunn av tankekartet. Øv på gjenkjennelse av ordet og gjenkalling av det de snakket om.

Språk for språket: I arbeid med modifikasjon på tegnspråk, vil det helt sikkert bli bruk for adjektiv og verb i oversettelser. Regner regner. Vannet stiger. Den hvite duen flyr. Det høye tårnet i Babel raste sammen.

Fonologisk trening: Øv med stemme og rytme ord som begynner med bokstaven d.

DRAMA OG RYTMIKK

- Biblioteksangen på tegnspråk (Lek med tegn 1)
- Se video med kreativt tegnspråk
- Se på videobøker
- Lage egne videoproduksjoner

s.251

Vis barna videobøker, dramatiserte fortellinger, filmer og opptak av døveteater for barn. Gå på biblioteket og lån videobøker. Se begynnelsen av en dramatisert fortelling på film og lag (dramatiser) slutten selv.

Se på radio, CD-plater og musikkbånd. Prøv å lytte til, eventuelt kjenne på musikken (avhengig av hørselsrest). Snakk litt om hva musikk betyr for de som hører. Lag pantomime av en rockekonsert eller en symfonikonsert. Se etter eksempler på læremidler på CD-rom. Lag egne videofilmer.

ENGELSK

- Engelske ord vi bruker på NTS og BSL: TV, PC, WC
- Leker
- Se og bruk BSL
- Ta kontakt med vennskapsskolen i Storbritannia

Samtal med barna om engelske ord som brukes på NTS og BSL. La barna oppleve Internett's muligheter eller bildetelefon. Hvis klassen har kontakt med en vennskapsskole i Storbritannia, kan barna lage et kort videobrev eller tegninger og sende dit.

I Storbritannia kalles teksttelefon for MINICOM. Kanskje klassen heller vil bruke den med lærerens hjelp?

Se BSL-video «The Three Little Pigs.» Dramatiser eventyret.

Lek «Animal Circle» eller «The Animal Quiz» (se s. 36 og 37).

TEMA 6: SOLA

Natur- og miljøfag

- Planeter
- Snø og is
- Frysing og smelting
- Observere naturområde

Matematikk

- Enere og tiere
- Former
- Mønster
- Volum

Kroppsøving

- Leke ute og inne
- Danse ringdans
- Vinteraktiviteter
- Hermegåsa

Kristendoms kunnskap med religions- og livssynsorientering

- Påske
- Rett til eget språk

Heimkunnskap

- Lage hygge inne
- Markere årstid
- Tradisjoner med sola

Norsk

- Skrive og lese
- Ordtak om været
- Vokabulartrening
- Fonologisk trening /b/, /p/, /g/

Tegnspråk

- Fortelle og lytte
- Bli lest for
- Eventyr om sola
- Samiske eventyr
- Fantasi
- Begrepstrening
- Fonologisk trening

Samfunnsfag

- Sola månen og jorda
- Årstider
- Dag og natt
- Sameland

Drama og rytmikk

- Tegnspråkdikt om sola
- Om bruk av trommer i ulike kulturer, f.eks. runebomme hos samene
- Kjenne på/lytte til musikk
- Danse

Engelsk

- Leker
- Se og bruk BSL
- Opplev eventyret «Cinderella»

Kunst og håndverk

- Bilder av sola
- Samisk kunst
- Mønster på tekstil

Arbeidsmåter

- Besøk andre
- Gjøringer
- Se på bilder

Tema 6: Sola

s. 257 - s.264

Tegnspråk og norsk

TEGNSPRÅK

- Fortelle og lytte
- Bli lest for
- Eventyr om sola
- Samiske eventyr
- Fantasi
- Begreptrening
- Fonologisk trening

Arbeidet med temaet s. 259

Fortelle og lytte: Følg det som er foreslått under *Fortelle og skrive*. Døve barn må ha dette formidlet på tegnspråk.

Sjanger: Eventyrene som er nevnt her, finnes foreløpig ikke innlest på video, så her må læreren fortelle selv, eventuelt må tolken oversette når læreren forteller på norsk.

Ordtak som sier noe om været, må forklares for døve barn.

Begreptrening: Snakk om og lag tankekart på video eller tavle om snø, sol, måne og planeter.

Beskrivelse: Beskrivelser av og om eventyr, med de foreslåtte spørsmålene, må skje i samtale på tegnspråk, gjerne med videooptaker på.

Definere tegn/ord: Å la barna definere eller beskrive tegn og ord er viktig for deres språklige bevissthet.

Da må de hente fram de begrepene/forståelsen (impressivt) de har, og bruke språket til å forklare dette (ekspressivt).

«Mitt skip er lastet med» passer fint som felles aktivitet med hørende medelever, men da må det tolkes begge veier.

NORSK

- Skrive og lese
- Ordtak om været
- Vokabulartrening
- Fonologisk trening /b/, /p/, /g/

Skrive og lese: Lag alltid noe skriftlig ut fra barnas utsagn, ord eller setninger korte eller lange.

Sjanger: For å få forståelse for hva norske ordtak er, må døve barn få dette forklart som fenomen og betydning. De kan lage illustrasjoner som beskriver ordtaket, og skrive det som tekst til bildet.

«Aften røde, morgen grøde» kan bli fine bilder.

Vær oppmerksom på at dette er vanskelig for døve på grunn av den store forrskjellen det er på språkene.

Vokabulartrening: Skriv ord og setninger om det dere har snakket om og be om forklaring på begrepene. Dette for å se om barnet får meningen ut fra lest tekst.

Fonologisk trening: Døve barn skal kjenne til enkeltelementene i språket sitt. De må øve seg i å se og sammenlikne delene i tegnspråk. Derfor må de fortsette å øve på håndformer, artikulasjonssted, ansikts- og kroppsbevegelser. Lek med disse elementene er en del av dette. Finn på tegn og leker med b-hånd, p-hånd og g-hånd. (Se videoen *Felix Fabula 2 Lek med tegn.*)

Språk for språket: Barna må øve seg i å se etter tegnspråkets ulike stningsmarkører. Bruk av øyebryn, nikking og risting på hodet, er bl.a. markører som sier noe om det er spørsmål, utrop, nektende eller fortellende setninger vi har.

Se om igjen eksemplene 1–5, 18, 22, og 24 på videoen med grammatikk i tegnspråk.

Snakk om hva ting heter og bruk grunntegn.

Se eksemplene 25–29 på videoen *Besteforeldre forteller og Grammatikk i tegnspråk.*

Ivar og Siri leker ute i snøen s. 262

Fortelle og lytte: Bruk spørsmålene til bildet og la barna fortelle.

Begreptrening: Snakk sammen om lek om vinteren som foreslått. Forklar ord og begreper på tegnspråk.

Språk for språket: Beskriv enkelte ting i bildet. Hvordan får du fortalt på tegnspråk hvor fort det går på akebrett, ski eller kjelke. Farten får du fram ved aspektbøying. (Se avsnittet foran i heftet om tegnspråkgrammatikk).

Fonologisk trening: Fortell om hvor fort det går på akebrettet. Intesiteten i tegnene viser betydningen av farten. Gjør likedan i beskrivelsen av lys og mørke.

Liv og Mari på besøk i den samiske barnehagen s. 263

Fortelle og lytte: Bruk spørsmålene til bildet i samtalen på tegnspråk. Ta opp på video. Snakker samene i Norge norsk? Tror du samene i Norge snakker NTS?

Se på det samiske håndalfabetet bak i dette heftet.

Begreptrening: Lag tankekart over barnehage, nasjonaldag, samisk.

Fonologisk trening: Les ord og setninger som eleven kjenner med stemme og rytme. Bruk tromme eller klapp til. Arbeid ellers på samme måte som er beskrevet. Øv lydene i bokstavprogrammet. Husk håndalfabetet. Marker forskjellen i bruken av håndalfabetet. Når vi leker med tegnspråk, er forskjellen formen på hånden. Når vi spør etter ord som begynner på håndalfabetbokstaven, mener vi norske ord.

Språk for språket: Fortsett arbeidet med å sammenlikne språkene. Gjør barna oppmerksomme på tegnspråkmarkørene og fortell hvordan dette skrives på norsk. For eksempel spørsmål.

Ordklassene kan forklares ved tegnenes grunnform. SNILL – GAMMEL – RØD – BORD – VEGG – HOPPE – TENKE – Grunntegnene blir i tegnspråk påvirket av handlingen i setningen.

Skrive og lese: Bruk samtalen på tegnspråk som grunnlag for skriving og lesing.

Vokabulartrening: Skriv ord og setninger og la barna tolke teksten. La dem tegne til.

Språk for språket: Bruk barnas tegnspråksutsagn og still spørsmål som må besvares med adjektiv eller verb. For eksempel *Hvordan følte du deg da du fikk det du ønsket deg? Hva måtte du gjøre for å komme fort fram?*

Fonologisk trening: Øv på norske rimord. Bruk stemme og rytme.

Skrive og lese: Skriv ord og/eller setninger ut fra det barna har fortalt.

Sammenlikn det samiske enhåndalfabetet med det norske.

Vokabulartrening: Skriv ord som er aktuelle til temaet. Be barna forklare eller tegne for å vise at de kan tolke begrepet med norsk som utgangspunkt.

Språk for språket: Snakk om setninger. Minn barna på markørene som viser en setning og hvilken type setning det er. Finn verb og adjektiv i grunnform.

Fonologisk trening: Finn tegn som har samme håndform som BOLLE.

Sola s. 263

Fortelle og lytte: La barna fortelle om dette bildet. Snakk om fargene i det og få fram hvordan vi på tegnspråk kan beskrive de forskjellige fargenyansene.

Språk for språket: Skriv setninger og finn adjektiv og verb i dem.

Fonologisk trening: Øv videre på norske rim. Øv også på nye ord med stemme og rytme.

Skrive og lese: Skriv setninger og ord på grunnlag av barnas tegnspråksagn.

Språk for språket: I setningene her vil det sikkert bli snakk om fargene. Skriv og tegn og forklar at fargene er adjektiv.

DRAMA OG RYTMIKK

- Tegnspråkdikt om sola
- Om bruk av tromme i ulike kulturer, f.eks. runeboomme hos samene
- Kjenne på /lytte til musikk
- Danse

s.260

Tegnspråkdikt om sola

Tegnspråkdikt om vinter (*Lek med tegn 1*)

Tegnspråkdikt om snømannen (*Lek med tegn 1*)

Snakk om bruk av trommer og rytmeinstrumenter i ulike kulturer, for eksempel runeboomme hos samene, regndans hos indianerne, dans til arbeidet hos afrikanere etc. Se også Lek med tegn 2- «Vi spiller» og «Vi lager musikk».

ENGELSK

- Leker
- Se og bruk BSL
- Opplev eventyret «Cinderella»

Bruk BSL-dokka og samtale med barna om været og årstiden på BSL, for eksempel SUN, SNOW, RAIN, LIGHTENING, WINTER, SPRING.

Lek «The Colour Game.»

Se BSL-videoen «Cinderella». Dramatiser på NTS med masker laget av papptallerkner eller brune papirposer.

TEMA 7: VÅREN

Natur- og miljøfag

- Observasjon av naturområde
- Spiring
- Maur
- Lyd
- Lage regnbue
- Lage solur

Norsk

- Skrive og lese
- Fagtekst
- Ordtak om været
- Vokabulartrening
- Sammensatte ord
- Substantiv
- Fonologisk trening /k/, /j/

Tegnspråk

- Fortelle og lytte
- Bli lest for
- Regnbuefortellinger
- Begrepstrening
- Fonologisk trening

Matematikk

- Enere og tiere
- Mønster
- Volum
- Arbeid med tallene 0–100
- Priser
- Tredimensjonale former
- Perspektiv
- Måle spirer
- Kombinasjoner

Kroppsøving

- Leke ute i naturen
- Dra på tur
- Balansere, klatre, hoppe
- Vårleker
- Ballspill

Samfunnsfag

- Individ/gruppe
- Korps
- 17. mai
- Hva de voksne lekte da de var små

Kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering

- Undre og glede seg over naturen
- Individets betydning for gruppen
- Mulimenes spiseforskrifter
- Tor med hammeren

Drama og rytmikk

- Lage rytmeinstrumenter som døve kan oppfatte
- Dramatisere musikk-korps
- Tegnspråkdikt om våren
- Sanger om våren

Engelsk

- Leker
- Se og bruk BSL
- Opplev eventyret «The Ant and the Grasshopper»

Heimkunnskap

- Forberede tur
- Turutstyr
- Lage pinnebrød

Arbeidsmåter

- Planlegge tur
- Naturstudier
- Finne fakta
- Se på bilder

Kunst og håndverk

- Lage noe av tre
- Nasjonalflagget
- Regnbuen
- Bilder av Nikolai Astrup
- Studere store plasser
- Lage teltbok
- Båtmannsknopp

Tema 7: Våren

s. 265 - s.277

Tegnspråk og norsk

TEGNSPRÅK

- Fortelle og lytte
- Bli lest for
- Regnbue fortellinger
- Begrepstrening
- Fonologisk trening

Arbeidet med temaet s.267 - s. 268

Fortelle og lytte: Følg forslagene fra *Lyse ideer 2* i arbeidet med dette temaet. I all muntlig samhandling må du tenke *tegnspråk*.

Sjanger: I dette temaet er det lagt vekt på at elevene skal bli kjent med fagtekst. Barna skal hente kunnskap fra tekst. Innholdet i en fagtekst må formidles på tegnspråk før elevene skal lese selv. På den måten kan den døve eleven mobilisere sine forkunnskaper og få en forforståelse for teksten. Fag kan selvfølgelig også formidles bare på tegnspråk.

Husk at når du skal formidle fagstoff er visualisering av stoffet viktig. Fagstoff finnes også innlest på video på tegnspråk, men ikke spesielt for 2. klasse.

Fotellinger som krever innlevelse og dramatisering som beskrevet her, er flott.

Begrepstrening: Arbeid med tankekart som før. Skriv norske ord etter hvert som barna forteller på tegnspråk. Arbeid også med videotekster som dere spiller inn.

Fonologisk trening: Fortsett å se etter tegnspråkets ulike meningsbærende uttrykk. Markører som skiller setningstyper, modifikasjon (spesielt aktuelt i forbindelse med oversettelser til sammensatte ord), aspektbøying (styrke, intensitet og fart, aktuelt i forbindelse med adjektiv).

NORSK

- Skrive og lese
- Fagtekst
- Ordtak om været
- Vokabulartrening
- Sammensatte ord
- Substantiv
- Fonologisk trening /k/, /j/

Skrive og lese: La barna skrive og lese oversettelser fra sine egne tegnspråkfortellinger. Bruk håndalfabetet når dere staver ordene.

Sjanger: Etter at innholdet i en valgt fagtekst er formidlet til barna på tegnspråk, kan de prøve å lese den selv.

Vokabulartrening: Bruk ordene/uttrykkene som er notert under tegnspråksamtalet i setninger. Barna kan skrive dem og lese dem. Hvis du gir dette som leselekse, kan de hjemme også følge med og prate om det som er skrevet. På den måten kan ord og begreper bli repetert.

Fonologisk trening: Les med stemme og rytme. Øv på lydforbindelser. Øv rytmen når ordene bøyes i tid og kjønn.

En stor bil. Mange store biler.

Språk for språket: Arbeid videre med begrepene substantiv, adjektiv og verb. Tegnspråk har grunn-tegn for begrepene i de forskjellige klassene. Arbeid videre med de typiske setningsmarkørene for spørsmål, bekeftelse, nektelse, fortelling og utrop.

Se også på eksemplene på videoen med proformer og lokalisasjon, eksempel 30–34.

Vår i byen s. 272

Fortelle og lytte: Samtal om bildet og la barna dramatisere.

Se på videoen om bestemor og bestefar. Forteller de noe om lek om våren?

Begrepstrening: Arbeid med tankekart på samme måte som før. Vis videoopptak av barna når de har fortalt. La dem forklare hva de mente. Spør for eksempel: *Hva betyr det tegnet du bruker der?*

Språk for språket: Gi oppgaver for å bevisstgjøre lokalisasjon. For eksempel: *Se på bildet og fortell hvor tulipanene vokser. På hvilket hus ser du katten på taket?*

Finn verb i grunntegn. Hva gjør barna?

Fonologisk trening: Finn tegn i bildet som har samme håndform, eller samme artikulasjonssted.

Prøv med a-hånd: SYKKEL JOBB PAPIR

Samme artikulasjonssted: GUTT KAN FLINK

Sanam øver til 17. mai s. 273

Fortelle og lytte: Det ville være fint for døve dersom det kom ønsketing ut av hornet. Hva kunne det ha vært?

Snakk om andre instrumenter også. I drama og rytmikk kan forskjellige instrumenter bli demonstrert. Samtal om hvilke instrumenter som det er lett å oppfatte enten ved vibrasjon eller ved hørselsresten. Er det noen instrumenter som er fine å se på? Se på bildet. Hvordan har kunstneren som har laget dette bildet fått fram musikken?

Begrepstrening: Snakk mer om instrumenter, lyd og musikk. Snakk om 17. mai.

Språk for språket: Gjør videoopptak når dere snakker om 17. mai. Se på opptakene og finn eksempler på lokalisasjon, proform og modifisering. Det er sannsynlig at barna vil bruke alt dette når de skal beskrive hva som skjer på 17. mai, for eksempel 17. mai-tog, musikkorps, leker m.m. Snakk også om hvilke farger som er typiske på 17. mai.

Språk for språket: Bruk elevenes skriftlige arbeider og finn fram ord av forskjellige ordklasser. Du bør snakke om hvordan ordene blir bøyde.

Skrive og lese: Lag setninger på grunnlag av samtale-ene. Dramatiseringen kan være inspirasjon til å skrive et fint dikt, om katten kanskje?

Vokabulartrening: Overfør begrepene fra tegnspråk til norsk. Klarer noen å forklare et ord med flere andre ord på norsk? For eksempel *En lille er et lite dyr.*

Språk for språket: Skriv forskjellige adjektiv, verb og substantiv som passer til bildet og barnas tekst.

Fonologisk trening: /k/ kan være en vanskelig lyd for døve. Øv med kake, katt, Kari. /k/ er uten stemme, men i øvelser med ord må stemme og rytme være med.

Skrive og lese: Lag en fin tegning av det du ønsker skal komme ut av hornet og skriv ved siden av.

Vokabulartrening: Skriv ord som har med 17. mai å gjøre.

Språk for språket: Se på ordene som er skrevet. Hva slags ord er det? Adjektiv, verb, substantiv?

Fonologisk trening: Lag tegnspråkdikt om 17. mai.

Fonologisk trening: Øv på 17. mai-ord som flagg, barnetog, hurra osv.

Ivar og Siri studerer mauren s. 274

Fortelle og lytte: Arbeid med spørsmålene til bildet. I tillegg kan barna bli gjort oppmerksom på hvilke sanser vi bruker ute i naturen. Hvordan lukter maur-tua? Prøv å få dem til å beskrive naturen. Snakk om alle sansene.

Begrepstrening: Arbeid med tankekart.

Fonologisk trening: Lag tegnspråkdikt om maur og andre småkryp.

Skrive og lese: Ut fra det dere har snakket om, kan barna skrive ord og setninger med ord fra naturen.

Vokabulartrening: Arbeid med oversettelse fra tegnspråk til norsk og omvendt for å forsikre deg om at barna forstår det de leser.

Fonologisk trening: Øv på å si de ulike ordene fra naturen. Diftonger kan være vanskelig å si. Øv på maur, au, tau.

Klassen til Ivar og Siri på telttur s. 275

Fortelle og lytte: Følg opplegget i *Lyse ideer 2*.

Begrepstrening: Arbeid med tankekart på flippover og tavle.

Språk for språket: Snakk om tegnrommet og lag oppgaver hvor barna ut fra bilder må forklare hvor saker og ting står eller ligger i forhold til hverandre.

Fonologisk trening: Tegn for

MAUR EDDERKOPP KRYPE

kan være ganske like. Hvordan kan vi vite forskjell? Gjør oppmerksom på munnbevegelsene og sammenhengen i det som fortelles.

«Soleier og regnbuer» s. 276

Fortelle og lytte: Oppmuntre barna til å stille spørsmål til bildet og samtale om det.

Tankekart: Lag tankekart med opptak på video eller skriv ord og uttrykk på flippover eller tavle.

Skrive og lese: Skriv ord og setninger på grunnlag av samtale på tegnspråk.

Vokabulartrening: Ta utgangspunkt i norske ord eller setninger og la barna forklare betydningen ved hjelp av tegnspråk.

Språk for språket: Skriv ord i de forskjellige ordklassene. Lag en tekst med mange adjektiv som du vet barna kan, og gi som oppgave å gå på skattejakt for å finne adjektiven.

Fonologisk trening: Øv med norske rimord, stemme og rytme må være med.

Skrive og lese: Skriv ord og setninger ut fra samtale.

Tankekart: Arbeid med oversettelse. Regnbue og tordenvær er sammensatte ord på norsk. På tegnspråk er disse tegnene ikke sammensatt. Tegnene beskriver begrepene.

Språk for språket: La barna fortelle på tegnspråk hva de ser på bildet. Lag spørsmål som krever at de må benytte lokalisasjon når de svarer. *Hvor på bildet ser du fjell? Hvor er husene, trærne, regnbuen osv.*

Fonologisk trening: REGNBUE har åpen 4-hånd. Prøv å finne flere tegn som har slik håndform.

For eksempel GRESS REGN HØY 400

Språk for språket: Når vi bruker lokalisasjon på tegnspråk kommer vi ikke utenom preposisjoner i oversettelsen til norsk. Gjør barna oppmerksomme på disse ordene.

Fonologisk trening: Arbeid med rim på norsk. Husk stemme og rytme. Øv på å si regnbue og tordenvær.

DRAMA OG RYTMIKK

- Lage rytmeinstrumenter som døve kan oppfatte
- Dramatiser musikkorps
- Tegnspråkdikt om våren
- Sanger om våren

s.270

I tilleggshäftet til *Lyse ideer 1* side 45 finner du forslag til hvordan barna kan bli kjent med musikkorps og hva det vil si å være med der. Se også tegnspråkdiktet «17. mai» på videokassetten *Lek med tegn 1* og dramatiseringen «17. mai» på *Felix Fabula 2 Lek med tegn*. Barna kan også selv få leke musikkorps, dramatisere og marsjere og spille på «usynlige» instrumenter.

I tillegg til bruk av rytmeinstrumenter, trommer, og det man ellers bruker i drama og rytmikkfaget, kan barna få lage egne rytmeinstrumenter. Det er viktig å lage instrumenter som gir god lyd. De fleste døve barn vil ikke kunne høre om noen slår på trepinner fra sløyden, her må sterkere saker til. Å slå på gamle oljefat gir flott lyd og vibrasjon. Samme effekten kan en få ved å slå på gamle avløpsrør. En vaskebaljebass kan også brukes. Sett en vaskebalje (sink) opp ned på gulvet, bor et hull i midten av bunnen og tre gjennom et tau som knyttes på undersiden. Tauet festes til en stang. Barnet setter den ene foten på baljen, holder med en hånd i stanga og med den andre hånden klimprer barnet på tauet/strengen som strammes og slakkes. Slik oppnås forskjellige lyder - musikk/vibrasjon. Enkle utgaver av strengeinstrumenter kan også lages – en treplate med metalltråder festet på blir ressonanskasse som gir lyd/vibrasjon. Se eksempler på slike instrumenter på videoen *Felix Fabula 2 Lek med tegn*.

Barna kan lage ulike dramatiseringer og danser over tema som for eksempel «Tor med hammeren», «Regnbuen», «Bekken», «Fuglene om våren», «Fossen», «Dråpen» og «Mauren». Noen av dramatiseringene kan også akkompagneres av ferdige eller selvlagde rytmeinstrumenter.

Barna skal også gjøre seg kjent med noen norske vårsanger. Tegning og maling er aktiviteter som også passer inn her. La barna male rytme.

I forbindelse med maurtua kan en vise Annie Riis sitt dikt «To store maur på et meget tynt strå», som finnes i tegnspråkversjon på videokassetten *Rytmen i 5.klasse*. Se også tegnspråkdiktet «Vår» på *Felix Fabula 1 Lek med tegn*.

ENGELSK

- Leker
- Se og bruk BSL
- Opplev eventyret «The Ant and the Grasshopper»

Lek «The Fishing Game». Bruk BSL-tegn for bl.a. ANT, ANTHILL, TENT, FIRE, LIGHTENING, RAINBOW, SUN, SNOW, MOON, STAR, SHOE.

Se BSL-video «The Ant and the Grasshopper.» Dramatiser fortellingen på NTS og tegn bilder.

TEMA 8: TIDA GÅR

Natur- og miljøfag

- Studere blomster
- Blåse såpebobler

Norsk

- Skrive og lese
- Dokumentasjon
- Lage tidslinje
- Vokabulartrening
- S sammensatte ord
- Korte og lange ord

Tegnspråk

- Fortelle og lytte
- Bli lest for
- Begrepstrening
- Tidslinje

Matematikk

- Sammenlikne antall
- Tredimensjonale former
- Perspektiv
- Speiling
- Tid
- Måling

Samfunnsfag

- Oppsummere 2. klasse
- Lage tidslinje
- «Dette kan jeg»
- Pyramidene i Egypt

Kroppsøving

- Leke ute
- Balleker
- Aktivitetsdag

Drama og rytmik

- Tegnspråkdikt om blomster
- Tegnspråkdikt om sommer
- Norske sanger om blomster og sommer
- Dramatiseringer og danser

Kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering

- Navnefest
- FN's barnekonvensjon
- Retten til å ha et navn
- Abraham og Sara
- Solguder i Egypt

Engelsk

- Leker
- Se og bruk BSL
- Opplev eventyret «Snow White and the Seven Dwarfs»

Heimkunnskap

- Lage avslutningsfest

Arbeidsmåter

- Forberede fest
- Naturstudier
- Oppsummere hendelser i tid

Kunst og håndverk

- Male blomster
- Dekorasjoner
- lage ting av papir
- Lage pyramide

Tema 8: Tida går

s. 278 - s. 284

Arbeidet med temaet s. 280

SAMFUNNSFAG

Dersom din døve elev har arbeidet jevnt med videokladdebok gjennom året, vil tiden nå være inne for å se gjennom og redigere.

«2. klasse». Her vil det være mange ting å merke seg som viser hvordan tiden har gått gjennom året. Det vil komme fram på videoen når dere ser på for eksempel klærne, hår som har vokst eller blitt klippet, noe som sto på tavla, fødselsdager, osv. Dette, parallelt med tidslinja i naturdagboka, vil være dokumentasjon som barna vil kunne se, og som vil gi dem begrep om tid.

Tegnspråk og norsk s.280

TEGNSPRÅK

- Fortelle og lytte
- Bli lest for
- Begreptrening
- Tidslinje

Fortelle og lytte: Videoopptakene som er gjort gjennom året blir utgangspunkt for mye fint samtalestoff. På videoen vil dere sikkert kunne se ord og setninger som står på tavla, og barna kan oppdage at de har gjort framskritt. De vil antagelig huske ulike episoder i forbindelse med arbeidet gjennom året som var mer eller mindre morsomme. Kanskje dere ser at noen kommer inn døra. *Hva var det som hendte da? Var det kanskje den dagen de i femte ville ha oss med ut å leke? Husker du at du ble sint den gangen? Hva var det som egentlig hendte?*

Det kan hende at visse episoder kan være lettere å snakke om i ettertid, og mulig også gi mer forståelse for hva som var årsak og virkning. Vær likevel forsiktig i slike samtaler. Barna skal slippe å grave i snøen som falt ifjor».

Sjanger: Dokumentasjon på video eller bilder, som gjennom året er samlet i arbeidsbøker eller album.

NORSK

- Skrive og lese
- Dokumentasjon
- Lage tidslinje
- Vokabulartrening
- Sammensatte ord
- Korte og lange ord

Skrive og lese: På grunnlag av det dere har samtalt om, lager dere setninger som barna skriver og leser. La barna tegne fra ulike episoder og knytt tekst til bildene. Det kan vise sammenhengen mellom handlingen i bildet og teksten og kan ha overføringsverdi ved lesing av andre tekster.

Sjanger: Invitasjoner, sommerhilsener, huskelister og adresselister er slikt som kan inspirere barna til å bli enda bedre i norsk.

Begreps trening: Arbeid på samme måte som er foreslått i *Lyse ideer 2*, men tenk tegnspråk.

Har dere muligheter til å bruke bildetelefon, kan det være hyggelig å ta kontakt med andre døve for å ønske god sommer.

Fonologisk trening: På videoen har dere sikkert tatt opp en del håndformdikt eller regler. Repeter disse, og lag eventuelle tilføyelser.

Språk for språket: I løpet av andre klasse skal eleven ha fått kjennskap til en del grammatiske regler på tegnspråk. Det er ikke forventet at elevene skal kjenne de grammatikalske benevningene, men kunne bruke NTS riktig. Se i grammatikkdelen foran i boka hva læreplanen sier at elevene skal kjenne til.

I dette siste temaet er det på videoen med grammatikk på tegnspråk tatt med eksempler på bl.a. bokstavering, proformer og modifikasjon. (Se eksemplene 35–39 på *Besteforeldre forteller og grammatikk i tegnspråk*)

Ivar og Siri i Kairo s. 282.

Bruk spørsmålene til bildet og arbeid på samme måte som *Lyse ideer 2* foreslår. Tenk tegnspråk og tenk kontrastiv undervisning.

Sommerfesten s. 283

Arbeid som foreslått i *Lyse ideer 2* og tenk som før at døve barn lærer to språk. I 1. og 2. klasse har vekten vært lagt mest på tegnspråk. I 3. og 4. klasse skal også tegnspråk ha den største andelen av undervisningstiden, men tidsbruken i de to fagene skal jevnes ut etter hvert.

Magdalena og babyen s. 284

I tillegg til spørsmålene til bildet kan det igjen bli aktuelt å snakke noe om det å være døv. *Erik kjenner på babyen. Hvordan tror du det kjennes? Erik kan høre hvis babyen gråter.*

Når du blir voksen, får du kanskje baby. Hvordan kan du vite om babyen din ligger i senga og gråter?

Vokabulartrening: Med utgangspunkt i noterte stikkord fra tankekart, må du se om døve elever kan oversette fra norsk til tegnspråk. Det kan være lett å forveksle ord som likner hverandre. Hjelp barna til å se sammenhengen i norske setninger. Hvis noe virker vanskelig, la dem prøve å si hva de tror det står i setningen. Se på eventuelle bilder, eller minn dem om hva det var dere snakket om.

Fonologisk trening: Arbeid med døve elever på samme måte som er foreslått i *Lyse ideer 2*. Etter hvert kan de sikkert nå selv lage norske rim, kjenne mange sammensatte ord og vite hvordan de blir dannet:

Språk for språket: Setninger, ord, adjektiv, verb og substantiv er gjennomgått i løpet av året. Sammenlikn med tegnspråk, se på likheter og ulikheter. På tegnspråk sier vi sånn, og på norsk blir det slik. Økt språklig bevissthet er nyttig for den videre utviklingen av leseprosessen.

DRAMA OG RYTMIKK

- Tegnspråkdikt om blomster
- Tegnspråkdikt om sommer
- Norske sanger om blomster og sommer
- Dramatiseringer og danser

s.282

Da Ivar og Siri var i Kairo så de mye som var annerledes enn her i Norge. La klassen dramatisere noe av det. Bruk kostymer og klær og prøv å gjenskape Kairo-stemningen. Lag kamel av to personer under et teppe. Vær oppmerksom på rytmen når kamelen går. Se videofilm om kameler og prøv å gå likedan. Se også tegnspråkdiktet «Kamel» på *Felix fabula 2 Lek med tegn*. Dramatiser/visualiser ørkenvinden. Lag danser som uttrykker sorg og glede.

Se også på Billur som viser bryllupsdrakt og dans fra Tyrkia på *Felix fabula 2 Lek med tegn*.

ENGELSK

- Leker
- Se og bruk BSL
- Opplev eventyret «Snow White and the Seven Dwarfs.»

Se BSL-video «*Snow White and the Seven Dwarfs*.» Gjenfortell eventyret på NTS med figurer barna har laget av modellleire. Bruk gulvet, bord og stoler som de forskjellige åsteder for eksempel slottet, skogen, dvergenes hus, gruvene osv.

Videobøker som er tilgjengelige gjennom bibliotekene:

Videobøkene - og bøkene de er bygget på - kan du låne fra ditt lokale folkebibliotek, spør der. Hvis biblioteket ikke har videobøker på tegnspråk, kan de bestille for deg fra fylkesbiblioteket. Men vær forberedt på at det kan ta litt tid å få bøkene. Ta gjerne med den trykte katalogen «Video på tegnspråk» og vis bibliotekaren hva du er interessert i. Katalogen lå ved Døves tidsskrift nr. 24 i 1997. Katalogen kan du også bestille fra Statens bibliotektilsyn.

16 fabler

Albert og udyret

Du er en feiging, Albert Åberg

God natt, Albert Åberg

Eventyr fra 17 land - del 1

Eventyr fra 17 land - del 2

Eventyr fra 17 land - del 3

Forsvunnet

En glad gutt

Guro og Kai

Historien om Helen Keller

Jungelboka

Karsten drar på Syden-ferie

Kunst

Lena tenker bare på fotball

Ludde

Pers nye klær

Petra begynner i barnehagen

Robinson Crusoe

Snekker Andersen og julenissen

Vår gamle gudelære 1: En kjempe så stor som hele verden

Vår gamle gudelære 12: Ragnarok

Videobøker som blir ferdig våren 1998

Ringen

Ole Aleksander får skjorte

To bøker om «Ludde»

Fathimas hemmelighet

Konkyliens hemmelighet (Sjørøvervideo)

Se også oversikten over videoer i *Tilleggshefte til Lyse ideer 1 for lærere som skal undervise døve barn i 1. klasse.*

Litteratur til engelsk for døve

Veiledning engelsk for døve. KUF, Nasjonalt læremiddelsenteret 1997

Dictionary of BSL. British Deaf Assoc. Fabler & Fabler Ltd. 1993

Learning together ABC. D. Dowling. Deaf Advice service. 1990

Spot goes to School. Eric Hill. Ventura. 1994

Children's Sign Dictionary. Beverley School for the Deaf. 1985

Video til engelsk for døve

Children's Favourite Stories Chase productions. 1995

World of Animals. Chase productions. 1996

Christmas with Wendy and Jerry. Chase Productions. 1996

BSL for 2. klasse. Chase Productions. 1998

CD-rom til engelsk for døve

Sign Now. The BSL CD-rom. 1996

Engelske bøker m.m. kan bestilles fra:

Forest bookshop, 8 St John Street, Coleford Gloucestershire, GL16 8AR, England.

tlf 0044 1594 83 38 58. fax 0044 1594 83 34 46 e-mail: deafbooks@forestbk.demon.co.uk.

Videoer kan bestilles fra Møller kompetansesenter.

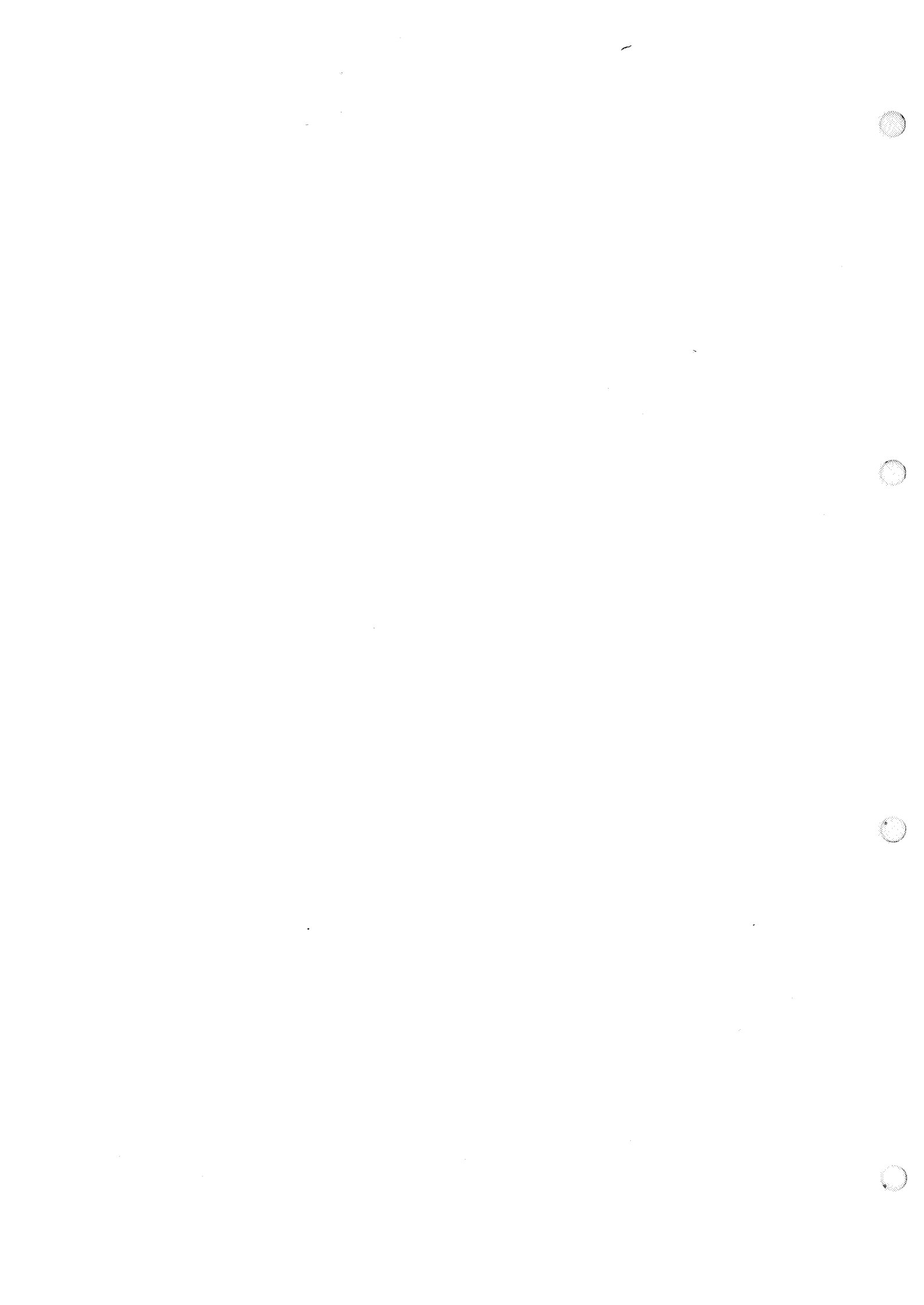
Kopieringsoriginaler

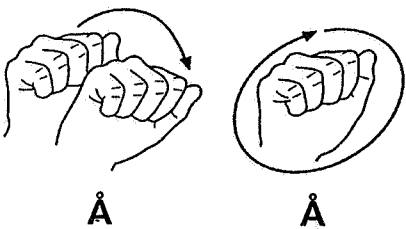
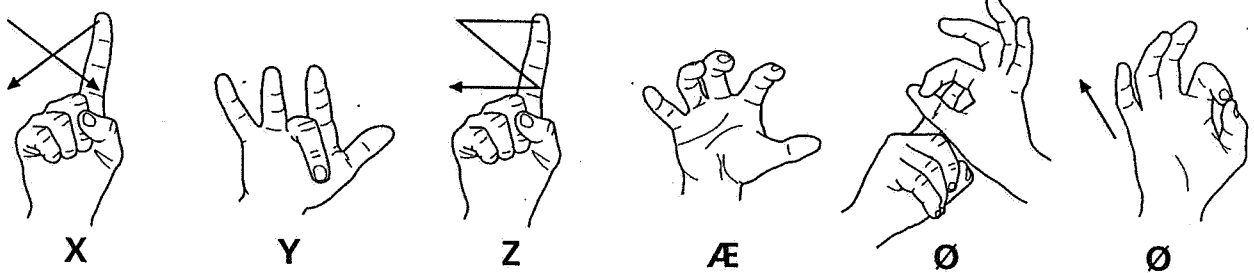
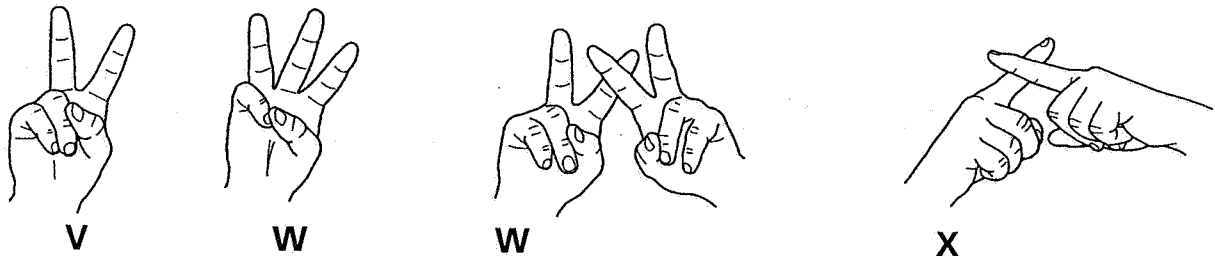
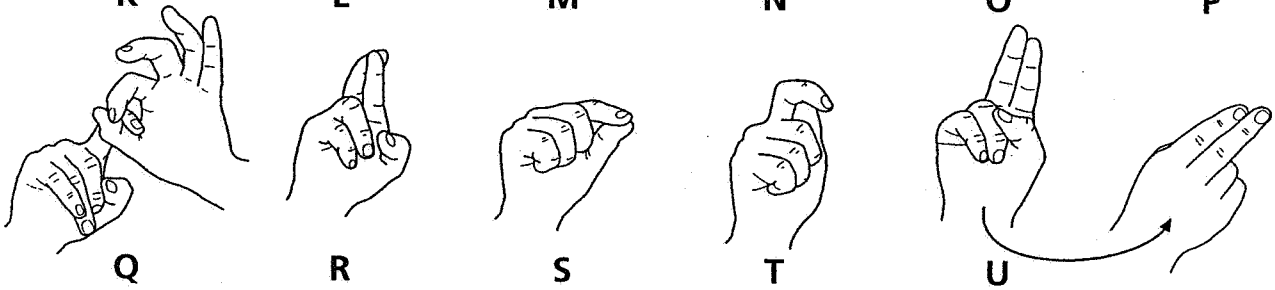
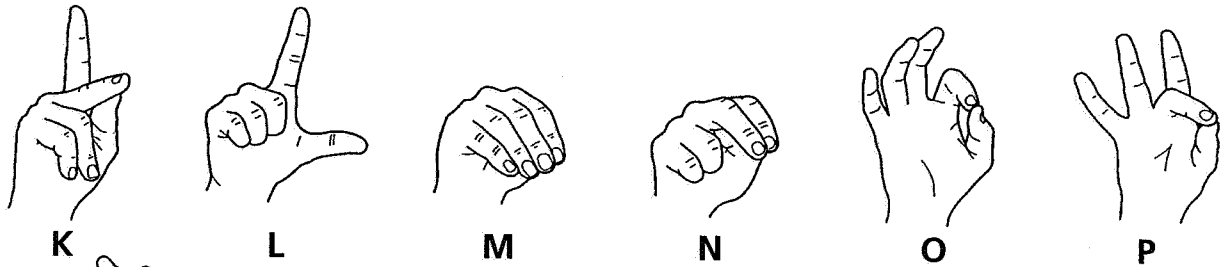
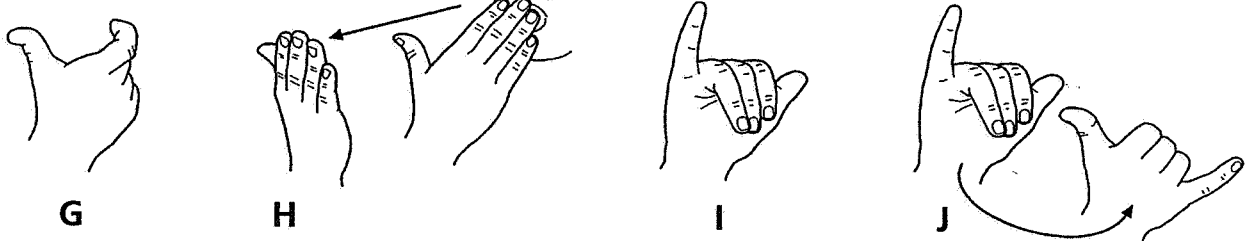
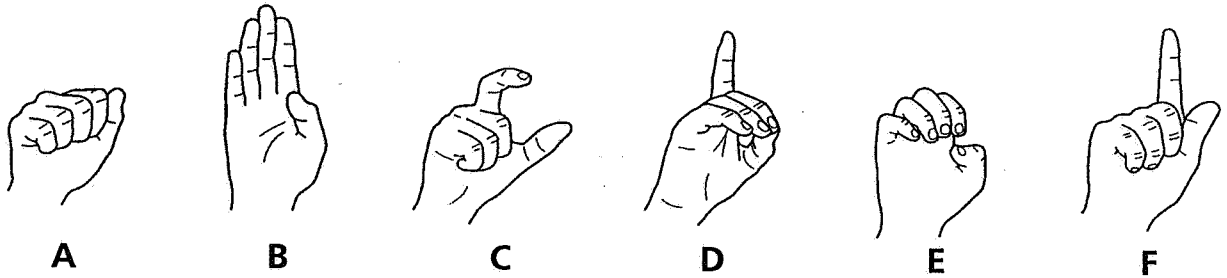
Det norske enhåndselfabetet

Det norske tohåndselfabetet

Det samiske enhåndselfabetet

BSL-tegn

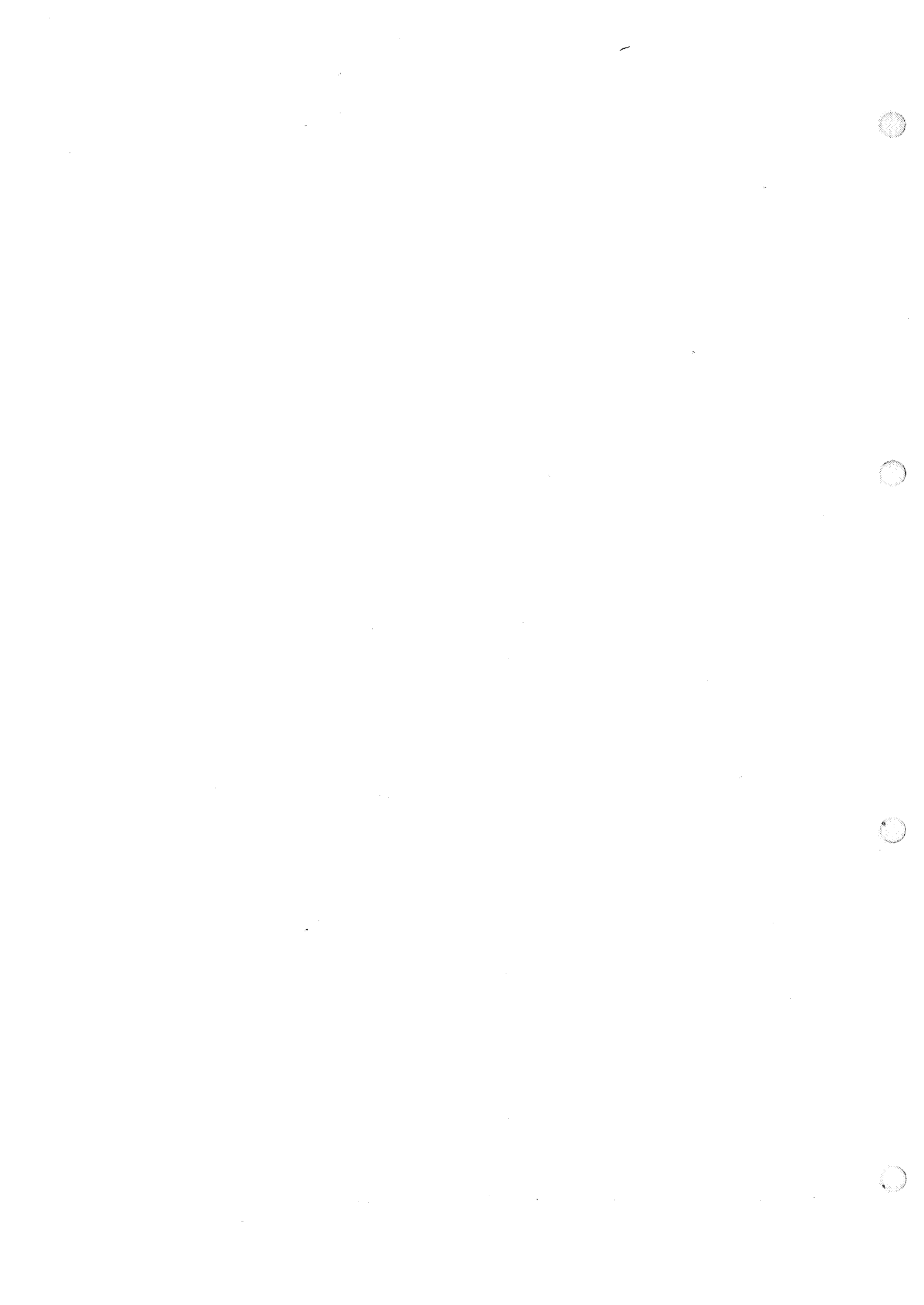

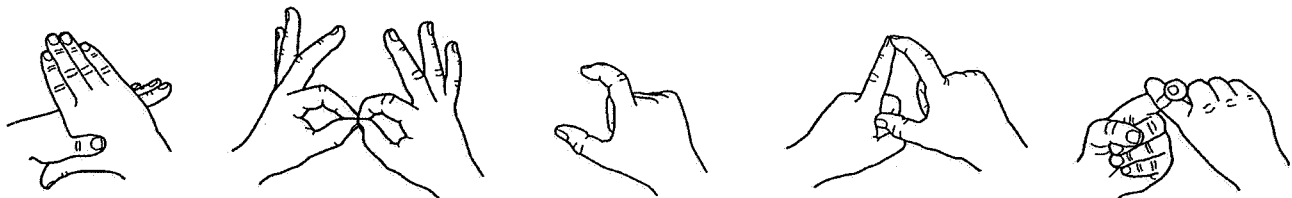

NORSK ENHÅNDSALFABET

Tegningene viser hendene sett fra mottakers synsvinkel. To varianter for bokstavene W, X, Ø og Å er tatt med.

© Møller Kompetansesenter, Utviklingsavdelingen, 17. april 1996.

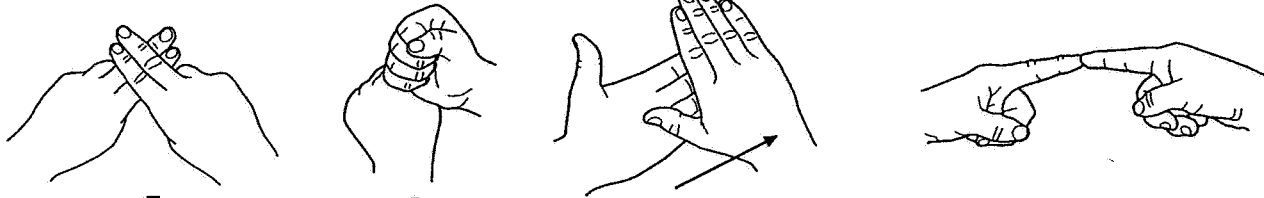
A

B

C

D

E

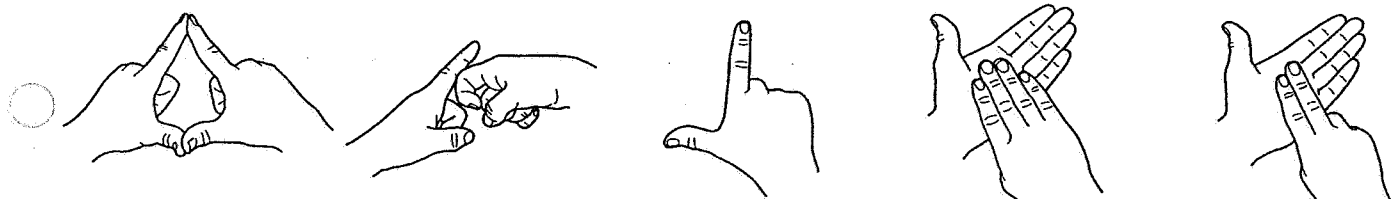

F

G

H

I

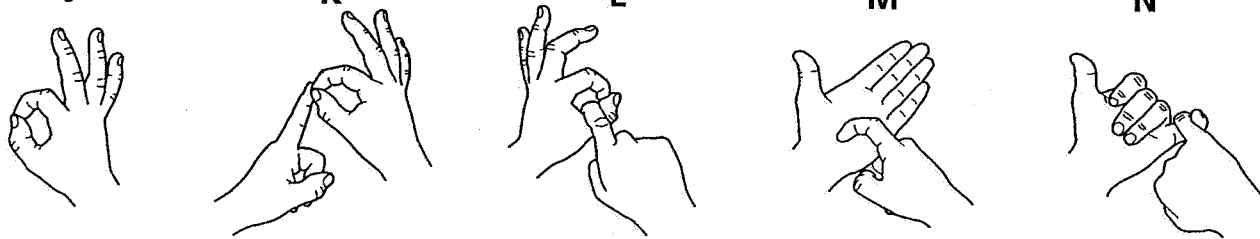
J

K

L

M

N

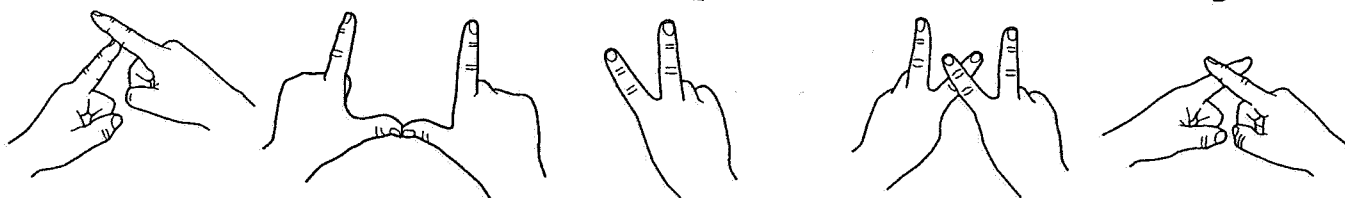
O

P

Q

R

S

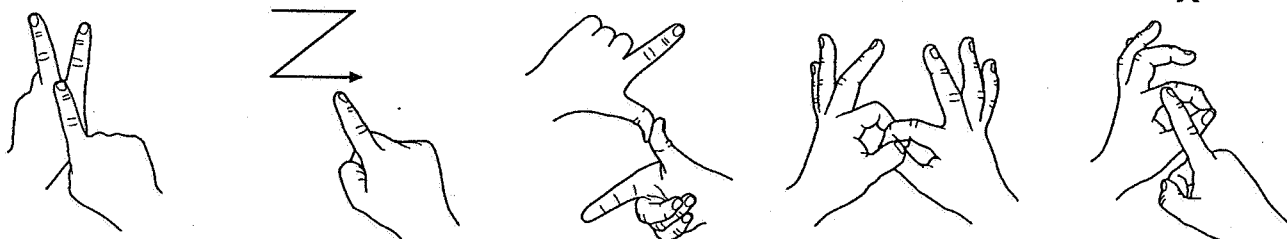
T

U

V

W

X

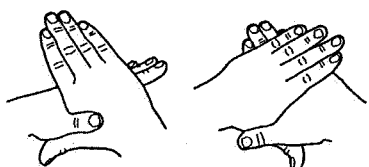
Y

Z

Z

Æ

Ø

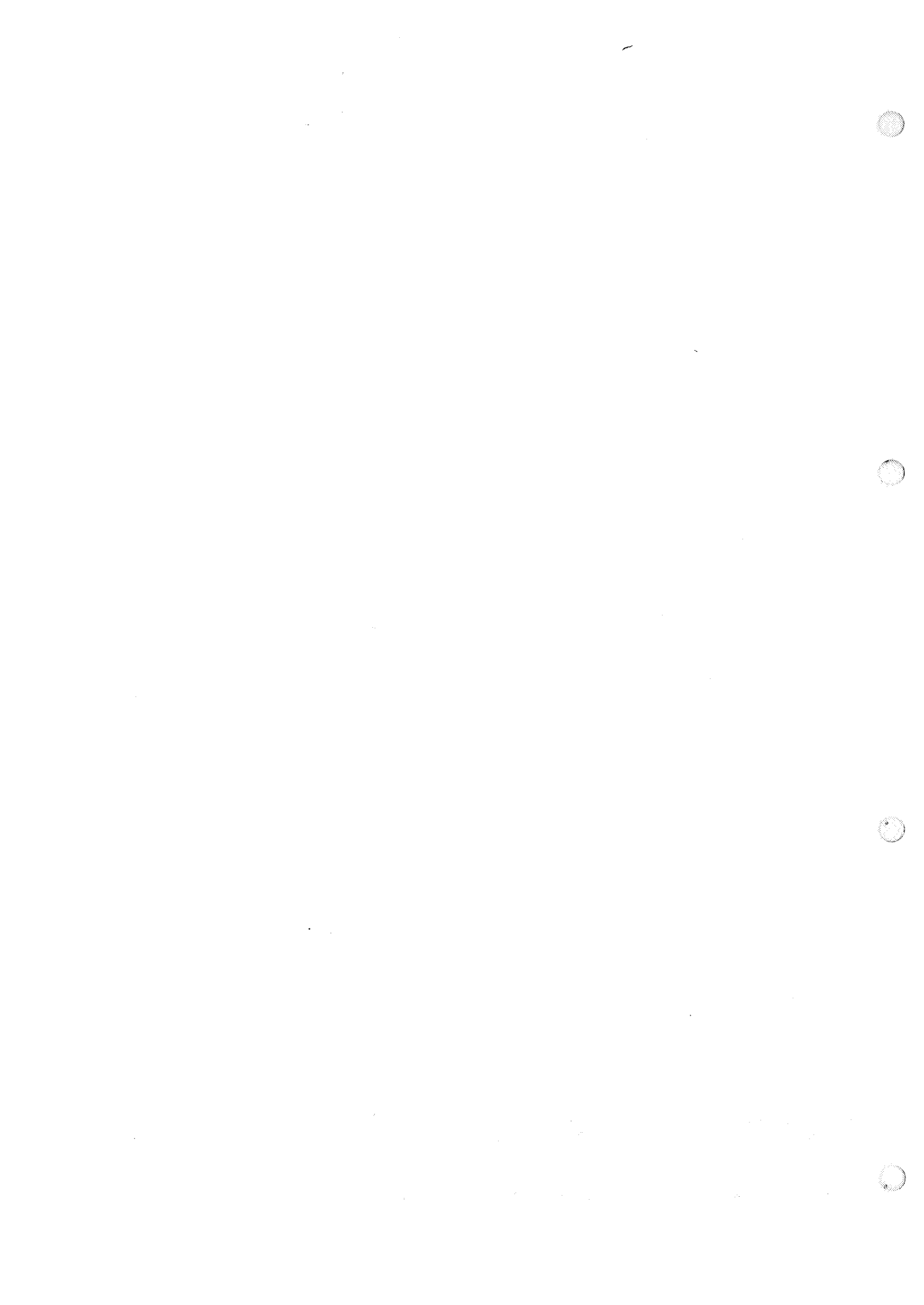

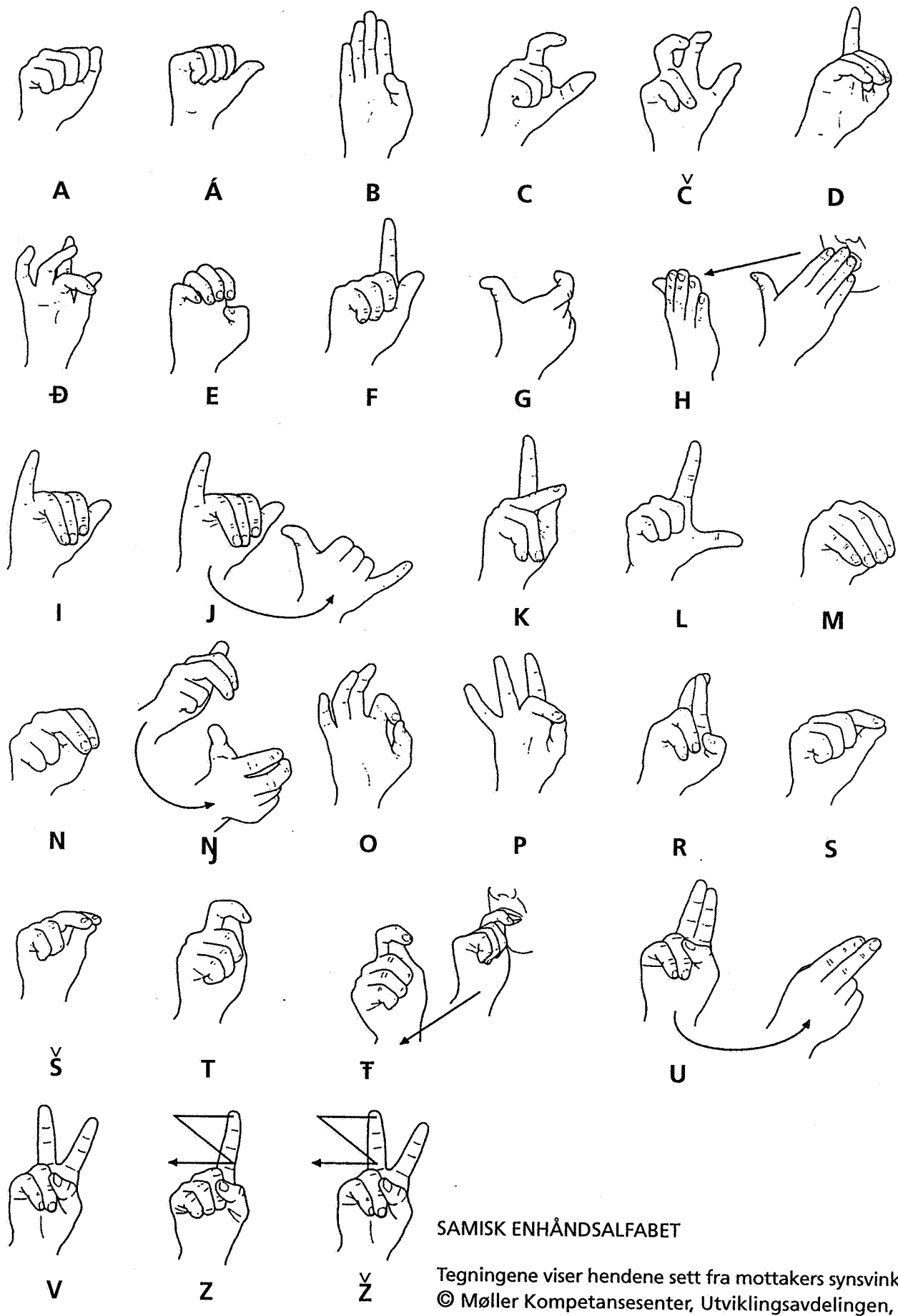
Å

NORSK TOHÅNDSALFABET

Alfabetet er vanlig i bruk på Østlandet. Tegningene viser hendene sett fra egen synsvinkel. To varianter av Z er tatt med. C, L, O og V kan også utføres på håndflaten (som M og N). Å utføres med to håndstillinger som følger etter hverandre.

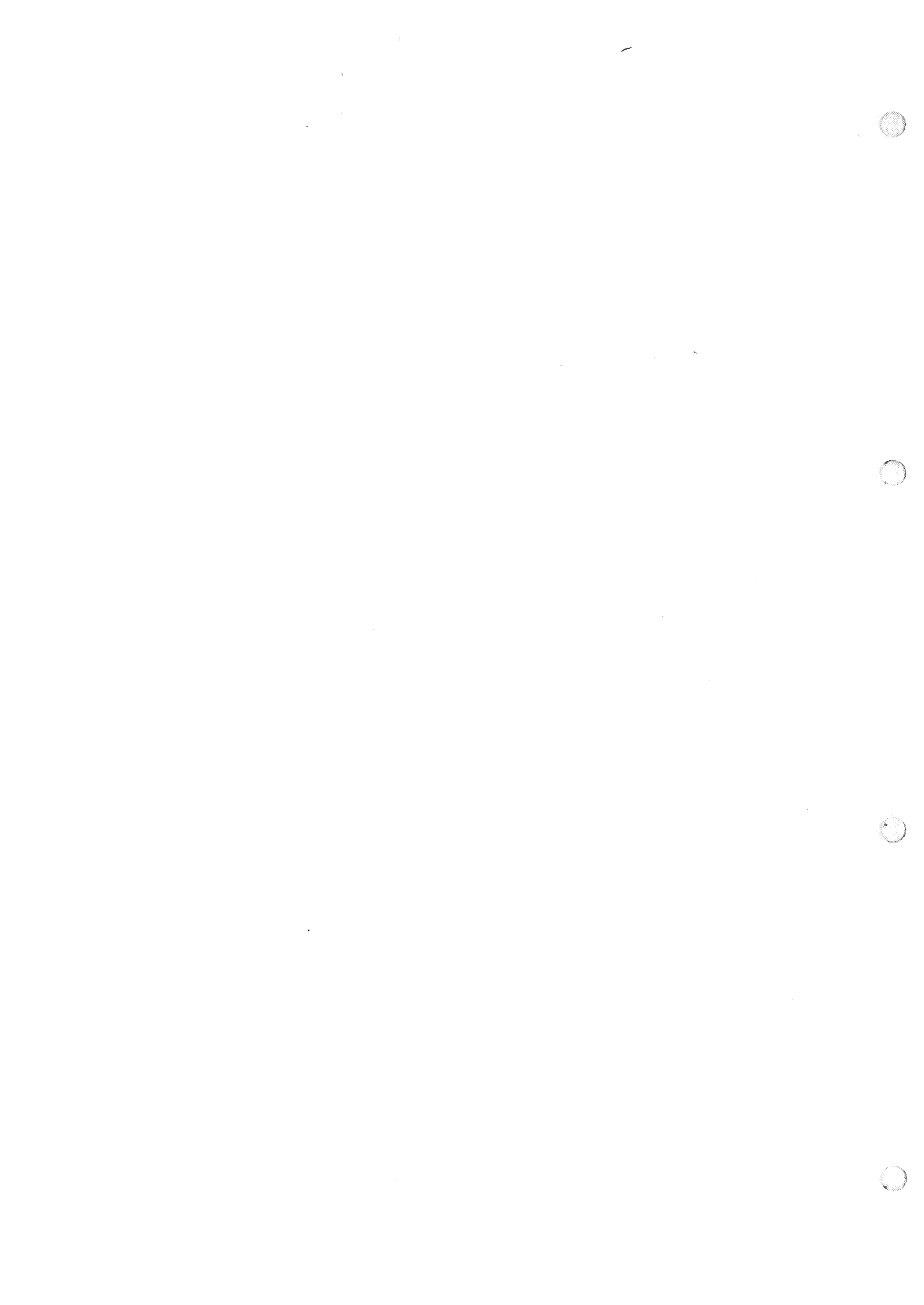
© Møller Kompetansesenter, Utviklingsavdelingen, 17. april 1996.

SAMISK ENHÅNDSALFABET

Tegningene viser hendene sett fra mottakers synsvinkel.
 © Møller Kompetansesenter, Utviklingsavdelingen,
 17. april 1996.

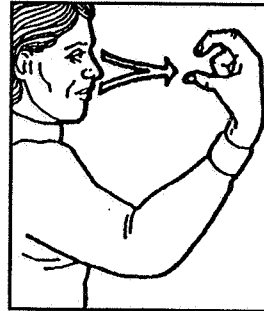
Her er noen tegn-gloser på BSL som kan komme til nytte i engelskundervisningen i 2. klasse. Illustrasjonene er hentet fra: *Signs for beginners og Signs for use in schools*. Disse heftene kan bestilles fra: Beverly Schools for the Deaf
 Beverly road
 Saltersgill, Middlesbrough
 Cleveland TS4 3LQ

AGAIN

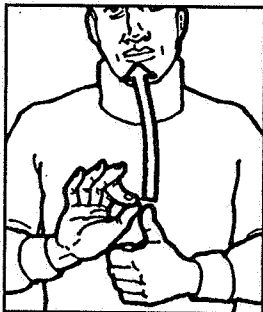
Rt. «V» hand palm left, shakes downwards twice.

CAN

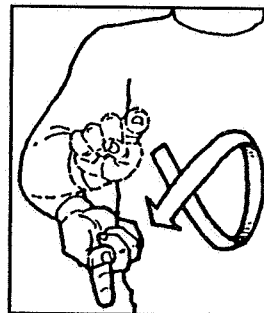
Rt. «C» hand palm back in front of face - pull away from face and flex fingers slightly.

ANSWER

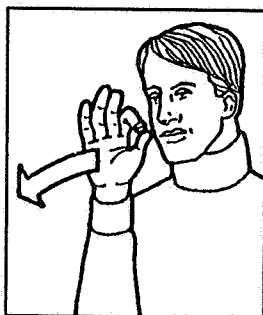
L. hand thumb up; Rt. «O» hand contacts tip of L. thumb and moves to mouth.

CAN'T

Index points slightly up and forward, moves down and loops over to palm up (like an X in the air).

ASK

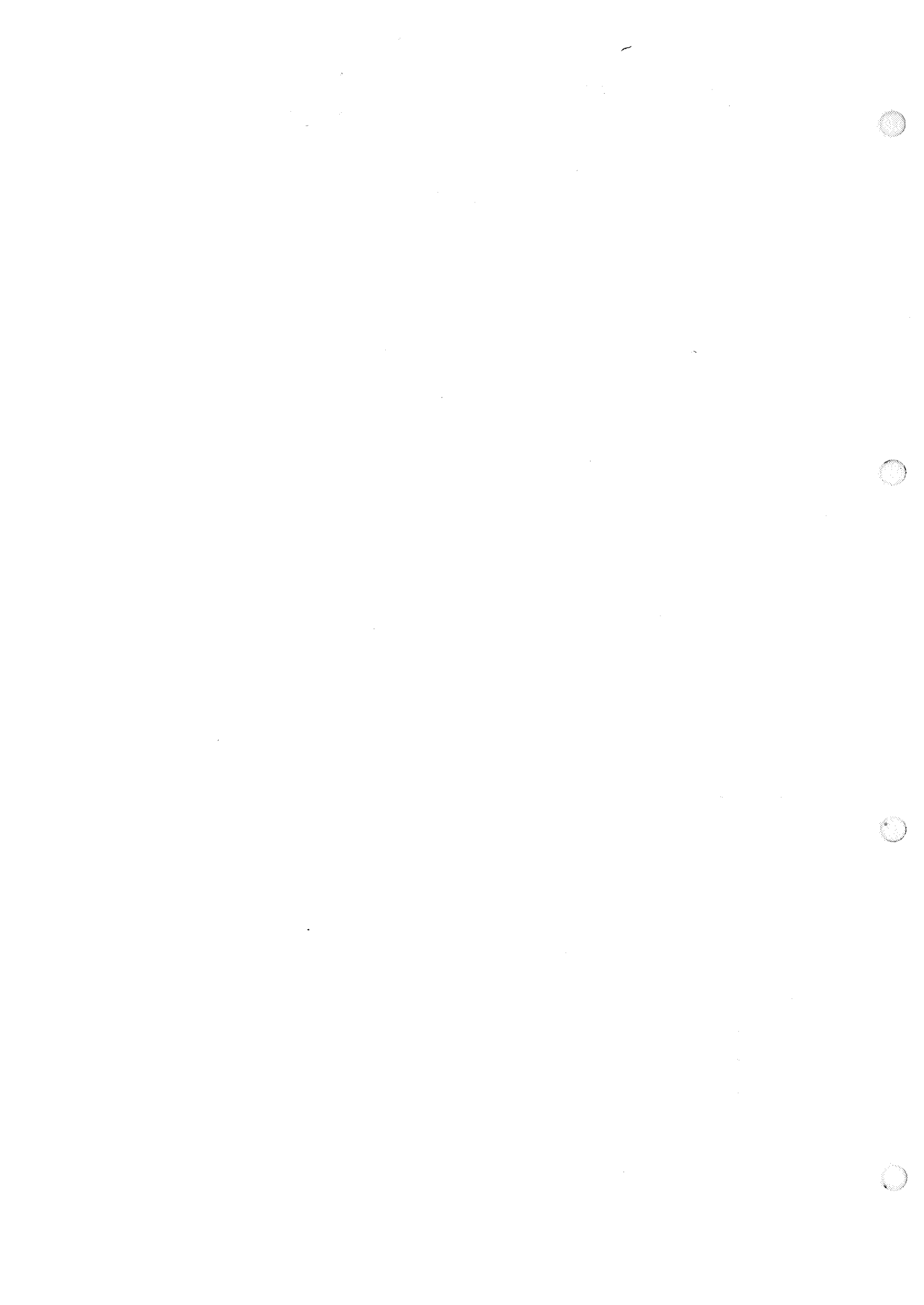

Rt. «O» palm forward moves forward from side of mouth in small arc.

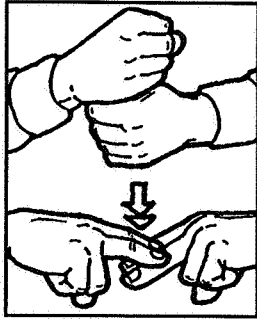
FIRE

Open hands, fingers pointing up, move upwards, fingers flicking.

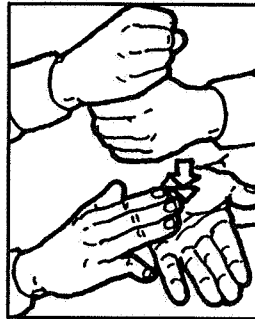

GRANDFATHER

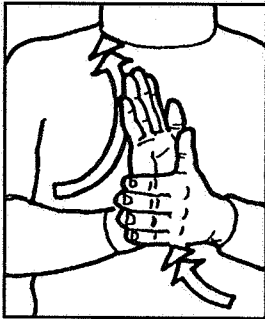
Fingerspell «G» then tap fingers of «F» twice.

GRANDMOTHER

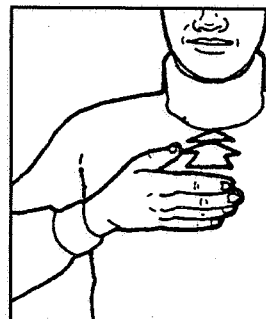
Fingerspell «G» then tap fingers of «M» twice.

HAPPY

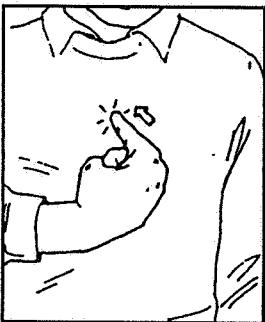
Hands clap together in circular movements.

LIKE (prefer)

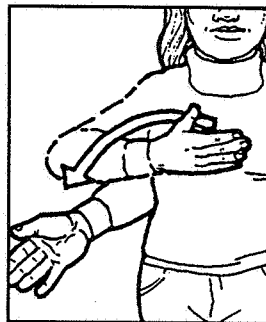
Flat hand taps chest twice.

I

Point to self.

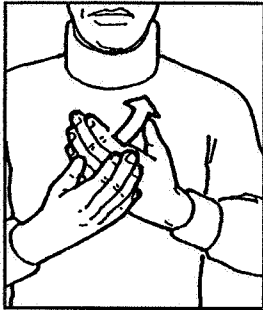
DON'T LIKE

Flat hand on chest brushes up slightly and twists over moving sharply away from body.

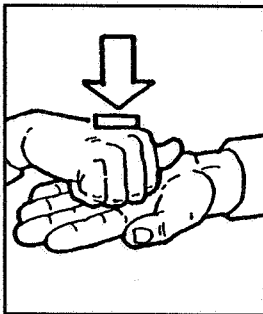

NEW

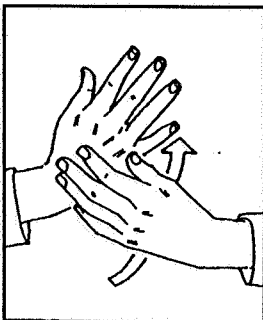
Rt. flat hand brushes up back of L.

RIGHT

Rt. closed hand, thumb extended bangs L. palm with emphasis.

SPRING (season)

Rt. open hand swivels to point upwards, from behind L.

SUMMER

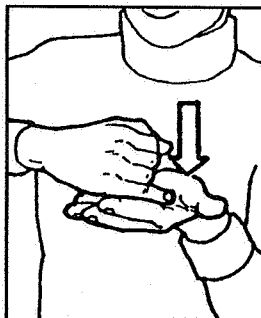
Flat hand moves up from chin to forehead, in small forward arc.

WHAT

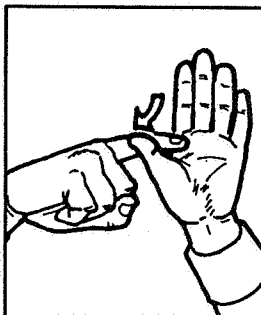
Index pointing up, palm forward, shakes from side to side, in small, quick movements.

WRONG

Bring edge of Rt. little finger sharply down on L. palm.

YEAR

Form fingerspelt «Y» and brush Rt. index down slightly.

Felix Fabula 2 er et tverrfaglig læreverk for 2. klasse, der disse fagene er satt inn i en helhetlig sammenheng:

- norsk
- matematikk
- natur- og miljøfag
- samfunnsfag
- kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering
- heimkunnskap
- engelsk
- kunst og håndverk
- kroppsøving
- musikk

Felix Fabula 2 består av:

- elevbok (b/n)
- lærerens ressursbok; Lyse ideer (b/n)
- fire arbeidsbøker; *Felix Fabula leser/Felix Fabula les, Felix Fabula teller/Felix Fabula tel, Felix Fabula skriver/Felix Fabula skriv* og *Naturdagboka*
- lydbok med fortellingene til Felix Fabula 2

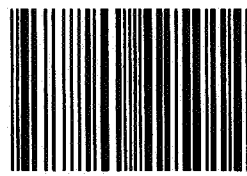
Materiell for døve barn i 2. klasse

- Lærerens ressursbok; *Tilleggshefte til Lyse ideer 2*
- videokassetter;
Felix Fabula 2 for døve. Fortellinger - del 1
Felix Fabula 2 for døve. Fortellinger - del 2
Felix Fabula 2 for døve. Lek med tegn
Felix Fabula 2 for døve. Besteforeldre forteller og grammatikk på tegnspråk

UNIVERSITETSFORLAGET

ISBN 82-00-42501-0

9788200 425014